

การอยู่เหนือกรรม

พระธรรมเทศนาโดย : พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)

การอยู่เหนือกรรม

กฎแห่งกรรมจากพระไตรปิฎกเรื่องกรรมดำ กรรมขาว และดับกรรม

สถาบันบัณฑิตธรรม

จัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา

คำนำ

การอยู่เหนือกรรม

ปัจจุบันนี้ คนจำนวนมากมีความเข้าใจไขว้เขวไปจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” โดยกล่าวอ้างถึงปรากฏการณ์ที่ว่า บางคนทำความชั่วมาก แต่กลับร่ำรวย ได้รับความนับหน้าถือตา เป็นคนมีชื่อเสียง สังคมก็ยอมรับ ในขณะที่บางคนซึ่งทำความดีมาก ชื่อสัตย์ สุจริต แต่ต้องอยู่อย่างลำบากยากจน ถึงกับมีคำกล่าวรุนแรงในทางตรงข้ามว่า “ทำดีได้ดีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป”

ความจริงแล้ว เป็นเพราะเขาไม่เชื่อกรรม หรือไม่เข้าใจเรื่องกรรมดีพอ จึงปฏิเสธและมีทิฐิที่ไม่เป็นสัมมา คือ ไม่เชื่อว่าสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม ไม่เชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์

ธรรมสภาได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการแสวงหาความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว จึงได้จัดพิมพ์หนังสือ “กรรม : การอยู่เหนือกรรม” เล่มนี้ขึ้น โดยในภาคแรกของหนังสือ คือ ภาคหลักธรรม จะเป็นคำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุ พระเถระผู้ทรงคุณอันประเสริฐ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนชาวไทย ได้อธิบายเรื่องหลักกรรมในพระพุทธศาสนาไว้อย่างแจ่มชัดเป็นขั้นเป็นตอน ส่วนภาคที่สอง คือ ภาคกฎแห่งกรรม เป็นการรวบรวมและเรียบเรียงกฎแห่งกรรมจากพระไตรปิฎกเรื่องกรรมดำ กรรมขาว และดับกรรม เพื่อประกอบความเข้าใจ และการศึกษาเปรียบเทียบ

หนังสือกฎแห่งกรรมที่ได้จัดพิมพ์รวม ๘ เล่ม มีดังนี้

- ความเข้าใจเรื่องกรรม สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ๑
- การอยู่เหนือกรรม พระธรรมโกศาจารย์ (ท่านพุทธทาสภิกขุ)
- อำนาจแห่งกรรม พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญาบัณฑิตภิกขุ)
- อดีตแห่งกาลมรณะ พระธรรมสิงหนุราจารย์ (จรัญ จิตธัมโม)
- ผลแห่งวิบากกรรม ท่านพระอาจารย์ หลวงพ่อพุธ ฐานิโย
- การชนะกิเลสमार ท่านพระอาจารย์ หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต
- การเผชิญผลกรรม สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)
- เทวทูต เกิด-แก่-เจ็บ-ตาย ท่านพระอาจารย์ หลวงปู่ฝั้น อาจาโร

ทั้งนี้โดยหวังว่าจะช่วยขยายความเข้าใจในเรื่องกฎแห่งกรรมเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในชีวิตที่ถูกต้อง เพื่ออำนวยความสุข ความเจริญ แก่ผู้มีศรัทธาปฏิบัติกรรมดีต่อไป ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม จึงได้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้เผยแพร่แก่พุทธศาสนิกชน อานิสงส์จากการพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขอน้อมถวายแด่ ท่านพุทธทาสภิกขุ พระผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ และเป็นที่พึ่งของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

ด้วยความสุจริตและหวังดี
ธรรมสภาปรารถนาให้โลกพบความสงบสุข

สารบัญ

การอยู่เหนือกรรม

- คำนำ
- ภาคหลักกรรม ๓
 - กรรมและการอยู่เหนือกรรม ๕
 - เรียบเรียงจากคำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุ
- ภาคกฎแห่งกรรม ๒๕
 - ๑. กรรมนิบพาย ๒๗
 - ๒. ทำร้ายพระอรหันต์ ๓๑
 - ๓. ไม่ใช่เรื่องอันนอน ๓๕
 - ๔. บุญต้อนรับ ๔๑
 - ๕. หัวเราะเยาะ ๔๗
 - ๖. กรรมคำกรรมขาว ๖๕
 - ๗. กรรมเก่าและกรรมใหม่ ๖๕
 - ๘. กรรม ๒ อย่างไม่ทำให้เดือดร้อน ๗๓
 - ๙. กรรม ๒ อย่างทำให้เดือดร้อน ๗๕
 - ๑๐. คีตและมิจนาทิกฐิ ๗๗
 - ๑๑. คีตและสัมมาทิกฐิ ๗๕
 - ๑๒. คิ้วบูชาและชมเชย ๘๑
 - ๑๓. ผู้สร้างบุญรักษาศีลและฟังธรรม ๑๑๗
 - ๑๔. ประพฤติธรรมและไม่ประพฤติธรรม ๑๕๗
 - ๑๕. คับกรรม ๒๐๗
 - ๑๖. ผลแห่งความพอใจธรรม ๒๑๑

ก ร ก ำ ก ร ร ร ร

การอยู่เหนือกรรม

กรรมและการอยู่เหนือกรรม

คำเทศนาของท่านปรัชญาเมธีพุทธทาสภิกขุ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการสอนให้อยู่เหนือโลก ถึงจะยังมีชีวิตอยู่ในโลก ก็ให้ทำใจอยู่เหนือโลก ไม่ถูกฝุ่นของโลกปนเปื้อนเอาได้ คำสอนของท่านจึงเน้นที่โลกุตระธรรม ในเรื่องกรรมก็เหมือนกันท่านเน้นที่ให้มีอำนาจอยู่เหนือกรรม

๑ . เจตนา เป็น กรรม

กรรมจะสมบูรณ์ได้ต้องมีเจตนาเป็นองค์ประกอบด้วย ดังที่ท่านกล่าวว่า

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า เจตนาเป็นตัวกรรม คือตรัสว่า เจตนาหิ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ ซึ่งแปลว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม

ท่านอธิบายต่อไปว่า

ที่ว่าเจตนาเป็นตัวกรรมนี้ ก็เป็นการแสดงอยู่ในตัวแล้วว่า การเคลื่อนไหวหรือการกระทำที่ไร้เจตนา นั้น ไม่จัดเป็นกรรม ถ้าอย่างนั้นจะจัดเป็นอะไร ก็จัดเป็นกิริยา การเคลื่อนไหวที่ไร้เจตนา เช่น กิ่งไม้หักลงมา นี่เป็นการเคลื่อนไหวของสิ่งที่ไร้เจตนา หรือว่าคนเราเดินไปหรือทำอะไรก็ตาม ในลักษณะที่ไม่มีเจตนา แต่การกระทำนั้นย่อมจะมีผลกระทบกระทั่งสิ่งนั้น สิ่งนี้บ้าง เช่น เราเดินไป มันก็เหยียบสัตว์ตัวเล็กตัวน้อยที่อยู่ใต้แผ่นดิน บอบช้ำหรือตายไปบ้างก็ได้ แต่การกระทำนั้นไร้เจตนาที่จะฆ่ามัน

ฉะนั้น การกระทำหรือการเคลื่อนไหวที่ไร้เจตนาอย่างนี้ ไม่จัดว่าเป็นกรรม แต่เป็นเพียงกิริยา แต่เมื่อมีเจตนาที่จะทำเพื่อความประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งจึงจะเรียกว่าเป็นกรรม ท่านผู้ฟังจะต้องรู้จักคำว่า

กิริยา กับคำว่า กรรม ให้เห็นชัดว่าต่างกันไกล ตรงที่
กิริยา ไม่หมายความว่ามีความเจตนารวมอยู่ด้วย และคำว่า
กรรม ถือตัวเจตนาเป็นใหญ่

เจตนาที่จะเรียกได้ว่าเป็นกรรมนั้น ต้องเป็น
เจตนาที่เกิดจากความตั้งใจอย่างแท้จริง หมายถึงมี
ความมุ่งมาดปรารถนาตั้งใจจะทำ

เจตนาที่ว่านี้มาจากไหน? ท่านกล่าวว่า

เมื่อสอบสวนคุณก็จะพบว่า มันมาจากความ
อยากอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเรียกว่า ตัณหา ตัณหา
แปลว่าความอยาก อยากได้หรืออยากมีสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
นี้เรียกว่า กามตัณหา อยากเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้
เรียกว่า ภวตัณหา อยากไม่ให้เป็นอย่างนั้น อยากไม่
ให้เป็นอย่างนี้ เรียกว่า วิภวตัณหา ซึ่งได้อธิบายแล้ว
ในการบรรยายปี ๒๔๕๕ เรื่อง *คู่มือมนุษย* ตัณหานี้ก็
ไม่ใช่ว่ามันเป็นของที่เกิดได้เองลอยๆ มันต้องมาจาก
การปรุงแต่ง คือการติดต่อเนื่องกันกับเรื่องก่อนหน้า
นั้นมาอีก เช่น ความคิดนี้รู้สึกต่างๆ ซึ่งเป็นเหตุให้
พอใจ ไม่พอใจ แล้วก็เป็นเหตุให้ความอยากเกิดขึ้น

ตามความพอใจหรือตามความไม่พอใจนั้น ๆ เมื่อมีความอยากซึ่งเรียกว่าตัณหานี้แล้ว จึงมีเจตนาในการที่จะกระทำ

เมื่อมีการทำลงไปด้วยเจตนาก็เป็นกรรม เรียกว่า “กรรม” ในที่นี้ซึ่งจะต้องมีผลเป็นวิบากของกรรมตามสมควรแก่การกระทำกรรมนั้น ๆ เสมอไป

๒ . แบ่ง กรรม ตาม เวลา ที่ ให้ ผล

ถ้าเอาเวลาเป็นเกณฑ์ เราแบ่งกรรมได้ ๔ อย่าง คือ

๑. กรรมให้ผลทันตาเห็น เรียกว่า *ทิฏฐุกรรม-เวทนียกรรม*

๒. กรรมให้ผลในการเกิดคราวต่อไป เรียกว่า *อุปปัชชเวทนียกรรม*

๓. กรรมให้ผลในการเกิดคราวต่อ ๆ ไปอีก

เรียกว่า *อปฺราปรียเวทนียกรรม*

๔. กรรมที่ให้ผลแล้ว หรือว่าหมดโอกาสที่จะให้ผล ไม่มีทางที่จะให้ผล เรียกว่า *อโหสิกรรม*

๓. แบ่ง กรรม ตาม หน้า ที่

กรรมถ้าจะแบ่งตามหน้าที่ที่กระทำ ก็สามารดแบ่งได้เป็น ๔ อย่างคือ

กรรมอย่างแรก ได้แก่กรรมที่เป็นเครื่องปรุงแต่งสัตว์ให้เกิดขึ้นนี้ท่านเรียกว่า *ชนกกรรม* แปลว่ากรรมที่ทำให้เกิดขึ้น

ถัดไปก็คือกรรมที่อุปถัมภ์ให้มันยิ่งๆ ขึ้นไปตามนั้น เรียกว่า *อุปถัมภกกรรม*

ถัดไปอีกก็ได้แก่กรรมที่บีบคั้นหรือตัดรอนให้มันน้อยลง แทนที่จะอุปถัมภ์ เลยกลายเป็นการบีบหรือตัดทอนให้น้อยลง นี้เรียกว่า *อุปปีฬกกรรม*

อีกอย่างหนึ่ง คืออันที่ ๔ ได้แก่ กรรมที่ตัดทอน
กรรมที่แรก ให้ขาดเสียทีเดียว เรียกว่า *อุปฆาตกรรม*

๔ . แบ่ง กรรม ตาม น้ำ หนัก

กรรมมีหนักมีเบา เวลาให้ผลก็ให้หนัก-เบาไม่
เท่ากัน ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๔ อย่างคือ

เมื่อเอน้ำหนักเป็นเกณฑ์แล้ว กรรมที่ ๑ ก็
เรียกว่า กรรมหนัก หรือ *ครุกรรม* ถ้าเป็นอย่างฉรา-
วาสกิเช่น ประกอบอนันตริยกรรม ฆ่าบิดา มารดา
ฆ่าพระอรหันต์ หรืออะไรทำนองนั้น ถ้าเป็นเรื่องของ
ภิกษุ ก็เป็นเรื่องทำกรรมชนิดที่หมดความเป็นภิกษุ
หรือโดยส่วนรวมก็คือ กรรมชนิดที่ทำให้ตกสู่อบาย
คือ ความชั่วชนิดถึงที่สุดไม่มียับยั้ง อย่างนี้เรียกว่า
ครุกรรม แปลว่า กรรมหนัก

ที่นี้ ถ้ากรรมหนักชนิดนั้นไม่มี กรรมที่มีน้ำ-

หนักrongลงมา ก็คือกรรมที่ทำมาก ๆ จนเคยชิน นี่ไม่
หมายถึงกรรมหนัก แต่ว่าเป็นกรรมที่ทำบ่อย ๆ จน
เคยชิน เรียกว่า *พหุลกรรม* หรือ *อาจิณณกรรม*

ที่rongลงมาอีกเป็นกรรมที่มีน้ำหนักrongลงมาอีก
คือกรรมที่ทำเมื่อใกล้จะตายในขณะที่จะดับจิต เรียกว่า
อาสนันกรรม มีข้อควรสังเกตุว่า กรรมชนิดที่ ๓ นี้
แม้จะมีกำลังน้อยหรือมีน้ำหนักน้อย แต่มันมีโอกาสดี
จะให้ผลก่อนได้เหมือนกัน เพราะว่ากรรมกระทำที่ใกล้
จะตายนั้น ท่านเปรียบว่า เหมือนกับผู้ที่อยู่ริมประตู
หรือมีโอกาสดีก่อน เขาก็มีโอกาสดีที่จะออกไปก่อนหรือ
ให้ผลก่อน แม้จะเป็นตัวน้อย ๆ ท่านชอบเปรียบอุปมา
เหมือนกับวัวอยู่ในคอก ถ้าตัวที่อยู่ใกล้ประตูคอกมี
ตัวนั้นแหละมันจะออกได้ก่อน แม้จะเป็นลูกวัวตัวเล็ก
มันก็มีโอกาสออกก่อน เพราะมันอยู่ใกล้ประตูคอก
เพราะฉะนั้น กรรมที่ทำเมื่อใกล้จะตาย แม้จะเล็กน้อย
เพียงไร ท่านก็ถือว่ามันก็มีโอกาสดีที่จะให้ผลก่อน

ที่นี้ กรรมที่เบาไปกว่านั้นอันที่ ๔ เรียกว่า
กตัตตาวาปนกรรม คือกรรมสักว่ากระทำ ทำด้วยการ

สะเพร่า เหมือนท่านที่เป็นผู้พิพากษา จะลงโทษคนที่ทำอะไรสะเพร่า ไม่ได้ถือว่าเป็นโทษจากการกระทำนั้น ๆ โดยตรง แต่เป็นโทษของการสะเพร่า อย่างนี้เรียกว่า กตัตตาวาปนกรรม คือเบาที่สุด

๕ . หลักกรรมในศีลธรรม

หลักกรรมในแง่ของศีลธรรมนี้ เรามีข้อที่ควรรู้ในขั้นแรกที่สุดว่ามันมีกฎว่าอย่างไร กฎตามพระพุทธรายิต ซึ่งท่านที่เคยสวดมนต์คงจะได้สวดมาแล้วมืออยู่ว่า

กัมมัสสโกมฺหิ เราเป็นผู้มีกรรมเป็นของตน

กัมมททายาทิ เราจะได้รับมรดกคือผลของกรรม

กัมมโยนิ เรามีกรรมเป็นเครื่องให้เกิดมา

กัมมพันธุ เรามีกรรมเป็นญาติเป็นพวกพ้อง

ของเรา

กัมมปฏิสสรโณ เรามีกรรมเป็นที่ด้านทานหรือ
เป็นที่พึง

ยัง กัมมัง กริสสามิ กัลยาณัง वा ปาปกัง वा
เราทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม

ตัสส ทายาโท ภวิสสามิ เราจะเป็นผู้รับมรดก
คือผลของกรรมนั้น

นี่เรียกว่าเป็นกฎที่เกี่ยวกับกรรมของพระพุทธ-
ศาสนาในขั้นศีลธรรม

๖ . ผล จาก การ เชื้อ กรรม

ถ้าคนเรามีความเข้าใจในเรื่องกรรมแล้ว จะไม่
มีการยึดถือเกี่ยวกับฤกษ์ยาม หรือดวงดาวต่าง ๆ ทั้ง
นี้เพราะว่ากรรมเป็นสิ่งที่เด็ดขาดในตัวมันเอง เมื่อพูด
ถึงประโยชน์ที่จะพึงได้ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ประ-
โยชน์นั้นแหละเป็นตัวฤกษ์ยาม เป็นตัวฤกษ์ดียามดี
อยู่ในตัวประโยชน์แล้ว ขอให้เราทำให้สำเร็จประโยชน์

ก็แล้วกัน ต้องการประโยชน์อย่างไรนั้นก็ตามใจ
 ประโยชน์เป็นทรัพย์ เป็นลาภ เป็นชื่อเสียง เป็นมรรค
 ผล นิพพาน หรืออะไรก็สุดแท้ นี้เรียกว่าประโยชน์
 ประโยชน์นั่นเองเป็นตัวฤกษ์อยู่ในประโยชน์เองแล้ว
 ฉะนั้น จงเพ่งเล็งที่ประโยชน์ อย่าไปเพ่งเล็งที่ฤกษ์ยาม
 ให้ถือเอาฤกษ์ยามที่การประพฤติประโยชน์ ให้ตัว
 ประโยชน์จริง ๆ เป็นตัวฤกษ์ยาม

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า

อตฺโต อตฺตสฺส นกฺขตฺตํ

ตัวประโยชน์นั้นแหละเป็นดาวฤกษ์ หรือฤกษ์
 ยามที่ดีอยู่แล้ว

กิ ภิริสฺสฺสนฺติ ตารกา

ดวงดาวบนท้องฟ้าจะทำอะไรให้ได้

นกฺขตฺตํ ปฏฺิมาเนนฺตํ อตฺโต พาลํ อุปฺจจกา

ตัวประโยชน์ที่แท้จริงจะผ่านคนที่มัวแต่นั่งค้ำ-
 นวณดวงดาวไปเสีย

ท่านตรัสไว้ดังนี้ นี่เป็นเรื่องชี้ระบุดึงการที่
 กรรมไม่ขึ้นอยู่กับอำนาจของดวงดาวหรือฤกษ์ยามต่างๆ

๗ . กรรม ไม่ได้ ตัด สิน ชาติ กำ เนิด

ท่านพุทธทาสบอกว่า การที่ได้เกิดในตระกูลสูง
ไม่เป็นเครื่องรับประกันว่าจะเป็นคนดีเสมอไป

การที่ถือว่าเรามีกำเนิดสูงเป็นกษัตริย์หรือ
พราหมณ์ หรือมีกำเนิดออกมาจากบิดามารดาที่มี
กำเนิดสูงแล้วก็จะเป็นคนสูงคนดีไปตาม เช่นนี้ ผิด
หลักการ หรือผิดหลักของพุทธศาสนา พระพุทธ-
เจ้าตรัสว่า จะเป็นคนชั่วคนไม่ดี เพราะกำเนิดใน
ตระกูลต่ำก็ไม่ใช่ จะเป็นคนสูง เพราะกำเนิดในตระกูล
สูง ก็ไม่ใช่ โดยที่แท้คนจะดีเพราะทำกรรมดี ชั่วก็
เพราะทำกรรมชั่ว ดังนี้

ฉะนั้น เราไม่ควรทะนง หรือไม่ควรไว้วางใจ
เรื่องที่ว่าเรามีกำเนิดดี เราจะต้องเป็นผู้ไม่ประมาทใน
การที่จะประกอบกรรมดีอยู่เสมอ จึงจะได้มีโอกาสใน
การที่จะเดินไปตามทางของกรรมให้ถูกต้อง จนถึงกับ
ได้รับผลของกรรมชนิดที่ตนปรารถนา นี่เป็นการ
แสดงว่าเราจะตกลงทะเลงหรือจะเล่นตลกกับกรรมนั้น

ไม่ได้ ถ้ายังเล่นตลกกับกรรม เช่น ยังเชื่อศาลพระภูมิ
ยังเชื่อน้ำมนต์ ยังเชื่อฤกษ์ยาม เรื่องต่างๆ นี้ ไม่มี
ทางที่จะกล่าวได้ว่า เป็นผู้ถือกฎแห่งกรรม แล้วไม่มี
โอกาสจะเดินไปตามทางที่ถูกต้องของกรรม

๘. ความเชื่อเรื่องกรรมที่ไม่ถูกต้อง

คือเรามองกรรมไปที่สิ่งของ ที่เงินทองของ
นอกกาย จะไปเทือนั้น ซึ่งเป็นความเชื่อที่ไม่ถูกต้อง
แต่ไม่ได้มองผลของมัน คือความดี ความชั่ว อันมีอยู่
แล้วในกรรมนั้น ซึ่งจิตใจเราสัมผัสได้ทุกครั้งที่เรา
ทำกรรม

๕ . ห ล ก ก ร ร ม ขั น โ ล กุ ต ต ร ะ

เป็นหลักกรรมที่ท่านพุทธทาสชอบเน้นเป็นที่สุด เพราะถ้ามาถึงขั้นนี้ได้ มันไม่มีอะไรจะต้องพูดกันอีก จบกันแค่นั้นเลย ท่านอยากให้สาธุชนศึกษาธรรมกัน ให้มากที่สุด

ข้อแรกที่สุดที่เราจะต้องศึกษา ก็คือว่า เราพิจารณาดูให้ดี ๆ ว่ากรรมดีก็ตาม กรรมชั่วก็ตาม ที่มันให้ผลขึ้นมาแล้วมันเป็นความดับทุกข์หรือไม่มีทุกข์ โดยแท้จริงหรือเปล่า ข้อนี้เราจะต้องเอาเรื่องประจำวัน มาเป็นตัวอย่างสำหรับพิจารณา ถ้าจะให้เราต้องนั่ง ร้องให้ทั้งวัน เพราะเสวยผลของกรรมชั่ว เราจะทน ได้ไหม ขอให้ลองคิดดู กรรมดีชนิดไหนก็ตาม ได้เงิน ก็ตาม ได้ชื่อเสียงก็ตาม ได้วัตถุแห่งกามคุณอย่าง เต็มเปี่ยมก็ตาม แล้วให้นั่งขี้มกริมสุขใจเสวยสุขเวทนา นั้นอยู่ทั้งวันทั้งคืนตลอดไป เราจะทนไหวไหม ในที่สุดเราจะพบว่าทั้งสองฝ่ายนั้น มันเป็นการทำให้เกิด ความหนัก หรือความทนทรมาณเท่ากัน

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงได้ตรัสข้อปฏิบัติของพระองค์โดยเฉพาะ ให้ละเสียทั้งความยินดีและยินร้าย ให้ละเสียทั้งอภิขมา และโทมนัส คือให้ละเสียทั้งความยินดีขี้มกริมอิมใจเสมอ และให้ละเสียทั้งการที่จะโทมนัสน้อยใจด้วย แปลว่า ไม่มีดีใจหรือเสียใจโดยสิ้นเชิง ถ้าเราไปพิจารณาดูจนเห็นว่า ถ้าให้นั่งร้องไห้ทั้งวันก็ทนไม่ไหว นั่งขี้มกริมทั้งวัน ก็ทนไม่ไหวจริงๆ เราก็จะเกิดความต้องการสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอนขึ้นมาทันที คือวิธีปฏิบัติชนิดหนึ่ง ที่ไม่ทำให้เรานั่งร้องไห้และก็ไม่ต้องขี้มกริมทั้งวันทั้งคืน

นี่คือการปฏิบัติขั้นมรรคมืองค์แปด หรือสติปัฏฐานสี่ หรือข้อปฏิบัติขั้นสูงต่างๆ ที่จะละเสียซึ่งอภิขมาและโทมนัส หรือละเสียซึ่งความขี้มกริมและความโทมนัส นี้เอง เป็นเงื่อนไขที่เราจะเทียบเคียงไปได้ตามลำดับว่า กรรมดีก็เหลือทน / กรรมชั่วก็เหลือทน / ถ้าต้องให้หมกอยู่กับผลของกรรมดีตลอดไป หรือกรรมชั่วตลอดไป มันก็เหลือทนเท่า ๆ กัน / มันเป็นการแบกหามที่หนักกันคนละอย่าง กรรมชั่วนั้นเป็น

การแบกหามชนิดที่ทำความเจ็บปวดให้ด้วย ส่วนกรรมดีนั้นมันทำให้เกิดการแบกหามชนิดที่สนุกสนาน ร่าเริงไม่รู้สึกตัว ให้หลงทนไปได้ ส่วนความเป็นอิสระที่แท้จริงนั้น ได้แก่การที่ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว นี่คือเรื่องที่จะพ้นจากกรรม หรือกลายเป็นโลกุตตระไป

๑๐ . ปฏิบัติ เพื่อ พ้น กรรม

จะพ้นกรรมได้อย่างไร?

ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่่า

ในพระบาลีมีคำที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ต้องละเสียได้ทั้งบุญทั้งบาป คือทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว จึงจะเป็นผู้หลุดรอดออกไปได้ ไม่เกี่ยวข้องอยู่ในสิ่งใดๆ คือไม่เกี่ยวข้องในภพอีกต่อไป ถ้ายังละบุญบาป คือดีชั่วไม่ได้ ก็จะต้องเกี่ยวข้องอยู่กับภพ คือการเกิดใหม่

เป็นใหม่ เกิดอีกเป็นอีก อยู่เสมอไป ตามอำนาจ
ของกรรมดีและกรรมชั่วนั้น

๑๑ . หมดกรรมกีนีพพาน

ถ้าหมดกิเลส หมดกรรมดีกรรมชั่วที่จะทำต่อ
ไปอีก ก็แปลว่าบรรลุนิพพานถึงขั้นสูงสุด นิพพานแล้ว มี
ชีวิตอยู่ต่อไปอีก ก็เพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์
ให้พ้นทุกข์ด้วยกันเท่านั้น

เรียบเรียงจากคำสอนของ
พุทธทาสภิกขุ

ภ า ค ก ฎ แ ห่ ง ก ร ร ม

กฎแห่งกรรมจากพระไตรปิฎก
เรื่องกรรมดำ-กรรมขาวและดับกรรม

๑

กรรมนิบหાય

อนัตตปจจกพราหมณ์ เป็นพราหมณ์ขี้สงสัย
เขาเคยเข้าไปถามพระพุทธเจ้าถึงวัดเซตวัน เกี่ยวกับ
เรื่องที่เขาสงสัย

เขาสงสัยว่า

“พระพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ ที่เขาลือกัน
ว่าแก่นักหนานี้คงจะรู้แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างเดียว
เท่านั้นละกรรมัง สิ่งที่เป็นโทษไม่มีประโยชน์คงจะไม่รู้
หรือ เพราะเห็นเทียวสั่งสอนแต่สิ่งที่ดี ๆ ไม่เห็นพูด

เรื่องชั่วเลย”

วันหนึ่งเขาเข้าไปหาพระพุทธเจ้าถามสิ่งที่สงสัย
พระพุทธองค์ตรัสว่า

“พราหมณ์! เรารู้ทั้งนั้นแหละ ทั้งสิ่งที่มีประ-
โยชน์ และสิ่งที่ไร้ประโยชน์”

พราหมณ์ทูลว่า

“ถ้ารู้จริง ก็จงบอกมาซิว่ามีอะไรบ้างที่เป็นโทษ
ไร้ประโยชน์”

พระพุทธองค์ตรัสว่า

“การนอนตื่นสาย

ความโหดเหี้ยม

การผิดเพี้ยนกาลเวลา

การเดินทางไกลคนเดียว

การสั่งเสพภรรยาผู้อื่น

ท่านจงทำกรรมทั้ง ๖ อย่างนี้เถิด

ความฉิบหาย มิใช่ประโยชน์ จักเกิดแก่ท่าน

แน่นอน”

อนัตตปฏจกพราหมณ์ฟังแล้วก็ชอบใจ จึง
กล่าวสาธุการว่า

“ดีๆ ท่านพูดดีมาก สมกับเป็นอาจารย์ เป็น
ผู้นำของหมู่คณะ สามารถรู้ทั้งสิ่งที่มีประโยชน์ และ
มิใช่ประโยชน์”

ท่านผู้อ่านรู้ใหม่ว่านายคนนี้มีอาชีพการงานอะไร
เขาเป็นนักพนัน ทำมาหากินด้วยการเล่นการ
พนันอย่างเดียว ได้บ้าง เสียบ้าง แต่รวมๆ แล้วไม่มี
อะไรดีขึ้น หากความเจริญมิได้

ก็มันเป็นความชั่วแล้วจะเจริญได้อย่างไร

โดยเห็นคนที่ทำความชั่วใน ๖ ประการ ดัง
กล่าวมาแล้ว ไม่มีใครได้ดีสักคน บางครั้งดีในตอนต้น
แต่ผลที่สุดจะต้องฉิบหายวายวอดจนได้ เพราะมัน
เป็นความชั่ว

พระพุทธองค์ทรงกล่าวว่า

“มลา เว ปาปกา ธมฺมา
อสุมี โลเก ปสมฺหิ จ

ความชั่วทุกชนิด สร้างมลทินให้ทั้งโลกนี้และโลกหน้า”

๒

ทำร้ายพระอรหันต์

เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้กรุงราชคฤห์นั้น เป็นเวลาเดียวกับที่พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะอยู่ ณ กโปตกันทรวิหาร

วันหนึ่ง พระสารีบุตรหลังจากปลงผมเสร็จใหม่ๆ แล้วได้นั่งสมาธิอยู่ที่กลางแจ้งในคืนเดือนหงาย

วันนั้น ได้มียักษ์ ๒ คนเพื่อนกัน ออกจากทิศเหนือไปยังทิศใต้ด้วยกิจบางอย่าง บังเอิญไปเห็น

พระสารีบุตรนั่งอยู่อย่างนั้น จึงคิดจะลงดี

ยักษ์ตนหนึ่งได้พูดกับยักษ์เพื่อนกันว่า “นี่เพื่อน! เดี่ยวท่านคอยคูนะ เราจะตีหัวพระองค์นี้ให้ดู”

เพื่อนยักษ์ด้วยกันห้ามปรามไว้ เพราะจะเป็นบาปกรรมหนัก “สมณะนั้น มีคุณอันยิ่งใหญ่ มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมหาศาล เพื่อนอย่าไปตีท่านเลย”

เพื่อนยักษ์ซึ่งค่อนข้างจะเป็นยักษ์ที่มีจิตใจดีหน่อย ได้พูดห้ามปรามอย่างนี้ถึง ๓ ครั้ง แต่ยักษ์ตนนั้นสั่นดานพาล ยังไม่เชื่อฟัง อยากจะลองสักที เห็นพระนั่งหัวเหม่งอย่างนั้นแล้วมันคันไม้คันมือ

ยักษ์ตนนั้น ตัวใหญ่มาก มีพลังมหา สามารถล้มช้างตัวใหญ่ๆ ให้ล้มลงได้ มีอานุภาพทำลายยอดภูเขาให้พังทลายลงอย่างง่ายดาย

เมื่อเข้าไปใกล้แล้ว ได้ตีศีรษะพระสารีบุตรอย่างเต็มแรง ร่างแทบแหลกเลยทีเดียว

พระสารีบุตรท่านมองไม่เห็นยักษ์ ท่านไม่รู้หรือกว่าใครทำร้ายท่าน แต่พระมหาโมคคัลลานะท่านเป็นพระมีฤทธิ์ สามารถมองเห็นยักษ์ได้ จึงเข้าไป

ถามพระสารีบุตรว่า

“อาวุโส! ท่านทนได้ไหม ท่านประคองกายได้ไหม มีทุกข์บ้างไหม?”

พระสารีบุตรตอบว่า “อาวุโส โมคคัลลานะ! ผมพอทนได้ ประคองกายได้ แต่บนศีรษะของผมมีทุกข์หน่อยหนึ่ง”

พระมหาโมคคัลลานะ “อาวุโส สารีบุตร! น่าอัศจรรย์จริงๆ ท่านสารีบุตร ท่านเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ขนาดถูกยักษ์ตีหัวมาตีศีรษะ ท่านยังกลับบอกว่า พอทนได้ สามารถประคองกายได้ มีทุกข์บนศีรษะหน่อยเดียวเท่านั้น”

พระสารีบุตร “อาวุโส โมคคัลลานะ! น่าอัศจรรย์เหลือเกิน ยังไม่เคยพบเห็น ท่านมหาโมคคัลลานะ ท่านเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก สามารถเห็นยักษ์ได้ ส่วนผมไม่เห็นอะไรเลย”

พระสารีบุตรถูกตีแล้วก็ไม่เป็นอะไร แต่ยักษ์ตนนั้นสิ ดีพระสารีบุตรแล้ว ผลกรรมนำไปสู่มหานรกในทันทีทันใด

นี่แหละ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

“สาณิ ทมฺมานิ นนฺติ ทุคฺคตี
กรรมชั้วของตัวเอง ย่อมนำตัวเองไปสู่ทุกคติ”

๓

ไม่ใช่เรื่องอ่อนหวาน

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ปาวาริก
อัมพวัน ใกล้เมืองนาลันทา

ผู้ใหญ่บ้านชื่อ อสิพันธบุตร ได้เข้าไปเฝ้า
พระองค์ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
ได้ทูลถามว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์ชาว
ปัจฉาภูมิมีคณโชน้ำติดตัว ประดับพวงมาลัยสาหร่าย
อาบน้ำทุกเช้าเย็น บำเรอไฟ พราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่า

ชุกชีวิตสัตว์ที่ตายแล้วให้เป็น ให้รู้ชอบ ชวนให้เข้า
สวรรค์

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคผู้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า สามารถทำให้สัตว์โลก
ทั้งหมดที่ตายไปแล้วเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ได้หรือไม่?”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

“ผู้ใหญ่บ้าน ถ้าอย่างนั้นเราก็จักขออนถามเธอใน
ข้อนี้ เธอเห็นอย่างไร ก็จงตอบอย่างนั้น

ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน? บุรุษ(สตรี)
ในโลกนี้ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูด
เท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ มากไป
ด้วยความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตพยาบาทและ
มีความเห็นผิด

หมู่มหาชนมาประชุมกันแล้ว พึงสวดวิงวอน
สรรเสริญประนมมือเดินเวียนรอบผู้นั้นว่า “ขอบุรุษ
(สตรี) นี้เมื่อตายไปแล้ว จงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เถิด”

ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน? บุรุษ
(สตรี) นั้นเมื่อตายไปแล้วพึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

เพราะเหตุแห่งการสวดวิงวอน เพราะเหตุแห่งการ
สรรเสริญ หรือเพราะเหตุแห่งการประนมมือเดินเวียน
รอบได้หรือ?”

ผู้ใหญ่บ้านทูลตอบว่า

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า“

“ผู้ใหญ่บ้านท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน?
บุรุษ (สตรี) ในโลกนี้ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์
ประพฤติดีคิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ
พุดเพื่อเจ้า ไม่มากไปด้วยความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา
มีจิตไม่พยาบาท และมีความเห็นชอบ

หม่อมมหาชนฟังมาประชุมกัน แล้วสวดวิงวอน
สรรเสริญ ประนมมือเดินเวียนรอบบุรุษ (สตรี) นั้นว่า
“ขอบุรุษ (สตรี) นี้เมื่อตายไปแล้ว จงเข้าถึงอบาย
ทุกคติ วินิบาต นรกเถิด”

ท่านจะสำคัญความข้อนี้นี้เป็นไฉน? บุรุษ (สตรี)
นั้นเมื่อตายไปแล้ว ฟังเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก
เพราะเหตุแห่งการสวดวิงวอน สรรเสริญ หรือเพราะ
เหตุแห่งการประนมมือเดินเวียนรอบของหม่อมมหาชน

ได้หรือ?”

ผู้ใหญ่ว่านุตตอบว่า

“ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า”

พระพุทธรองค์ตรัสว่า

“ผู้ใหญ่ว่าน ฉันนั้นเหมือนกัน บุรุษ (สตรี)

ไต่เวนจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม
 พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ ไม่มาก
 ไปด้วยความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตไม่พยาบาท
 และมีความเห็นชอบ

หมุ่มหาชนจะพากันมาประชุม แล้วสวดวิงวอน
 สรรเสริญ ประนมมือเดินเวียนรอบบุรุษ(สตรี) นั้นว่า

“ขอบุรุษ (สตรี) นี้ เมื่อตายไปแล้วจงเข้าถึง
 อบาย ทுகติ วินิบาต นรก” ก็จริง แต่บุรุษ(สตรี) นั้น
 เมื่อตายไปแล้ว ฟังเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”

ในตอนท้าย ผู้ใหญ่ว่านอสัพพันชกบุตร เกิด
 ความเลื่อมใส จึงขอฟังพระรัตนตรัยเป็นสรณะ จน
 ตลอดชีวิต

ครับ! สัตว์โลกย่อมแยกโยกไปตามกรรม จะ

เลวดีอย่างไร กรรมเป็นเครื่องชี้ มิได้ขึ้นอยู่กับการ
อ้อนวอน

พระพุทธองค์ตรัสว่า

“กมฺมฺนา วตฺตตี โลโก
สัตตฺวโลกย่อมเป็นไปตามกรรม”

“กมฺมํ สตฺโต วิภชตี
ยทิตฺถํ หีนปฺปณฺฑิตตฺตาย
กรรมย่อมจำแนกสัตว์
ให้เลวทรามและประณีต”

๔

บุญ ต้อ น รั บ

นันทิยะเป็นลูกชายคนเดียวของตระกูลหนึ่ง ซึ่งมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาตลอด เมื่อเกิดมาในตระกูลที่ดีใกล้ชิดพระพุทธศาสนา นันทิยะจึงเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศรัทธา บำรุงภิกษุสงฆ์ เพราะถูกพ่อแม่อบรมสั่งสอนมาตั้งแต่เล็ก

เมื่อเขาเติบโตเป็นหนุ่มหาได้สนใจหญิงงามบ้านใดไม่ พ่อกับแม่จึงจัดการสู่ขอลูกของลุงที่ชื่อ เรวดี บ้านตรงข้าม จัดการแต่งงานให้กับคนทั้งสอง นันทิยะ

นั้นไม่ปรารถนาในหญิงนี้เลย เพราะนางเป็นคนไม่มีศรัทธาและเป็นคนงกไม่ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ไม่ชอบถวายทานภิกษุสงฆ์

แต่เรวดีนี่ก็ฉลาด เมื่อรู้ว่าทั้งสามี พ่อผัวและแม่ผัวต่างก็มีความศรัทธา บำรุงพระภิกษุสงฆ์มาตลอด นางจึงปฏิบัติตามจนแม่ผัวพ่อผัวให้ความรักใคร่ใช้สอยอะไรก็ได้ดังใจทุกอย่าง เวลาภิกษุมาที่บ้าน จึงใช้ให้นางคอยดูแลรับใช้พระภิกษุและเหตุนี้เอง นันทิยะจึงไว้วางใจในตัวนางมากขึ้น

เรวดีอดทนปฏิบัติบำรุงพระภิกษุสงฆ์ และดูแลบิดามารดาของสามีตามหน้าที่ภรรยาที่ดี มาจนกระทั่งนางคลอดลูก ๒ คน พ่อกับแม่นันทิยะก็ได้สิ้นอายุขัยตายในเวลาต่อมา นางจึงครองความเป็นใหญ่ในบ้าน แต่เพียงผู้เดียว ช่วยสามีทำทานถวายภัตตาหารต่าง ๆ ตลอดมา

หลังจากที่พ่อแม่ได้ตายไปแล้ว นันทิยะเป็นมหาทานดีจัดตั้งทานสำหรับภิกษุสงฆ์ มีอาหารให้สำหรับคนกำพร้า และคนที่จะเดินทางทุกคนตั้งไว้ที่หน้าบ้าน

และเมื่อเขาได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์แล้ว เขาก็จัดสร้างอาวาสถวายพระองค์

ความดีของนันทิยะนี้ได้ล่วงรู้ไปถึงสวรรค์ วันหนึ่งขณะที่พระมหาโมคคัลลณะได้จาริกไปในเทวโลก ได้เห็นปราสาททิพย์ที่มีนางอัปสรจำนวนมากดูแลอยู่ ซึ่งถูกสร้างขึ้นเพื่อนันทิยะโดยเฉพาะ เมื่อเขาตายจะได้มาเสวยสุขที่นี่

เมื่อพระมหาโมคคัลลณะกลับมาจากเทวโลกแล้ว จึงเสด็จไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลถามว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ทิพยสมบัติย่อมเกิดแก่คนที่ทำความดีที่อยู่บนโลกมนุษย์ได้จริงหรือ?”

พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “โมคคัลลณะ! เธอก็เห็นทิพยสมบัติที่เกิดขึ้นเพื่อนายนันทิยะในเทวโลกแล้ว มิใช่หรือ ไฉนจึงมาถามเราอีก?”

“เป็นอย่างนี้จริงหรือพระเจ้าข้า” พระมหาโมคคัลลณะทูลถามซ้ำอีกครั้ง พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

“โมคคัลลณะ! การที่บุคคลรอคอยการกลับมาของญาติที่จากไป โดยเตรียมการต้อนรับไว้อย่างดี

เมื่อเขามาถึงแล้วก็ดีใจนั้น ก็เหมือนกับพวกเทวดาที่
จัดเตรียมเครื่องบรรณาการไว้ต้อนรับบุคคลผู้ทำความดี
ไว้ในโลก เมื่อเขาตายแล้วกลับมาถึงเทวโลก เทวดา
ย่อมดีใจ”

พระพุทธองค์ตรัสพระคาถาว่า

“จิริปฺปวาสี ปุริลลํ
ทฺหุโรโต โสตฺถิมิตฺตํ
ญฺญาติมิตฺตํ สฺสุทฺถํ จ
อภินนฺทนฺติ อากตํ
ตเถว กตฺตปฺปญฺญํ
อสุมา โลกา ปรี คตํ
ปฺปญฺญาณี ปฏิกณฺหฺนฺติ
ปิยํ ญฺญาตีว อากตํ

ผู้จากไปอยู่ต่างถิ่นเสียนาน
เมื่อกลับมาบ้านโดยสวัสดิภาพ
ทั้งญาติมิตรและผู้ปรารถนาดี

ยอมต้อนรับขับสู้ด้วยความยินดี
บุญยอมต้อนรับผู้ทำบุญไว้แล้วตายไป
คุณตั้งญาติต้อนรับญาติที่รัก
ผู้กลับมาจากต่างถิ่น”

๕

หัวเราะเยาะ

มหาบัณฑิต กับจูปันตก สองพี่น้อง เป็นหลาน
เศรษฐีแห่งกรุงราชคฤห์ เมืองหลวงของแคว้นมคธ
คุณตาซึ่งเป็นเศรษฐีนั้น เป็นผู้ใจบุญสุนทรทาน
เขาจะไปทำบุญ ถือศีล ฟังธรรมที่วัดเป็นประจำ โดย
เด็กชายมหาบัณฑิต ซึ่งรู้ความแล้วไปด้วย ส่วนจูปัน-
ตกยังเล็กนัก ไม่รู้อะไร จะพาไปด้วยก็รังแต่จะไป
สร้างความวุ่นวาย ความไม่สงบให้เกิดขึ้นในวัด จึง
ปล่อยให้เล่นอยู่ที่บ้าน

เมื่อโตพอบวชเป็นสามเณรได้แล้ว มหาบัณฑิต
จึงขอตาบวช

“คุณตาครับ! ถ้าคุณตาอนุญาตให้ผมบวช ผมก็
จะบวช”

เศรษฐีก็กล่าวว่า

“หลานเอ๊ย! เจ้าพูดอะไรอย่างนั้น ตาชอบเหลือ-
เกิน ถ้าเจ้าจะบวช แม้คนทั้งโลกจะบวชกัน ก็สู้อะไร
ไม่ได้กับการบวชของหลานตา ถ้าเจ้าอยากบวชจริง ๆ
ละก็ ตาจะจัดการให้”

เมื่อเศรษฐีพามหาบัณฑิตไปทูลขอบรรพชาเป็น
สามเณรกะพระพุทธรองค์ พระพุทธรองค์ก็ไม่ทรงขัด-
ข้อง รับสั่งให้พระจัดการบวชให้

สามเณรมหาบัณฑิตร่ำเรียนพระพุทธพจน์ได้มาก
เพราะจิตใจฝึกฝนในทางนี้อยู่ก่อนแล้ว เมื่ออายุครบ
บวชก็ได้อุปสมบทเป็นพระมหาบัณฑิตต่อไปเลย

บวชเป็นพระแล้วเจริญกัมมัฏฐาน ไม่นานก็บรรลุ
ธรรมสำเร็จเป็นพระอรหันต์ผู้สิ้นกิเลสโดยประการ
ทั้งปวง

ชีวิตของนักบวชสุขสงบดีแท้ ไม่มีสุขอื่นใดจะ
ยิ่งใหญ่เท่า

อยู่มาหลายปี พระมหาปันตกก็คิดถึงน้องชาย ผู้
ซึ่งตอนนี้โตเป็นหนุ่มสามารถบวชพระได้แล้ว

ด้วยหวังจะให้น้องชายได้รับสุขอย่างตนบ้าง
วันหนึ่ง ท่านไปหาโยมตา บอกจุดประสงค์ที่มา
โยมตาไม่ขัดข้อง เพราะเห็นว่าบวชพระแหละดี
ไม่มีเรื่องยุ่ง

พระมหาปันตกให้น้องชายบวชแล้ว ก็สอนให้ตั้ง
อยู่ในศีล แต่ไม่อาจจะเข้าใจธรรมะได้ เพราะสติปัญญา
ค่อนข้างทึบ

พระเถระมหาปันตกพยายามพรั้าสอนว่า
“ดอกบัวโกมุท กลิ่นหอมดี บานในยามเช้า
ไม่เคยไร่กลิ่นฉันใด
เธอจงดูพระรัศมีที่ชานออกจากพระวรกาย
ของพระพุทธองค์
ไพโรจน์สว่างอยู่
ดูพระอาทิตย์ส่องสว่างในกลางหา ฉันทัน”

คาถาบทหนึ่งนี้ ที่สอนให้พระจูฬปันถกท่องตลอดเวลา ๔ เดือน แต่ท่านก็ท่องไม่ได้ จำอะไรไม่ได้เลย

พระมหาปันถก จึงกล่าวกะน้องชายว่า

“จูฬปันถก! เธอคงหาความเจริญในพระศาสนาไม่ได้แล้วละ เธอเป็นคนอากัปกัณเฑาะในพระศาสนา นี้ แค่คาถาบทเดียว ใช้เวลาถึง ๔ เดือน เธอยังจำไม่ได้แล้วจะไปพากเพียรเพื่อบรรลุมรรคผลได้หรือ เธอจงออกไปจากกุฎิเดี๋ยวนี้”

ถูกขับออกจากกุฎิแล้วหาที่อยู่ไม่ได้ ครั้นจะสีกไปเป็นฆราวาสอยู่ที่บ้าน ก็ยังมีความเชื่อโยในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งอยู่

ในเวลานั้น พระมหาปันถกเป็นภักตทุเทศก์ คือเป็นผู้มีหน้าที่แจกภัตหรือนิมนต์พระไปฉันที่บ้านโยมตามที่ได้มีผู้มานิมนต์

หมอชีวก โกมารภัจจ์ นิมนต์พระพุทธรองค์และพระภิกษุที่วัดอัมพวัน ไปฉันที่บ้านของตนในวันรุ่งขึ้น โดยขอให้พระมหาปันถกเป็นผู้จัดพระไป

คุณหมอชี้วกถามพระเถระว่า

“ที่วัดมีพระกี่รูป?”

พระมหาปັນถกตอบว่า

“มีประมาณ ๕๐๐ รูป”

หมอชี้วกขอให้พระมหาปັນถกนิมนต์พระทั้ง
๕๐๐ รูปไปฉัน

แต่พระมหาปັນถกบอกคุณหมอว่า

“อุบาสก! ในวัดมีพระเฝ้าอยู่รูปหนึ่ง ชื่อจุพันถก
เป็นพระที่ไม่เจริญในธรรม อาตมาจะตัดซื้อพระเฝ้านั้น
ออกเสีย จึงเหลือพระที่จะไปฉันได้ ๔๙๙ รูป”

พระจุพันถกได้ยินคำพูดของพระพี่ชายทั้งหมด
รู้สึกสลดใจมาก

“ทำไมพระพี่ชายจึงตัดซื้อเราออก พี่ชายคง
เกลียดเรามาก เยื่อใยในสายเลือดคงหมดแล้ว จะมี
ประโยชน์อะไรที่เราจะบวชอยู่ต่อไป ลีกไปเป็นคฤหัสถ์
ดีกว่า”

วันรุ่งขึ้น พระจุพันถกจึงออกจากกุฏิไปลีกแต่
เช้าตรู่ เป็นเวลาเดียวกับที่พระพุทธรองค์ทรงตรวดดู

สัตว์โลก ผู้อยู่ในข่ายพระญาณพอที่จะโปรดให้บรรลु
ธรรมได้ พระองค์จึงเสด็จล่วงหน้าไปก่อน หยุดจกรรม
อยู่ที่ชุ่มประตุ ใกล้ทางที่พระจูพั่นตกไป

พระจูพั่นตกเห็นพระพุทของค์ เธอก็รีบถวายน
บังคม เมื่อถูกพระองค์ตรัสถามว่า

“จูพั่นตก ! นี่เธอจะไปไหนแต่เช้าเชียว?”

“พระพี่ชายไล่ข้าพระองค์ ข้าพระองค์จึงคิดจะ
ไปสีกพระเจ้าข้า”

“จูพั่นตก! เธอบวชในสำนักของเรา เมื่อถูก
พี่ชายไล่ ทำไมไม่มาหาเรา มาเถิด เธออย่าไปสนใจ
ชีวิตคฤหัสถ์เลย เธอต้องอยู่ต่อไปในสำนักของเรา”

ทรงลุปศิระษะพระจูพั่นตกด้วยพระกรุณา คุณตั้ง
พ้อลุปศิระษะลูก แล้วพาไปนั่งที่หน้ากุฏิของพระองค์
ประทานผ้าที่สะอาดผืนหนึ่งให้

“จูพั่นตก! เธอจงผืนหน้าไปทางทิศตะวันออก
ลุปผ้าผืนนี้ด้วยบริกรรมว่า “โรโหหรณั โรโหหรณั” (ระ-
โหหะระณัง ระโหหะระณัง ผ้าเช็ดธุลี ผ้าเช็ดธุลี) อยู่ที่
นี้แหละ”

ครูหนึ่ง มีคนมากราบทุลถึงเวลาที่จะต้องเสด็จ
ไปบ้านหมอซิวก พระองค์จึงเสด็จไปพร้อมด้วยพระ-
สงฆ์ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดไว้

ฝ่ายพระจูฬปันถกนั่งมองดูดวงอาทิตย์ ลูบผ้า
ไปด้วย บริกรรม “รโฆหรณฺ รโฆหรณฺ” (ระโฆหะระณัง
ระโฆหะระณัง แปลว่า ผ้าเช็ดธุลี ผ้าเช็ดธุลี) ไปด้วย
ลูบไปลูบมา ผ้าคล้ำขึ้น จึงคิดว่า

“เดิมผ้านี้ก็สะอาดอยู่แท้ๆ แต่เพราะเราลูบคล้ำ
อยู่บ่อยๆ มันคล้ำไปได้ สังขารทั้งหลายก็คงไม่เที่ยง
อย่างนี้แหละ”

แล้วท่านก็เริ่มเจริญวิปัสสนา

พระพุทธองค์ทรงทราบว่า จิตของพระจูฬปันถก
ขึ้นสู่วิปัสสนาแล้ว จึงเปล่งพระรัศมีปรากฏพระวรกาย
ดุจประทับอยู่ตรงหน้าครัสว่า

“จูฬปันถก! เธออย่าทำความหมายเฉพาะผืน
ผ้านั้นว่าเศร้าหมองแล้ว ดินธุลีแล้ว ก็ธุลีทั้งหลายมี
รากะเป็นต้น มีอยู่ภายในของเธอ เธอจงกำจัดมันออก
เสีย” แล้วตรัสสอนเธอจนได้สำเร็จพระอรหันต์พร้อม

ด้วยปฏิสัมพันธ์

หมอซิวก โภมารักจึงได้น้อมน้ำทักษิโณทก (น้ำที่กรวดแผ่ส่วนกุศลไปให้ผู้ตาย) เข้าไปถวายพระพุทธรองค์ พระองค์ทรงปิดฝาบาตร แล้วตรัสว่า

“ซิวก! ในวัดยังมีพระอยู่อีกมิใช่หรือ?”

พระมหาบันดกได้ยื่นจึงกราบทูลว่า

“ในวัด ไม่มีพระมิใช่หรือพระเจ้าข้า”

พระพุทธรองค์ตรัสว่า

“มีนะ มี หมอซิวก!”

หมอซิวกส่งคนไปดู

พระจูฬบันดกรู้ความเป็นไปทั้งหมดด้วยฤทธิ์ จึงเนรมิตพระไว้เต็มวัดอัมพวัน บางองค์เก็บจิ๋ว บางองค์ข้อมจิ๋ว บางองค์ท่อนพุทธพจน์ เป็นต้น

บูรุษนั้นเห็นพระในวัดเต็มไปหมด จึงรีบกลับมาบอกหมอซิวกว่า

“คุณหมอครับ! ที่วัดมีพระเต็มไปหมดเลย”

พระพุทธรองค์ตรัสว่า

“เธอจงไปบอกว่า พระศาสดาให้หาพระชื่อจุฬ-

ปั้นถก”

บุรุษนั้นไปตามรับสั่งแล้ว ทั้งพันปากก็ขานว่า
“ข้าพเจ้าชื่อจุพปั้นถก ข้าพเจ้าชื่อจุพปั้นถก”
เขางงเป็นอันมาก เป็นไปได้อย่างไร พระชื่อ
เหมือนกันทั้งพันรูป กลับมาราบทูลว่า

“ภิกษุทั้งหมดชื่อจุพปั้นถกทั้งนั้นเลยพระเจ้าข้า”
“ถ้ากระนั้น เธอจงไป รูปใดเอ่ยก่อนจงจับมือ
รูปนั้นไว้ นอกนั้นจักหายไป”

พระพุทธองค์รับสั่ง
เขาได้ทำตามรับสั่ง ภิกษุประมาณพันรูปหายไป
แล้ว พระเถระได้ไปกับบุรุษนั้น

ในเวลาเสร็จภัตตกิจ พระศาสดาตรัสเรียกหมอ
ชีวกมารับสั่งว่า

“ชีวก! เธอจงรับบาตรของจุพปั้นถกเถิด จุพ-
ปั้นถกจักทำอนุโมทนาแก่เธอ”

หมอชีวกได้ทำอย่างนั้น

พระเถระบันลือสีหนาทดุจสีหะหนุ่มกำลังคะนอง
ได้ทำอนุโมทนายังพระไตรปิฎกให้กระฉ่อนแล้ว

ตกเย็น พวกภิกษุได้ประชุมกันในโรงธรรม
สนทนากันปรารภถึงพระคุณของพระศาสดาว่า

“ท่านผู้มีอายุ! พระมหาปັນดกไม่ทราบอชยาศัย
ของพระจูฬปันดก จึงไม่สามารถจะให้เรียนคาถาบท
เดียวเป็นเวลาถึง ๔ เดือนได้ ไล่ออกจากวิหาร ด้วย
เข้าใจว่า พระน้องชายนี้โง่ แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ได้ประทานพระอรหันต์กับทั้งปฏิสัมภิกา ในระหว่าง
อาหารมื้อเดียวเท่านั้น เพราะพระองค์เป็นธรรมราชา
ชั้นเยี่ยม หาผู้ทัดเทียมมิได้ พระไตรปิฎกมาพร้อม
กับปฏิสัมภิกานั้นเทียว น่าชื่นชม ชื่อว่ากำลังของ
พระพุทธรเจ้ามีมากเหลือเกิน”

พระพุทธรองค์เสด็จมาที่ธรรมสภา ตรัสถาม เมื่อ
ทราบเรื่องโดยละเอียดแล้วตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย! จูฬปันดกหาได้เป็นผู้โง่แต่ใน
บัดนี้เท่านั้นไม่ แม้ในกาลก่อนเธอก็โง่เหมือนกัน อนึ่ง
เราเป็นที่พำนักอาศัยของเธอ เฉพาะในบัดนี้อย่างเดียว
ก็หามิได้ ถึงในกาลก่อนก็ได้เป็นที่พำนักอาศัยแล้ว
เหมือนกัน แล้วทรงเล่าอดีตนิทานว่า

นานมาแล้ว หมู่ชาวนครพาราณสี (เมืองหลวงของแคว้นกาสิ) คนหนึ่ง ไปเรียนหนังสือที่กรุงตักกสิลา ได้อุปัฏฐากอาจารย์เป็นอย่างดี แต่เพราะเป็นคนโง่ จึงไม่สามารถเรียนอะไร ๆ ได้ อาจารย์แม้พยายามอย่างไรก็ไม่สามารถจะให้ศึกษาอะไรได้

เขาอยู่ที่นั่นเป็นนาน แม้อาณาจารย์จะเรียนให้จำได้ก็ไม่มี นึกระอา เลยลาอาจารย์กลับบ้าน แต่อาจารย์เป็นห่วงเขาจึงพาเขาเข้าไปป่า ผูกมนต์ให้บทหนึ่งว่า ชมฺเหติ ชมฺเหติ ก็กรรมา ชมฺเหติ อหंपิโต ชานามิ ชานามิ (แปลเป็นไทย ท่านจงพยายามเถิด จงพยายามเข้าเถิด เพราะเหตุไร ท่านจึงพยายามอยู่ได้ เราเองรู้หมดแล้ว) ให้เขาเรียนทบทวนกลับไปกลับมาหลายร้อยครั้ง จนแน่ใจว่า เขาจำได้แล้วจึงส่งเขากลับบ้านไป

ครั้นในเวลาเขาถึงนครพาราณสี มารดาได้ทำการต้อนรับเป็นการใหญ่ ด้วยดีใจว่า บุตรของเราสำเร็จการศึกษาศิลปะกลับมาแล้ว

ในกาลนั้น พระเจ้าพาราณสีทรงปลอมพระองค์เสด็จเที่ยวไปตามบ้านน้อยเรือนใหญ่ในพระนคร ใน

เวลากลางคืน

ขณะนั้น พวกโจรผู้หากินทางขูดอุโมงค์กำลังขูดอุโมงค์ในระหว่างเรือน ๒ หลัง เพื่อต้องการเข้าเรือนทั้ง ๒ โดยอุโมงค์เดียวกัน พระราชาทอดพระเนตรเห็นพวกมันแล้วได้ทรงแอบซ่อนอยู่ในเงาเรือน

ในเวลาพวกมันขูดอุโมงค์เข้าเรือนได้แล้วตรวจดูสิ่งของ พ่อหนุ่มตื่นขึ้น ก็สาธยายมนต์นั้นว่า ฆฎิติ ฆฎิติ ก็กรรมา ฆฎิติ อหฺปิติ ชานามิ ชานามิ

พวกโจรฟังแล้ว ก็ตกใจกลัว คิดว่ามีคนเห็นจึงรีบวิ่งหนีจนผ้าหลุดลุ่ย กองอยู่ตรงนั้น หนีไปโดยซึ่ง ๆ หน้าที่เดียว

พระราชาทรงทอดพระเนตรเห็นโจรเหล่านั้นกำลังหนีไป และทรงสดับเสียงชายหนุ่มกำลังสาธยายมนต์อยู่ ทรงรู้อะไรเป็นอะไรแล้ว จึงเสด็จไปสู่พระราชนิเวศน์ พอเข้าประตูก็รับสั่งให้บุรุษคนหนึ่งไปตามหนุ่มผู้นั้นมา พอมาถึง พระองค์ทรงถาม ได้ความว่าเขาเรียนศิลปะมาจากเมืองดักกศิลา แล้วจึงทรงเรียนมนต์กับเขา ได้พระราชทานทรัพย์ปันหนึ่งเป็นเครื่องตอบแทน

ในเวลานั้น เสนาบดี พุดกับภูษามาลาของพระ-
ราชาว่า

“แกจักแต่งพระมัสสุของพระราชามีเมื่อไร?”

เมื่อนายภูษามาลาบอกว่า “พรุ่งนี้”

เขาจึงให้เงินพันหนึ่งแก่เขา ด้วยบอกเขาว่าฉันมี
เรื่องอย่างหนึ่งจะใช้แก หากแกทำสำเร็จ แกจะได้มาก
กว่านี้ แล้วเล่าแผนการณ์ประทุษร้ายพระราชามีฟัง

โดยให้เขาเป็นผู้ตัดพระศอพระราชามีในเวลาที่เขา
โกนพระมัสสุ เขารับว่าได้

ในวันแต่งพระมัสสุถวายในหลวงเอาน้ำหอมสระ
สรงพระมัสสุให้เปียก สะบัดมิดโกนจับที่ชายพระ
นลาฏ คิดว่า มิดโกนมีคมร่อนไปเสียหน่อย เราควร
ตัดก้านพระศอโดยจับเดียวเท่านั้น แล้วขึ้นสะบัดมิด -
โกนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง

ในขณะนั้น พระราชาทรงระลึกถึงมนต์ของพระ-
องค์ได้ ทรงทำการสาธยาย

“ขณฺเฐสิ ขณฺเฐสิ ก็กรรมา ขณฺเฐสิ อหंपิโต ชานามิ
ชานามิ”

นายภูษามาลาได้ยินดั่งนั้น ตกใจ เหงื่อไหลโซมจากหน้าผากของเขาทันที เขาเข้าใจว่า ในหลวงทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงโยนมีดโกนเสียที่แผ่นดิน หมอบกราบลงแทบพระบาท

ธรรมดา พระราชาทั้งหลายย่อมเป็นผู้ฉลาดทั้ง ๆ ที่ไม่ทรงรู้มาก่อน ดั่งนั้นพระองค์จึงตรัสปรึกษาเขาว่า

“เฮ้ย อ้ายภูษามาลาใจร้าย มึงเข้าใจว่า กูไม่รู้มึงหรือ”

“ขอพระองค์โปรดพระราชทานอภัยแก่ข้าพระองค์เถิด พระเจ้าข้า” นายภูษามาลาทูลด้วยเสียงสั่น

“อย่ากลัวเลย” พระราชาตรัส “จงบอกมาว่าใครใช้แก”

“เสนาบดีพระเจ้าข้า”

“เขาให้ทรัพย์แก่ข้าพระองค์พันหนึ่ง โดยบอกว่าจะงทำที่เป็นแต่งพระมัสสุของในหลวง ตัดก้านพระศอเสีย เมื่อพระองค์สวรรคตแล้ว ข้าจักเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แกจักเป็นเสนาบดี”

พระราชาทรงสดับค่านั้นแล้ว ทรงดำริว่า เราได้ชีวิตเพราะอาศัยอาจารย์ แล้วจึงสั่งให้เสนาบดีมาเฝ้า ตรัสว่า “เสนาบดี! มีอะไรบ้างใหม่ที่ฉันไม่ให้ ฉันให้ทุกอย่าง ตอนนี่คิดจะทำร้ายฉัน”

รับสั่งให้เนรเทศเขาออกจากแคว้นแคว้น และรับสั่งให้หาชายหนุ่มผู้อาจารย์มาเฝ้า พระราชทานตำแหน่งเสนาบดีแก่อาจารย์

หนุ่มในครั้งนั้นได้เป็นจูปันดก พระศาสดาเป็นอาจารย์ที่ศิปาโมกข์

“ภิกษุทั้งหลาย” พระศาสดาตรัสต่อไป “แม้ในกาลก่อน เราก็ได้เป็นที่พึ่งพำนักอาศัยของจูปันดก ซึ่งโง่เหมือนในครั้งนี้”

ในวันรุ่งขึ้น เมื่อพวกภิกษุยังสนทนากันถึงเรื่องนี้อยู่ จึงตรัสจูงพุกเสฏฐิชาดก แล้วตรัสว่า

“ผู้มีปรีชาเห็นประจักษ์ ย่อมตั้งตนได้ด้วยทุนทรัพย์เล็กน้อย เหมือนคนก่อไฟกองน้อยให้ลุกเป็นกองใหญ่ได้ฉะนั้น”

รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายก็ยังสนทนากัน

เรื่องพระจูฬปันถกอยู่ นับว่าเป็นเรื่องใหญ่ที่พวกภิกษุสนใจมิใช่น้อย พระศาสดาจึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในศาสนาของเราปรารถนาความเพียร ย่อมเป็นเจ้าของโลกุตตรธรรมได้ทีเดียว แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

“ผู้มีปัญญา พึงทำที่พึงที่ห้วงน้ำท่วมทับไม่ได้ ด้วยความหมั่นไม่ประมาท ระมัดระวัง และฝึกฝนตนเอง”

สำหรับเหตุที่พระจูฬปันถกเป็นคนโง่มีเรื่องเล่าว่า เมื่อก่อนนี้ท่านเป็นผู้มีปัญญาดีเหมือนกัน แต่ว่าได้หัวเราะเยาะพระผู้โง่เขลารูปหนึ่ง พระรูปนั้น ละอายเพราะการหัวเราะ เลยเลิกเรียนไม่ทำการสาธยาย เพราะกรรมนี้ จูฬปันถกพอบวชแล้วจึงเป็นคนโง่เขลา สิ่งที่เขาเรียนแล้วก็เลือนหายไป จนกระทั่งสี่เดือนผ่านไปก็ไม่สามารถจะท่องอะไรได้

ส่วนสาเหตุที่พระจูฬปันถกสามารถบรรลุพระอรหันต์เพราะมีแรงส่งจากอดีตหนุนเนื่องอยู่เหมือนกัน มีเรื่องเล่าว่า ครั้งดึกดำบรรพ์ พระจูฬปันถกเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ทรงออกตรวจพระนคร เมื่อพระเสโท

ไหลออกจากพระนลาฏ ทรงเอาผ้าสะอาดเช็ด ผ้าได้
เสร์้าหมองดำคล้ำ

ท้าวเธอกลับได้อธิษฐานว่า “ผ้าสะอาดเห็น
ปานนี้ อาศัยสรีระนี้ จึงแปรเป็นเสร์้าหมองดำคล้ำไป
ได้ สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ”

เพราะเหตุนั้น ผ้านั้นจึงเป็นปัจจัยให้ท่านได้สำเร็จ
พระอรหันต์ในปัจจุบัน

คนคนหนึ่งมีสิทธิทำทั้งบาปและบุญ เหมือนด้า
ที่ฉาบด้วยขาว หรือสีขาวแต้มด้วยสีดำ จึงต้องรับผล
ไปทั้งสองอย่าง ผู้ประสบสุขทุกข์ทั้งสองอย่าง ไม่ควร
คิดให้มากความ ถือเสียว่าเป็นการใช้หนี้กรรมเก่าก็
สิ้นเรื่อง ดังที่พระโพธิสัตว์ตรัสไว้เป็นข้อเตือนจิต
สะกิดใจว่า

“สเจ ปุพฺพเพกตเหตุ
สุขทุกข์ํ นิคจฺจติ
โปราณกํ กตํ ปาปํ
ตเมโส มุญฺจโต อธิํ

ถ้าประสบความสำเร็จ
เพราะบุญบาปที่ทำไว้แต่ก่อนเป็นเหตุ
ให้ถือว่าเป็นการเปลื้องบาปเก่าที่เคยทำ
เหมือนกับการเปลื้องหนี้ฉะนั้น”

คุณธรรมอยู่ที่ใจ
จิตอยู่ที่กาย
ใจเป็นต้น กายเป็นปลาย
ถ้าใจดี กายก็ดี

๖

กรรมดำ กรรมขาว

ภิกษุทั้งหลาย! กรรม ๔ ประการนี้ เรากระทำให้
แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วประกาศให้ทราบ กรรม
๔ ประการเป็นไฉน คือ กรรมดำมีวิบากดำก็มี กรรม
ขาวมีวิบากขาวก็มี กรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้ง
ขาวก็มี กรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่ดำไม่ขาว ย่อม
เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรมก็มี

ภิกษุทั้งหลาย! ก็กรรมดำมีวิบากดำเป็นไฉน
บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุ้งแต่งกายสังขาร อันมี

ความเบียดเบียน ข่อมปรุ้งแต่งวจีสังขาร อันมีความเบียดเบียน ข่อมปรุ้งแต่งมโนสังขาร อันมีความเบียดเบียน ครั้นแล้วข่อมเข้าถึงโลกที่มีความเบียดเบียน ผัสสะอันมีความเบียดเบียน ข่อมถูกต้องบุคคลนั้น ผู้เข้าถึงโลกก็มีความเบียดเบียน เขาอันผัสสะที่มีความเบียดเบียนถูกต้องแล้ว ข่อมได้เสวยเวทนาที่มีความเบียดเบียน เป็นทุกข์โดยส่วนเดียว เปรียบเหมือนสัตว์นรก

นี้เราเรียกว่ากรรมดำมีวิบากดำ

ภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมขาวมีวิบากขาวเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ ข่อมปรุ้งแต่งกายสังขาร อันไม่มีความเบียดเบียน ข่อมปรุ้งแต่งวจีสังขาร อันไม่มีความเบียดเบียน ข่อมปรุ้งแต่งมโนสังขาร อันไม่มีความเบียดเบียน ครั้นแล้วข่อมเข้าถึงโลกที่ไม่มีความเบียดเบียน ผัสสะอันไม่มีความเบียดเบียน ข่อมถูกต้องบุคคลนั้น ผู้เข้าถึงโลกที่ไม่มีความเบียดเบียน เขาอันผัสสะที่ไม่มีความเบียดเบียนถูกต้องแล้ว ข่อมได้เสวยเวทนาอันไม่มีความเบียดเบียน เป็นสุขโดยส่วน

เดียว เปรียบเหมือนเทพชั้นสุภกนิหะ

นี่เราเรียกว่ากรรมขามีวิบากขาว

ภิกษุทั้งหลาย! กิกรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้งขาวเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุ้งแต่งกายสังขาร อันมีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง ย่อมปรุ้งแต่งวจีสังขาร อันมีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง ย่อมปรุ้งแต่งมโนสังขาร อันมีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง ครั้นแล้วย่อมเข้าถึงโลกที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง ผัสสะอันมีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง ย่อมถูกต้อง บุคคลนั้นผู้เข้าถึงโลกที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง เขาอันผัสสะที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง ถูกต้องแล้ว ย่อมได้เสวยเวทนาอันมีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง มีทั้งสุขและทั้งทุกข์ระคนกัน เปรียบเหมือนมนุษย์ เทพบางพวก และวินิปาติกสัตว์บางพวก

นี่เราเรียกว่ากรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้งขาว
 ภิกษุทั้งหลาย! ก็กรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่ดำ
 ไม่ขาว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรมเป็นไฉน เจตนา
 ใดเพื่อละกรรมดำอันมีวิบากดำในบรรดากรรมเหล่านั้นก็ดี
 เจตนาใดเพื่อละกรรมขาวอันมีวิบากขาวก็ดี
 เจตนาใดเพื่อละกรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้ง
 ขาวก็ดี

นี่เราเรียกว่ากรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่
 ขาว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม

ภิกษุทั้งหลาย! กรรม ๔ ประการนี้แล เรากระทำ
 ให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วประกาศให้ทราบ

พระบาลีสุดตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต
 วิตถารสูตร เล่มที่ ๒๑

๗

กรรมเก่า และ กรรมใหม่

ภิกษุทั้งหลาย! เราจักแสดงกรรมทั้งใหม่ทั้งเก่า ความดับแห่งกรรม และปฏิบัติอันเป็นเครื่องให้ถึงความดับแห่งกรรม ท่านทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

ภิกษุทั้งหลาย! ก็กรรมเก่าเป็นไฉน จักขุอันบัณฑิตพึงเห็นว่าเป็นกรรมเก่า อันปัจจัยทั้งหลายปรุงแต่งแล้วสำเร็จด้วยเจตนา เป็นที่ตั้งแห่งเวทนา หู... จมูก... ลิ้น... กาย... ใจ อันบัณฑิตพึงเห็นว่าเป็นกรรมเก่า

อันปัจจัยปรุงแต่งแล้ว สำเร็จด้วยเจตนาเป็นที่ตั้งแห่ง
เวทนา

ภิกษุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า กรรมเก่า

ภิกษุทั้งหลาย! ก็กรรมใหม่เป็นไฉน กรรมที่
บุคคลทำด้วยกาย วาจา ใจ ในบัดนี้ นี้เราเรียกว่า
กรรมใหม่

ภิกษุทั้งหลาย! ก็ความดับแห่งกรรมเป็นไฉน
นิโรที่ถูกต้อง วิมุติเพราะความดับแห่งกายกรรม วจี
กรรม มโนกรรม นี้เราเรียกว่า ความดับแห่งกรรม

ภิกษุทั้งหลาย! ปฏิปทาอันเป็นเครื่องให้ถึงความ
ดับแห่งกรรมเป็นไฉน อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ
คือ สัมมาทิฏฐิ ๑ สัมมาสังกัปปะ ๑ สัมมาวาจา ๑
สัมมากัมมันตะ ๑ สัมมาอาชีวะ ๑ สัมมาวายามะ ๑
สัมมาสติ ๑ สัมมาสมาธิ ๑

ภิกษุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า ปฏิปทาอันเป็น
เครื่องให้ถึงความดับกรรม

ภิกษุทั้งหลาย! กรรมเก่า กรรมใหม่ ความดับ
แห่งกรรมและปฏิปทาอันเป็นเครื่องให้ถึงความดับ

กรรม เราได้แสดงแล้วแก่ท่านทั้งหลายด้วยประการ
ดังนี้แล กิจแลอันเราผู้ศาสดา ผู้แสวงหาประโยชน์
เกื้อกูล ผู้อนุเคราะห์แก่สาวกทั้งหลาย พึงทำ กิจนั้น
เราทำแล้วเพราะอาศัยความอนุเคราะห์

ภิกษุทั้งหลาย! นั้นโคนไม้ นั้นเรือนว่างเปล่า
เธอทั้งหลายจงพยายามอย่าประมาท อย่าได้เป็นผู้มี
ความเดือดร้อนใจในภายหลัง นี่เป็นอนุศาสน์ของเรา
เพื่อเธอทั้งหลาย

พระบาลีสวดตันตปิฎก สังยุตตนิกาย
สพพตตวรรคสังยุต กรรมนิโรธสูตร เล่มที่ ๑๘

กรรม ๒ อย่าง
ไม่ทำให้เดือดร้อน

ภิกษุทั้งหลาย! กรรมที่เป็นเหตุไม่ให้เกิดร้อนมี
๒ ประการ ดังนี้คือ

บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. เป็นผู้ได้ทำคุณงามความดีไว้ ได้ทำกุศลไว้
ได้ทำบุญเป็นเครื่องต่อต้านความหวาดกลัวไว้

๒. เป็นผู้ไม่ได้ทำความชั่ว ไม่ได้ทำอกุศลกรรม
ที่หยาบช้ำ บุคคลนั้นย่อมบันเทิงใจว่า เราได้ทำความ
ดีไว้แล้ว เราไม่เคยก่อกรรมทำชั่ว

ภิกษุทั้งหลาย! กรรมที่เป็นเหตุไม่ทำให้เดือดร้อน
มี ๒ ประการ ดังกล่าวมานี้

พระพุทธเจ้าได้ตรัสพระคาถาว่า

“คนมีปัญญา ละกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต
และไม่ทำอกุศลกรรมอย่างอื่นที่มีโทษ
ไม่ทำอกุศลกรรม ทำแต่กุศลกรรมไว้มาก
ตายแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”

พระบาลีสุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ
ธรรมบท อุทาน อิติวุตตกะ สุตตนิบาต อตปนียสูตร
เล่มที่ ๒๕

๘

กรรม ๒ อย่าง ทำให้เดือดร้อน

ภิกษุทั้งหลาย! กรรมที่เป็นเหตุให้เดือดร้อนนี้มี
๒ ประการคือ

๑. บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่ได้ทำคุณงาม
ความดีไว้ ไม่ได้ทำกุศลไว้ ไม่ได้ทำบุญเป็นเครื่องต่อ-
ต้านความหวาดกลัวไว้

๒. เป็นผู้ทำแต่ความชั่ว ทำแต่อกุศลกรรมที่
หยาบช้า บุคคลนั้นย่อมเดือดร้อนว่า เราไม่ได้ทำ
ความดีไว้เลย เราทำแต่ความชั่ว

ภิกษุทั้งหลาย! กรรมที่เป็นเหตุให้เดือดร้อนมี ๒
ประการ ดังกล่าวมานี้
พระพุทธเจ้าได้ตรัสพระคาถาต่อไปว่า

“คนโง่ ทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต
และอกุศลกรรมอย่างอื่นที่มีโทษ
ไม่ทำกุศลกรรม ทำแต่อกุศลกรรมไว้มาก
ตายแล้ว ย่อมไปเกิดในนรก”

พระบาลีสุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ
ธรรมบท อุทาน อิติวุตตกะ สุตตนิบาต ตปณียสูตร
เล่มที่ ๒๕

๑๐

ศีล และ มิ จ ฉ า ทิ ฎ จี

ภิกษุทั้งหลาย! บุคคลประพฤติกความชั่ว ๒
ประการ ย่อมถูกรกรรมของตนส่งไปให้ตกนรก เหมือน
ถูกนำไปทิ้งลงไว้

กรรม ๒ ประการเป็นไฉน คือ

๑. สีลวิบัติ

๒. ความเห็นผิด (จากทำนองคลองธรรม)

ภิกษุทั้งหลาย! บุคคลประพฤติกความชั่ว ๒
ประการนี้ ย่อมถูกรกรรมของตนส่งไปให้ตกนรก เหมือน

ถูกนำไปทิ้งลงไว้

พระพุทธเจ้าได้ตรัสพระคาถาอย่างนี้ว่า

“คนโง่เขลา ประพฤติชั่ว ๒ ประการ นี้คือ

๑. ศีลวิบัติ

๒. ความเห็นผิด

ตายแล้ว ย่อมตกนรก”

พระบาลีสุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ
ธรรมบท อุทาน อิติวุตตกะ สุตตนิบาต ปฐมศีลสูตร
เล่มที่ ๒๕

๑๑

ศีล และ ๕ ม มา ที่ ๑ ฐิ

ภิกษุทั้งหลาย! บุคคลประพฤติกกรรม ๒ ประการ
กุศลกรรมของตนจะนำไปไว้ในสวรรค์ เหมือนได้รับ-
เชิญไป

กรรม ๒ ประการ คือ

๑. ศีลสมบัติ

๒. ความเห็นถูกต้อง

ภิกษุทั้งหลาย! บุคคลประพฤติกกรรม ๒ ประการ
นี้ กุศลกรรมของตนจะนำไปเกิดในสวรรค์ เหมือนได้

รับเชิญไป

พระพุทธเจ้าได้ตรัสพระคาถาอย่างนี้ว่า

“คนมีปัญญา ประพฤติธรรม ๒ ประการนี้คือ

๑. ศีลสมบัติ

๒. ความเห็นถูกต้อง

ตายแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”

พระบาลีสุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ
ธรรมบท อุทาน อิติวุตตกะ สุตตนิบาต ทุติยสีลสูตร
เล่มที่ ๒๕

๑๒

ด้ ว ย บู ช า แ ล ะ ช ม เ ช ย

พระสารีบุตรเล่าถึงอดีตชาติของตน ที่ได้เป็น
พระอรหันต์ มีคุณวิเศษ ได้รับการยกย่อง เพราะใน
ชาติที่แล้วมาเคยบูชาพระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ ด้วย
ดอกไม้ และชมเชยพระญาณของท่าน

ท่านเล่าว่า

ในที่ไมไกลจากหิมวันตประเทศจีน มีภูเขาชื่อ
สัมภกะ เราสร้างอาศรมไว้อย่างดี สร้างบรรณศาลาไว้
ใกล้ภูเขานั้น อาศรมของเราไม่ไกลจากแม่น้ำอันไม่ลึก

มีน้ำราบเรียบเป็นที่รื่นรมย์ใจ เกือบกล่นด้วยหาด
ทรายขาวสะอาด

ที่ใกล้อาศรมของเรานั้น มีแม่น้ำซึ่งไม่มีก้อน
กรวด ตลิ่งไม่ชัน น้ำจิตสนิท ไม่มีกลิ่นเหม็นไหลไป
ทำให้อาศรมของเรางดงาม

ฝูงจระเข้ มังกร ปลาฉลาม และเต่า วายเล่นอยู่
ในแม่น้ำนั้น แม่น้ำไหลไปทำให้อาศรมของเรางดงาม

ฝูงปลาสดาด ปลากระบอก ปลาสวาย ปลาเค้า
ปลาตะเพียน ปลานกกระจอก วายโดดอยู่ ทำให้อา
ศรมของเรางดงาม

ที่สองฝั่งแม่น้ำ มีหมู่ไม้ดอก หมู่ไม้ผล ห้อย
ย้อยอยู่ทั้งสองฝั่ง ทำให้อาศรมของเรางดงาม

ไม้มะม่วง ไม้รัง หมากเฒ่า แคล้อย ไม้ยางทราย
ส่งกลิ่นหอมอบอวลอยู่เป็นนิจ บานอยู่ใกล้อาศรม
ของเรา

ไม้จำปา ไม้ฮ้อยช้าง ไม้กระทุ่ม กากะทิง บุนนาค
และลำเจียก มีกลิ่นหอมฟุ้งเป็นนิจ บานสะพรั่งอยู่ใกล้
อาศรมของเรา

ไม้ลำดวน ต้นโอศก ดอกกุหลาบบานสะพรั่ง
ไม้ปรงและมะกล่ำหลวง ดอกบานสะพรั่งอยู่ใกล้อา
ศรมของเรา

การะเกด พะยอมขาว พิกุลและมะลิซ้อน มี
ดอกหอมอบอวล ทำให้อาศรมของเรางดงาม

ไม้เจตพังคี ไม้กรรณิการ์ ไม้ประดู่และไม้ไฉฉวน
มีมาก ส่งกลิ่นหอมฟุ้ง ทำให้อาศรมของเรางดงาม

บุรณาค บุรณาคเขา และแคฝอย ดอกบาน
สะพรั่ง หอมตลบอบอวล ทำให้อาศรมของเรางดงาม

ไม้ราชพฤกษ์ อัญชันเขียว ไม้กระทุ่มและพิกุล
มีมาก ดอกหอมฟุ้งไป ทำให้อาศรมของเรางดงาม

ถั่วดำ ถั่วเหลือง ถั่วฝักยาว และมะกรูด งอกงาม
ด้วยน้ำหอม ออกผลสะพรั่ง

ดอกปทุมอย่างอื่นบานเบ่ง ดอกบัวชนิดอื่นก็
เกิดขึ้น บัวหลวงชนิดหนึ่ง ดอกพรั่งพรู บานอยู่ในบึง
ในกาลนั้น

กอบทุมมีดอกตูม เหง้าบัวก็เลื้อยไป กระจับ
เคลื่อนด้วยใบงามอยู่ในบึงในกาลนั้น

ไม้ตาเสือ จงกลนี้ ไม้อุตตรา และชบา กลิ่น
หอมตลบไป ดอกบานอยู่ในบึงในกาลนั้น

ฝูงปลาสดาด ปลากระบอก ปลาสวาย ปลาเค้า
ปลาตะเพียน ปลาสังกุกา และปลารำพัน มีอยู่ในบึงใน
กาลนั้น

ฝูงจระเข้ ปลาสดาด ปลาฉนาก ผีเสื้อน้ำ และงู
เหลือมใหญ่ อยู่ในบึงนั้นในกาลนั้น

ฝูงนกคับแค นกเป็ดน้ำ นกจากพรากที่เที่ยวไป
ในน้ำ นกดูเหว่าและสาติกา อาศัยสระนั้นเลี้ยงชีวิต

ฝูงนกกวัก ไก่ฟ้า ฝูงนกกะลิงป่า นกต้อยตีวิด
นกแขกเต้า ย่อมอาศัยสระนั้นเลี้ยงชีวิต

ฝูงหงส์ นกกระเรียน นกยูง นกดูเหว่า ไก่ นก
ช้อนหอย และนกโพระดก ย่อมอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่ใกล้
สระนั้น

ฝูงนกแสก นกหัวขวาน นกเขา เหยี่ยวและนก
กาน้ำ จำนวนมาก ย่อมอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่ใกล้สระนั้น

ฝูงเนื้อฟาน กวาง หมู หม่าป่า หม่าจิ้งจอก ละมั่ง
และเนื้อทราย มากมาย ย่อมอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่ใกล้

สระนั้น

ราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง หมี หมาใน เสือ
ดาว โขลงช้าง แยกกันเป็นสามพวก อาศัยเลี้ยงชีวิต
อยู่ใกล้สระนั้น

เหล่ากนิษฐ วานร แม่คนทำงานในป่า หมาไล่
เนื้อ และนายพรานก็อาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่ใกล้สระนั้น

ต้นมะพลับ มะหาด มะขาง หมาหมาแมว เผล็ด
ผลอยู่เป็นประจำในที่ไม่ไกลอาศรมของเรา

ต้นคำ ต้นสน กระทุ่ม สะพรั่งด้วยผลมีรสหวาน
เผล็ดผลทุกฤดูอยู่ ณ ที่ใกล้อาศรมของเรา

ต้นสมอ มะขามป้อม มะม่วง หว่า สมอพิเภก
กระเบา ไม้รูกฟ้า และมะตูม เผล็ดผลเป็นนิจ

เหง้ามัน มันอ่อน ต้นนมแมว มันนก กะเม็ง
และคัดมอน มีอยู่มากมายใกล้อาศรมของเรา

ณ ที่ไม่ไกลอาศรมของเรานั้น มีสระขุดไว้อย่างดี
มีน้ำใสเย็นจืดสนิท มีทำนน้ำราบเรียบเป็นที่รื่นรมย์ใจ

คารดาษด้วยบัวหลวง อุบล และบัวขาว เกล็ดอน-
กลาดด้วยบัวชม บัวเพื่อน กลิ่นหอมตลบไป

ในกาลนั้น เราเป็นดาบสชื่อสุรุจิ เป็นผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยวัตร มีปกติเฟื่องบาน ยินดีในฉันททุกเมื่อ บรรลุอุกฤษฏญาณผละ ๕ อยู่ในอาศรมที่สร้างเรียบร้อยนำ รื่นรมย์ ในป่าอันมีไม้ดอก ไม้ผล สมบูรณ์ด้วยองค์ประกอบทั้งปวงด้วยประการอย่างนี้

ศิษย์ของเรา ๒๔,๐๐๐ คนนี้เป็นพราหมณ์ทั้งหมด ผู้มีชาติมียศบำรุงเราอยู่

มรดกศิษย์ของเราเป็นผู้เข้าใจตัวบท เข้าใจไวยากรณ์ในตำราทำนายลักษณะและในคัมภีร์อิติहाสะ พร้อมทั้งคัมภีร์นิษัณฑและคัมภีร์เกฏฐะ ถึงความเต็มเปี่ยมในธรรมของตน

เหล่าศิษย์ของเราเป็นผู้ฉลาดในดวงดีร้าย ในนิमित และในลักษณะศึกษาดีแล้วในแผ่นดิน ในพื้นน้ำ และอากาศ

ศิษย์เหล่านี้เป็นผู้มักน้อย มีปัญญา มีอาหารน้อย ไม่โลภ สันโดษด้วยลาภและความเสื่อมลาภ ห้อมล้อมเราอยู่ทุกเมื่อ

เป็นผู้เฟื่องบาน ยินดีในฉันท เป็นนักปราชญ์ มี

จิตสงบ มีจิตตั้งมั่น ปรารถนาความไม่มีกังวล ห้อมล้อมเราอยู่ทุกเมื่อ

เป็นผู้ถึงความยอดเยี่ยมแห่งภิญญา ยินดีในโคจร คืออาหาร อันเป็นของบิดา เทียวไปในอากาศ เป็นนักปราชญ์ ห้อมล้อมเราอยู่ทุกเมื่อ

ศิษย์ของเราเหล่านั้นเป็นนักปราชญ์ สำรวม ทวาร ๖ ไม่หวั่นไหว รักษาอินทรีย์ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ หาผู้ทัดเทียมได้ยาก

ศิษย์ของเราเหล่านั้นยับยั้งอยู่ตลอดราตรี ด้วยการนั่งคู้บัลลังก์ ด้วยการยืนและการเดินจงกรม หาผู้ทัดเทียมได้ยาก

เหล่าศิษย์ของเรา ไม่กำหนดในกรรมเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ไม่ขัดเคืองในกรรมเป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง ไม่หลงในกรรมเป็นที่ตั้งแห่งความหลง หาผู้ทัดเทียมได้ยาก

ศิษย์เหล่านั้นแผลงฤทธิ์ได้ต่าง ๆ ประพฤติอยู่เป็นนิจกาล บันดาลให้แผ่นดินไหวก็ได้ ยากที่ใครจะแข่งได้
ศิษย์ของเราเหล่านั้นเมื่อจะเล่น ย่อมเล่นฉาน

นำผลหว้าจากต้นหว้ามา หาผู้ตัดเทียมได้ยาก

พวกหนึ่งไปยังอมรโคยานทวีป พวกหนึ่งไปยัง
ปุปพิเทททวีป พวกหนึ่งไปยังอุตตรกุรุทวีป ไปนำเอา
ผลหว้ามา ยากที่ผู้อื่นจะตัดเทียมได้ ด้วยการแสวงหา

ศิษย์เหล่านั้นส่งหาไปข้างหน้า ตนเองไปข้าง
หลัง ท้องฟ้าถูกดาบส ๒๔,๐๐๐ ปกปิดแล้ว ศิษย์
บางพวกบึ่งให้สุดด้วยไฟแล้วจึงกิน บางพวกก็กิน
ดิบๆนั้นเอง บางพวกเอาฟันแทะเปลือกออกแล้ว
จึงกิน

บางพวกตำในครกแล้วกิน บางพวกทุบด้วยหิน
กิน บางพวกกินผลไม้ที่หล่นเอง บางพวกชอบสะอาด
ลงอาบน้ำเวลาเย็นและเช้า บางพวกเอาน้ำราดตัว
ศิษย์ของเราหาผู้ตัดเทียมได้ยาก

ศิษย์ของเราปล่อยเล็บมือ เล็บเท้า และขนรักแร้
ออกยาว ขี้ฟันเขรอะ มีธูลีบนเศียร หอมด้วยกลิ่นศีล
หาผู้ตัดเทียมได้ยาก

ชฎิลทั้งหลายมีตบะแรงกล้า ประชุมกันในเวลา
เช้า แล้วไปประกาศลาภมากในอากาศในกาลนั้น เมื่อ

ดาบสเหล่านี้หลีกไป เสียงอันดั่งย่อมเป็นไป เทวดา
ทั้งหลายย่อมยินดีด้วยเสียงหนังเสือ

ฤาษีเหล่านั้นกล้าแข็งด้วยกำลังของตน เหาะไป
ในอากาศ ไปสู่ทิศน้อยทิศใหญ่ตามปรารถนา

ปวงฤาษีนี้แลทำแผ่นดินให้หวั่นไหว เทียวไปใน
อากาศ มีเดชะแผ่ไปยากที่จะข่มขี้ได้ อันคนอื่นให้
กระเพื่อมไม่ได้ ดังสาครอันใคร ๆ ให้กระเพื่อมไม่ได้
ฉะนั้น

ฤาษีของเรา บางพวกประกอบการขึ้นและเดิน
บางพวกไม่นอน บางพวกกินผลไม้ที่หล่นเอง หาผู้
อื่นเสมอได้ยาก

ท่านเหล่านี้มีปกติดอยู่ด้วยเมตตา แสวงหาประ-
โยชน์เกื้อกูลแก่สรรพสัตว์ ไม่ยกตนทั้งหมด ไม่ติ-
เตียนใคร ๆ ทั้งนั้น

เป็นผู้ไม่สะดุ้งดังพญาราชสีห์ มีกำลังดังพญา
คชสาร ยากที่จะข่มได้ดังเสือโคร่ง ย่อมมาในสำนัก
ของเรา

พวกวิฆาทร เทวดา นาค คนธรรพ์ ผีเสื้อน้ำ

กุ่มภักดิ์ อสูรและครุฑ ข่อมอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่ใกล้
สระนั้น

ศิษย์ของเราเหล่านั้น ทรงชฎา สมบูรณ์ด้วย
หาบบริหาร ดาบส นุ่งห่มหนังสัตว์ เทียวไปในอากาศ
ได้ทุกคน อาศัยเลี้ยงชีวิตใกล้สระนั้น

ในกาลนั้น ศิษย์เหล่านี้เป็นผู้เหมาะสม มีความ
เคารพกันและกัน เสียงโอรามของศิษย์ทั้ง ๒๔,๐๐๐
ข่อมไม่มี

ท่านเหล่านี้ซ้อนเท้าบนเท้า เสียงเสียง สวรรดิ
ทั้งหมดนั้นเข้ามาไหว้เราด้วยเศียรเกล้า

เราเป็นผู้เพ่งฉาน ยินดีในฉาน อันศิษย์เหล่านั้น
ผู้สงบ ผู้มีตบะห้อมล้อมอยู่ในอาศรมนั้น

อาศรมของเรามีกลิ่นหอมด้วยกลิ่นศีลของเหล่า
ฤาษี และด้วยกลิ่นดอกไม้และกลิ่นผลไม้ทั้งสองอย่าง

เราไม่รู้จักคืนและวัน ความไม่พอใจ ข่อมไม่มีแก่
เรา เราสั่งสอนบรรดาศิษย์ของตน ข่อมได้ความร่าเริง
อย่างยิ่ง

เมื่อดอกไม้ทั้งหลายบาน เมื่อผลไม้ทั้งหลายสุก

กลิ่นหอมตลบอบอวลทำอาศรมของเราให้งดงาม

เราออกจากสมาธิแล้ว มีความเพียร มีปัญญา
ถือเอาบริวารดาบสเข้าไปในป่า

ในกาลนั้น เราศึกษาชำนานูในทางดีร้าย ในการ
ทำนายฝัน และตำราทำนายลักษณะ ทรงบทมนต์อัน
กำลังเป็นไป

พระพุทธองค์พระนามว่า อโนมทัสสี เป็นผู้
ประเสริฐในโลก เป็นพระผู้่องอาจ ทรงใคร่ความวิเวก
เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เข้าไปยังเขาหิมวันต์

พระองค์ผู้เลิศ เป็นมุนี ประกอบด้วยพระกรุณา
เป็นอุดมบุรุษ เสด็จเข้าป่าหิมพานต์แล้ว ทรงนั่งขัด
สมาธิ

เราได้เห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น มี
พระรัศมีสว่างจ้านำเรื่อนรมยใจ ดูกุดอกบัวเขียว ครอบ
บุชา ทรงรุ่งเรืองดังกองไฟ

เราได้เห็นพระนายกของโลก ทรงรุ่งโรจน์ดุจ
ต้นไม้ประดับด้วยประทีป ดุจสายฟ้าในท้องฟ้า ดุจ
พลุร้ายอันบานสะพรั่ง

เพราะอาศัยการได้เห็นพระพุทธรูปของผู้ประเสริฐ
ผู้เป็นมหาวิระ ทรงทำที่สุดแห่งทุกข์ เป็นมุนีนี้ ย่อม
พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

ครั้งเราได้เห็นพระพุทธรูป ผู้เป็นเทวดายิ่งกว่า
เทวดาแล้ว ได้ตรวจดูลักษณะว่าจะเป็นพระพุทธรูปเจ้า
หรือมิใช่

เอาเถอะ เราจะดูพระพุทธรูปผู้มีพระจักขุ เรา
ได้เห็นจักรมีกัมพน์หนึ่งที่พื้นฝ่าพระบาท ครั้นได้เห็น
พระลักษณะของพระองค์แล้ว จึงถึงความตกลงใจใน
พระตถาคต

ในกาลนั้น เราจับไม้กวาดกวาดที่นั้น แล้วได้นำ
เอาดอกไม้ ๘ ดอก มาบูชาพระพุทธรูปเจ้าผู้ประเสริฐสุด
ครั้นบูชาพระพุทธรูปเจ้าผู้ข้ามโอฆะไม่มีอาสวะนั้น
แล้ว ทำหนังสือเวียนบ่าข้างหนึ่ง นมัสการพระนาค
ของโลก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ไม่มีอาสวะ ทรงอยู่ด้วย
พระญาณใด เราจักประกาศพระญาณนั้น ท่านทั้งหลาย
จงฟังคำเรากล่าว

ข้าแต่พระสยัมภู ผู้เป็นแดนเกิดขึ้นแห่งพระคุณ
หาประมาณมิได้ ขอพระองค์จงรื้อถอนสัตว์โลกนี้
สัตว์โลกเหล่านั้นอาศัยการได้เห็นพระองค์ยอมข้าม
กระแสคือความสงสัยเสียได้

พระองค์ทรงเป็นศาสดา เป็นยอด เป็นธงชัย
เป็นหลัก เป็นที่อาศัยเป็นที่พึ่งพิง เป็นผู้สูงกว่า
สัตว์ เป็นพระพุทธรเจ้าของสัตว์ทั้งหลาย

น้ำในมหาสมุทรอาจประมาณได้ด้วยมาตราดวง
แต่ใคร ๆ ไม่อาจประมาณพระสัพพัญญุตญาณของ
พระองค์ได้เลย

เอาดินมาชั่งดูแล้ว อาจประมาณแผ่นดินได้ แต่
ใคร ๆ ไม่อาจประมาณพระสัพพัญญุตญาณของพระองค์
ได้เลย

อาจวัดอากาศได้ด้วยเชือกหรือนิ้วมือ แต่ใคร ๆ
ไม่อาจประมาณพระสัพพัญญุตญาณของพระองค์ได้เลย

พึงอาจประมาณน้ำในมหาสมุทร และแผ่นดิน
ทั้งหมดได้ แต่จะถือเอาพระพุทธรญาณมาประมาณนั้น
ไม่ควร

ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระจักขุ จิตของสัตว์เหล่าใด
 ย่อมเป็นไปในโลกพร้อมทั้งเทวโลก สัตว์เหล่านี้ย่อม
 อยู่ในภายในข่าย คือพระญาณของพระองค์

พระองค์ทรงบรรลुพระโพธิญาณอันสูงสุดสิ้นเชิง
 ด้วยพระญาณใด พระสัพพัญญูก็ทรงบำยิอัญเดียรถีย์
 ด้วยพระญาณนั้น สุรุจิตาบสกล่าวชมเชยด้วยคาถา
 เหล่านี้แล้ว ปลูกตบแต่งเสียบบนแผ่นดินแล้วนั้น

ท่านกล่าวไว้ในบัดนี้ว่า ขุนเขาสูงหยั่งลงในห้วง
 มหรรณพ ๘๔,๐๐๐ โยชน์ ขุนเขาสิเนรุทั้งด้านยาวและ
 ด้านกว้าง สูงเพียงนั้น ทำให้ละเอียดถึงแสนโกฏิ
 ด้วยชนิดแห่งการนับ

เมื่อทำคะแนน (นับ) ไว้ ย่อมถึงความหมดสิ้น
 ได้ แต่ใคร ๆ ไม่อาจประมาณพระสัพพัญญุตญาณของ
 พระองค์ได้เลย

ผู้ใดพึงเอาข่ายตาถี่ ๆ ล้อมน้ำไว้ สัตว์น้ำบาง
 เหล่าพึงเข้าไปในภายในข่ายของผู้้นั้น

ข้าแต่พระมหาวิระ เดียรถีย์ผู้มีกิเลสหนาบง
 พวกกัจฉินั้น แล่นไปถือเอาทิฏฐิผิด หลงอยู่ด้วยการ

ลูปคลำ

เดิยรติย์เหล่านี้เข้าไปภายในข่าย ด้วยพระญาณ
อันบริสุทธิ์ มีปกติทรงเห็นได้โดยไม่ติดขัด ไม่ล่วงพัน
พระญาณของพระองค์ไปได้

ก็สมัยนั้น พระพุทธองค์พระนามว่า อโนมทัสสี
ผู้มีพระยศใหญ่ ทรงชำระกิเลส เสด็จออกจากสมาธิ
แล้วทรงตรวจดูไปรอบทิศ

พระอัครสาวกนามว่า นิสกะ ของพระอโนมทัส-
สีมุนี อันพระชีณาสพหนึ่งแสน ผู้มีจิตสงบมั่นคง
บริสุทธิ์สะอาด ได้อภิัญญา ๖ ผู้คงที่แวดล้อมอยู่ ทราบ
พระดำริของพระพุทธเจ้าแล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระโลกนายก

ท่านเหล่านั้นอยู่ในอากาศ ได้กระทำประทักษิณ
พระพุทธองค์แล้วลงมาประนมอัญชลินมัสการอยู่ใน
สำนักของพระพุทธเจ้า

พระพุทธองค์พระนามว่า อโนมทัสสี ผู้เป็นโลก-
เชษฐ เป็นนระผู้องอาจ ทรงชำระกิเลสแล้ว ประทับนั่ง
ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ได้ทรงกระทำการแยมพระโอบุษฐ์
พระภิกษุนามว่า วรุณะ อุปัฏฐากของพระศาสดา

อโนมทัสตี ทำผ้าเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง แล้วทูลถามพระ-
โลกนายกว่า

ข้าแต่พระพุทธองค์ อะไรเป็นเหตุให้พระศาสดา
ทรงกระทำการแยมั่นหนอ เพราะเมื่อไม่มีเหตุ พระ-
พุทธเจ้าทั้งหลายย่อมไม่ทรงทำการแยมให้ปรากฏ

พระพุทธองค์อโนมทัสตี ผู้เจริญที่สุดในโลก
เป็นนระผู้องอาจประทับนั่งท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ได้ตรัส
พระคาถานี้ว่า ผู้ใดบูชาเราด้วยดอกไม้ ทั้งชมเชยญาณ
ของเรา เราจักประกาศผู้นั้น ท่านทั้งหลายจงฟังเรา
กล่าว

เทวดาทิ้งปวงพร้อมทั้งมนุษย์ ทราบพระดำรัส
ของพระพุทธเจ้าแล้ว ประสงค์จะฟังพระสัทธรรม จึง
พากันมาเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

หมู่ทวยเทพผู้มีฤทธิ์มากในหมื่นโลกธาตุ ประ-
สงค์จะฟังพระสัทธรรมจึงพากันมาเฝ้าพระสัมมาสัม-
พุทธเจ้า

จตุรงคเสนา คือพลช้าง พลม้า พลรถ และพล
เดินเท้า จักแวดล้อมผู้นี้เป็นนิจ นี้เป็นผลแห่งการบูชา

พระพุทธเจ้า

ดนตรีหกหมื่น กลองที่ประดับสวยงาม จักบำรุง
ผู้นี้เป็นนิจ นี่เป็นผลแห่งการบูชาพระพุทธเจ้า

หญิงล้วนแต่สาว ๆ หกหมื่นนาง ประดับประดา
สวยงาม มีผ้าและอาภรณ์อันวิจิตรตระการตา สวม
กุณฑลแก้วมณี มีหน้าแจ่ม ยิ้มแย้ม ตะโพกผาย ไหล่
ผึ่ง เอวกลม จักห้อมล้อมผู้นี้เป็นนิจ

นี่เป็นผลแห่งการบูชาพระพุทธเจ้า ผู้นี้จักรั้น-
รมย์อยู่ในเทวโลกตลอดแสนกัป จักได้เป็นพระเจ้า
จักรพรรดิในแผ่นดินพันครั้ง จักเป็นจอมเทวดาเสวย
ราชสมบัติในเทวโลกพันครั้ง จักเป็นเจ้าปเทศราชอัน
ไพบุลย์นับไม่ถ้วน

เมื่อถึงภพสุดท้าย ถึงความเป็นมนุษย์ จักหลุด
จากกรรมนางพราหมณ์ชื่อ สารี นระนี้ จักปรากฏตาม
ชื่อและโคตรของมารดา โดยชื่อว่า สารีบุตร จักมี
ปัญญาคมกล้า จักหากังวลมิได้ ละทิ้งทรัพย์ ๘๐ โกฏิ
แล้วออกบวช จักเที่ยวแสวงหาสันติบพ (ทางแห่ง
ความสงบ) ทั่วแผ่นดินนี้

ในกัปอันประมาณมิได้ แต่กัปนี้ไป พระศาสดาทรงพระนามว่า โคตมะ โดยพระโคตร ทรงสมภพในสกุลพระเจ้าศากยราช จักมีขึ้นในโลก ผู้นี้จักเป็นโอรสทายาทในธรรมของพระศาสดาพระองค์นั้น อันธรรมนิรมิตแล้ว จักได้เป็นพระอัครสาวกนามว่า สารีบุตร

แม่น้ำคงคาชื่อว่า ภาคีรีสี นี้ ไหลมาแต่ประเทศหิมวันต์ไหลไปถึงมหาสมุทร ยังห้วงน้ำใหญ่ให้เต็มฉนโค พระสารีบุตรนี้ ก็ฉนนั่น เป็นผู้อาจหาญแก้วกล้าในเวททั้งสาม ถึงที่สุดแห่งปัญญาบารมี จักยังสัตว์ทั้งหลายให้อิ่มหนำสำราญ

ตั้งแต่ภูเขาคิมวันต์จนถึงมหาสมุทรสาคร ในระหว่างนี้ว่าถึงการนับทรายนี้โคนับไม่ถ้วน การนับทรายเมื่อนั้น ก็อาจนับได้โดยไม่เหลือฉนโค ที่สุดแห่งปัญญาของพระสารีบุตร จักไม่มี ฉนนั่นเลย

เมื่อทำคะแนน (นับ) ไว้ ทรายในแม่น้ำคงคาพึงสิ้นไป แต่ที่สุดแห่งปัญญาของพระสารีบุตร จักไม่เป็นเหมือนอย่างนั้นเลย

คลื่นในมหาสมุทร เมื่อจะว่าโดยการนับ ก็นับ

ไม้ถ่าน ฉันทิ์ ที่สุดแห่งปัญญาของพระสารีบุตร จัก
นับไม่ได้ ฉันทิ์นั้นเหมือนกัน

พระสารีบุตรจักยังพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้
ศากยโคดม ผู้ประเสริฐให้ทรงโปรด แล้วจักได้เป็น
พระอัครสาวก ถึงความยอดเยี่ยมแห่งปัญญาจัก
ประกาศตามได้โดยชอบ ซึ่งพระธรรมจักรที่พระผู้มี
พระภาคศากยบุตรทรงประกาศแล้ว จักยังเมล็ดฝืน
คือธรรมให้ตกลง

พระโคดมผู้เป็นศากยะ ผู้ประเสริฐ ทรงทราบ
ข้อนั้นทั้งหมดแล้ว ประทับนั่งในท่ามกลางภิกษุสงฆ์
จักทรงตั้งไว้ในตำแหน่งอัครสาวก

โอ! กรรมเราได้ทำไว้อย่างดีแล้ว แก่พระศาสดา
พระนามว่า อโนมทัสสี เราได้กระทำอธิการคือบุญ
อันยิ่งใหญ่แก่พระพุทธเจ้าพระองค์ใดได้ถึงที่สุดไน
ที่ทั้งปวง พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นทรงเป็นผู้นำ
อัครรรย

พระพุทธรองค์ทรงแสดงกรรมที่เรากระทำไว้ใน
กาลอันนับไม่ได้ว่าเป็นวิบากของกรรมในภพสุดท้าย

นี้แก่เรา

เราเผากิเลสทั้งหลายแล้ว เหมือนกำลังแห่ง
ลูกศร อันพันดีแล้ว (จากแล่ง) เรานี้แสวงหาบทอัน
ปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้ (นิพพาน) ดับสนิทไม่หวั่นไหว
พิจารณาเดิรดียั้งทั้งปวง ท่องเที่ยวไปแล้วในภพ

คนเป็นไข่พึงแสวงหาโอสถ ต้องสะสมทรัพย์ไว้
ทุกอย่าง เพื่อปลดเปลื้องความป่วยไข้ แม้นั้นใด เรา
ก็ฉันทัน เมื่อแสวงหาอมตบทคือพระนิพพานอัน
ปัจจัยไม่ปรุงแต่ง ได้บวชเป็นฤาษี ๕๐๐ ชาติ โดยไม่
ปะปนกัน

เราทรงชญาเลี้ยงชีวิตด้วยหยาบคอน นุ่งห่มหนัง-
เสือ ถึงที่สุดอดภิญญาแล้วได้ไปสู่พรหมโลก ความ
บริสุทธิ์ในลัทธิภายนอกย่อมไม่มี ยกเว้นแต่ศาสนา
ของพระพุทธเจ้า

สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่งผู้มีปัญญา ย่อมบริสุทธิ์
ได้ในศาสนาของพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น เราจึงไม่
นำตัวเรานี้ผู้ใคร่ต่อประโยชน์ ไปในลัทธิภายนอก เรา
เมื่อแสวงหาบทอันปัจจัยไม่ปรุงแต่ง จึงท่องเที่ยวไป

สู่ลัทธิอันผิด

บุรุษผู้ต้องการแก่น พึงตัดต้นกล้วยแล้วผ่าออก จะไม่ได้แก่นไม้ในต้นกล้วยนั้น เพราะมันว่างจากแก่น ฉนั้นใด คนเป็นอันมากผู้เป็นเดียรฉัตรมีทิฏฐิต่าง ๆ กัน ในโลก ก็ฉนั้นนั่นแล

คนเหล่านั้นเป็นผู้ว่างเปล่าจากอสังขตบพ (บพ อันปัจฉัยปรุงแต่งไม่ได้) เหมือนต้นกล้วยว่างเปล่าจากแก่น ฉะนั้น เมื่อถึงภพสุดท้ายแล้ว เราได้เป็นเผ่าพันธุ์ของพราหมณ์ละทิ้งโลกสมบัติเป็นอันมาก ออกบวชเป็นบรรพชิต

ข้าพระองค์อยู่ในสำนักของพราหมณ์นามว่า สัตยชัย ซึ่งเป็นผู้สอนทรงจำนงค์ ฐูปไตรเพท

ข้าแต่พระมหาวีระ พราหมณ์ชื่อ อัสสชิ สาวกของพระองค์ หาผู้เสมอได้ยาก มีเดชรุ่งเรือง เทียวบิณฑบาตอยู่ในกาลนั้น

ข้าพระองค์ได้เห็นท่านผู้มีปัญญาเป็นมุนี มีจิตตั้งมั่นในความเป็นมุนี มีจิตสงบระงับ เป็นมหานาค แขน่บานดังดอกปทุม

ครั้งข้าพระองค์เห็นท่านผู้มีอินทรีย์อันฝึกดีแล้ว มีใจบริสุทธิ์ งามอาจประเสริฐ แกล้วกล้า จึงเกิดความคิดว่า ท่านผู้นี้จักเป็นพระอรหันต์

ท่านผู้มีอิริยาบถน่าเลื่อมใส มีรูปงาม สรรวมดี จักเป็นผู้ฝึกแล้วในอุบายเครื่องฝึกอันสูงสุด จักเป็นผู้เห็นอมตบท ฉะนั้นเราพึงถามท่านผู้มีใจยินดีถึงประโยชน์อันสูงสุด หากเราถามแล้ว ท่านจักตอบ เราจักสอบถามท่านอีก

ข้าพระองค์ได้ตามไปข้างหลังของท่านผู้กำลังเที่ยววิณฑบาต รอคอยโอกาสอยู่ เพื่อจะสอบถามอมตบท

ข้าพระองค์เข้าไปหาท่าน ซึ่งพักอยู่ในระหว่างถนน แล้วได้ถามว่า ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ มีความเพียรท่านมีใครอย่างไร ท่านเป็นศิษย์ใคร

ท่านอันข้าพระองค์ถามแล้วไม่ครั้นคร้าม ดังพญาไกรสรได้พยากรณ์ว่า พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติแล้วในโลก อาตมาเป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น

ข้าแต่ท่านผู้มีความเพียรใหญ่ ผู้เป็นอนุชาตบุตร

มีขมมาก ศาสนธรรมแห่งพระพุทธเจ้าของท่าน เป็น
เช่นไร ขอได้โปรดบอกแก่ข้าพเจ้าเถิด

ข้าพระองค์ถามแล้ว ท่านกล่าวบทลึกลับซึ่งละ-
เอียดทุกอย่าง เป็นเรื่องฆ่าลูกศรคือตัณหา เป็น
เครื่องบรรเทาความทุกข์ทั้งหมดว่า

ธรรมเหล่าใดมีเหตุเป็นแดนเกิด พระตถาคต
ตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรม
เหล่านั้น พระมหาสมณเจ้ามีปกติตรัสอย่างนี้

เมื่อท่านพระอัสสชิแก้ปัญหาแล้ว ข้าพระองค์
นั้นได้บรรลุผลที่หนึ่ง เป็นผู้ปราศจากธุลี ปราศจาก
มลทิน เพราะได้ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

ครั้งข้าพระองค์ได้ฟังคำสั่งสอนของพระมุนี ได้
เห็นธรรมอันสูงสุดจึงหยังลงสู่พระสัทธรรม แล้วได้
กล่าวคาถานี้ว่า

ธรรมนี้เท่านั้น ถ้ามีเพียงเท่านั้น พระองค์ทรง
ทำให้แจ้งบทธอณไม่เศร้าโศก ที่ข้าพเจ้าไม่ได้พบเห็น
ล่วงเวลาไปหลายหมื่นกัป

ข้าพระองค์แสวงหาธรรมอยู่ ได้เที่ยวไปในลัทธิ

ผิด ประโยชน์นั้นอันข้าพระองค์ได้บรรลุแล้วโดยลำดับ
กาลนี้มีใช้ที่เราจะประมาท ข้าพระองค์อันพระอัสสชิ
ให้ยินดีแล้ว เพราะได้บรรลุบทอันไม่หวั่นไหว

ข้าพระองค์เมื่อจะแสวงหาสหาย จึงได้ไปยังอา-
ศรมสหายของข้าพระองค์ สหายเห็นข้าพระองค์จากที่
ไกลทีเดียว เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอิริยาบถได้กล่าวคำนี้ว่า

ท่านเป็นผู้มีหน้าตาผ่องใส ความเป็นมุนีคง
จะปรากฏแน่ ท่านได้บรรลุอุมตบทอันดับสนิทไม่มี
การเคลื่อนไหวหรือ

ท่านเป็นผู้เหมาะสมแก่ความงามมาแล้ว เหมือน
ช้างถูกแทงด้วยหอกซัดไม่หวั่นไหวฉะนั้น คุณก่อน
พราหมณ์ ท่านเป็นเหมือนฝักตนแล้ว เป็นผู้สงบระงับ
ในธรรมเครื่องฝึกที่ได้ฝึกมาแล้ว

เราได้บรรลุอุมตบทอันเป็นเครื่องบรรเทาอุกสร
คือความโศกได้แล้ว แม้ตัวท่านก็จะบรรลุอุมตบท นั้น
พวกเราจึงไปยังสำนักของพระพุทฺธเจ้ากัณเฑิด

สหายอันข้าพระองค์ให้ศึกษาดีแล้ว รับคำแล้ว
ได้จูงมือพากันเข้ามายังสำนักของพระองค์ ข้าแต่

พระองค์ผู้เป็นสากยบุตร ข้าพระองค์ทั้งสองจักบวช
ในสำนักของพระองค์ จักอาศัยคำสอนของพระองค์
แล้วเป็นผู้ไม่มีอาสวะอยู่

ท่านโกณฑิยะเป็นผู้ประเสริฐด้วยฤทธิ์ ข้าพระองค์
ถึงที่สุดแห่งปัญญา ข้าพระองค์ทั้งสองจะร่วมกันทำ
ศาสนาให้งาม ข้าพระองค์มีความดำริยังไม่ถึงที่สุด จึง
เที่ยวไปในลัทธิผิด เพราะได้อาศัยทาสณะของพระองค์
ความคิดของข้าพระองค์จึงเต็ม

ต้นไม้ตั้งอยู่บนแผ่นดิน มีดอกบานตามฤดูกาล
ส่งกลิ่นหอมตลบยังสัตว์ทั้งปวงให้ยินดี ฉันทิ ข้า
แต่พระมหาวีระสากยบุตร ผู้มียศใหญ่ ข้าพระองค์ ก็
ฉันทิฉัน ดำรงอยู่ในศาสนธรรมของพระองค์แล้ว ย่อม
เบ่งบานในสมัย

ข้าพระองค์แสวงหาดอกไม้คือวิมุตติ เป็นที่
พันกพสงสาร ย่อมยังสัตว์ทั้งปวงให้ยินดี ด้วยการได้
ดอกไม้ คือวิมุตติ

ข้าแต่พระองค์ผู้มีจักขุ เว้นพระมหามุนีเสีย
ตลอดพุทธเขต ไม่มีใครเสมอด้วยปัญญาแห่งข้าพระ-

องค์ผู้เป็นบุตรของพระองค์

ศิษย์และบริษัทของพระองค์ พระองค์ทรงแนะนำดีแล้ว ให้ศึกษาดีแล้ว ฝึกแล้วในอุบายเครื่องฝึกจิตอันสูงสุด ย่อมแวดล้อมพระองค์อยู่ทุกเมื่อ

ท่านเหล่านั้นเฟื่องฉาน ยินดีในฉาน เป็นนักปราชญ์มีจิตสงบ ตั้งมั่นเป็นมุนี ถึงพร้อมด้วยความเป็นมุนี ย่อมแวดล้อมพระองค์อยู่ทุกเมื่อ

ท่านเหล่านั้นมีความปรารถนาน้อย มีปัญญา เป็นนักปราชญ์ มีอาหารน้อย ไม่โลเล ยินดีทั้งโลกและความเสื่อมตลก ย่อมแวดล้อมพระองค์อยู่ทุกเมื่อ

ท่านเหล่านั้นถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ยินดีธุดงค์เฟื่องฉาน มีจิวรเศรัหมอง ยินดียิ่งในวิเวก เป็นนักปราชญ์ ย่อมแวดล้อมพระองค์อยู่ทุกเมื่อ

ท่านเหล่านั้นเป็นผู้ปฏิบัติมรรค ๘ ตั้งอยู่ในอรหัตตผลเป็นเสาะะ พรั่งพร้อมด้วยผลเบื้องต่ำ ๓ หวังประโยชน์อันสูงสุด ย่อมแวดล้อมพระองค์อยู่ทุกเมื่อ

ทั้งท่านที่เป็นพระโสดาบัน ทั้งท่านที่เป็นพระ-

สกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ปราศจาก
มลทิน ย่อมแวดล้อมพระองค์อยู่ทุกเมื่อ

สาวกของพระองค์เป็นอันมาก ฉลาดในสติปัญญา
ยินดีในโพชฌงค์ภาวนา ทุกท่านย่อมแวดล้อม
พระองค์อยู่ทุกเมื่อ

ท่านเหล่านั้นเป็นผู้ฉลาดในอิทธิบาท ยินดีใน
สมาธิภาวนาหมั่นประกอบในสัมมัปปธาน ย่อมแวด-
ล้อมพระองค์อยู่ทุกเมื่อ

ข้าแต่พระมหาวีรเจ้า บรรดาศิษย์ของพระองค์
เช่นนี้หนอ ศึกษาดีแล้ว หาผู้เสมอได้ยาก มีเดชรุ่งเรือง
แวดล้อมพระองค์อยู่ทุกเมื่อ

พระองค์ อันศิษย์เหล่านั้นผู้สำรวมดีแล้ว มีตบะ
แวดล้อมแล้ว ไม่ทรงครั่นคร้ามดูพญาราชาสีห์ ย่อม
ดงงามดุจพระจันทร์

ต้นไม้ตั้งอยู่บนแผ่นดินย่อมงาม ถึงความไพ-
บุลย์ และย่อมแผ่ดีผลฉันใด ข้าแต่พระองค์ผู้สากย-
บุตร ผู้มีพระยศใหญ่ พระองค์ก็เป็นเช่นกับแผ่นดิน
ฉันนั้น ศิษย์ทั้งหลายตั้งอยู่ในศาสนาของพระองค์

ข่อมได้ข่อมตผล

แม่น้ำสินธุ สรัสสดี จันทภาคา คงคา ขมูนา สรรภู
และแม่น้ำมที เมื่อแม่น้ำเหล่านี้ไหลมา สาครข่อมรับไว้
หมด แม่น้ำเหล่านี้ข่อมละชื่อเดิม ข่อมปรากฏว่าเป็น
สาครเท่านั้น จันใด วรรณ ๔ เหล่านี้ ก็จันนั้น บวช
ในสำนักของพระองค์แล้ว ทั้งหมดข่อมละชื่อเดิม
ปรากฏว่าพุทธบุตร

เปรียบเหมือนดวงจันทร์อันปราศจากมลทิน
โคจรอยู่ในอากาศข่อมรุ่งโรจน์ล่งหม่ดาวทั้งหมดในโลก
ด้วยรัศมีจันใด ข้าแต่พระมหาวิรเจ้า พระองค์ก็จันนั้น
อันศิษย์ทั้งหลายแวดล้อมแล้ว ข่อมรุ่งเรืองลั่นเหล่า
เทวดาและมนุษย์ตลอดพุทธเขตในกาลทุกเมื่อ

คลื่นตั้งขึ้นในน้ำลึก ข่อมล่องเลยฝั่งไปไม่ได้

คลื่นเหล่านั้นกระทบทั่วฝั่ง ข่อมเป็นระลอก
เล็กน้อยละลายหายไปจันใด ชนในโลกเป็นส่วนมากก็
เป็นเตียรถีย์ ก็จันนั้น มีทิฏฐิต่าง ๆ กัน ต้องการจะ
ข้ามธรรมของพระองค์ แต่ก็ไม่ล่องเลยพระองค์ผู้เป็น
มุณีไปได้

ข้าแต่พระองค์ผู้มีจักขุ ก็ถ้าชนเหล่านั้นมาถึง
พระองค์ด้วยความประสงค์จะคัดค้าน พวกนั้นเข้ามาหา
สำนักของพระองค์แล้ว ย่อมกลายเป็นจุมไป

เปรียบเหมือนโกมุท บัวขมและบัวเพื่อนเป็นอัน
มากที่เกิดในน้ำ ย่อมเอิบอาบน้ำ เปือกตมและโคลน
ฉันไค สัตว์เป็นอันมาก ก็ฉันนั้น เกิดแล้วในโลกอัน
ราคะและโทสะเบียดเบียนแล้วงอกงามอยู่ เหมือน
โกมุทงอกงามอยู่ในเปือกตมฉะนั้น

ปทุมเกิดในน้ำ ย่อมไพโรจน์อยู่ในท่ามกลางน้ำ
มันมีเกสรบริสุทธิ์ไม่ติดด้วยน้ำ ฉันไค ข้าแต่พระ-
มหาวีรเจ้า พระองค์ ก็ฉันนั้น เป็นมхамุนีเกิดในโลก
แต่ไม่ติดโลกเหมือนปทุมไม่ติดน้ำฉะนั้น

ดอกไม้อันเกิดในน้ำเป็นอันมาก ย่อมบานใน
เดือนจิตรมาส ย่อมไม่ล่วงพ้นเดือนนั้น สมัยนั้นเป็น
สมัยดอกไม้บาน ฉันไค ข้าแต่พระองค์ผู้ศากยบุตร
พระองค์ ก็ฉันนั้น เป็นผู้บานแล้วด้วยวิมุตติของ
พระองค์

สัตว์ทั้งหลายไม่ล่วงเลยศาสนาของพระองค์ ดัง

ดอกบัวเกิดในน้ำ ย่อมบานไม่พ้นเดือนกัตติกา ฉะนั้น
 พญาไม้รังดอกบานสะพรั่ง กลิ่นหอมตลบ อัน
 ไม้รังต้นอื่นแวดล้อมย่อมงามยิ่ง ฉันทิ ข้ำแต่พระ-
 มหาวีรเจ้า พระองค์ก็ฉันทิ บานแล้วด้วยพุทธานุ
 อันภิกษุสงฆ์แวดล้อมแล้วย่อมงาม เหมือนพญาไม้รัง
 ฉันทิ

ภูเขาคินชื่อว่า หิมวันต์ เป็นที่เกิดโอสถของ
 ปวงสัตว์ เป็นที่อยู่ของพวกนาค อสูร และเทวดาทั้ง-
 หลาย ฉันทิ ข้ำแต่พระมหาวีรเจ้า พระองค์ก็ฉันทิ
 เป็นดังโอสถของมวลสัตว์

ข้ำแต่พระมหาวีรเจ้า บุคคลผู้บรรลुวิชา ๓
 และอภิญญา ๖ ถึงที่สุดแห่งฤทธิ ผู้ที่พระองค์ทรงมี
 พระกรุณาปราสาณแล้ว ย่อมยินดีด้วยความยินดีใน
 ธรรม ย่อมอยู่ในศาสนาของพระองค์

ราชสีห์ผู้เป็นพญาเนื้อ ออกจากถ้ำที่อยู่เหลี่ยม
 ดุทิศทั้ง ๔ แล้วบันลือสีหนาท ๓ ครั้ง เมื่อราชสีห์
 คำราม มฤคทั้งปวงย่อมสะดุ้งกลัว

อันที่จริง ราชสีห์ผู้มีชาติกำเนิดนี้ ย่อมยังปลุ-

สัตว์ให้สะดุ้งกลัวทุกเมื่อฉันใด ข้าแต่พระมหาวิรเจ้า
เมื่อพระองค์ทรงบันลืออยู่ พสุธานี้ย่อมหวั่นไหว สัตว์
ผู้ควรจะตรัสรู้ย่อมตื่น หม่อมารยอมสะดุ้งกลัว ฉะนั้น

ข้าแต่พระมหารามุนี เมื่อพระองค์ทรงบันลืออยู่
ปวงเดียรฉัตรยอมสะดุ้งกลัว ดังฝูงกา เขี้ยวและเนื้อ
วิ่งกระเจิงเพราะราชสีห์ฉะนั้น

ผู้เป็นเจ้าของเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ชาวโลกเรียก
กันว่าเป็นศาสดาในโลก ท่านเหล่านั้นยอมแสดงธรรม
อันน่าก่นสืบ ๆ มาแก่บริษัท

ข้าแต่พระมหาวิรเจ้า ส่วนพระองค์ไม่ทรงแสดง
แก่มวลสัตว์เหมือนอย่างนั้น พระองค์ตรัสรู้สัจจะและ
โพธิปักขิยธรรม ด้วยพระองค์เอง ทรงทราบอชยาตัย-
กิเลส และอินทรีย์มีกำลังและไม่มีกำลัง ทรงทราบ
ภัพพบุคคลและอภัพพบุคคล แล้วจึงทรงบันลือ
ประดุมหาเมฆ

บริษัทจะฟังนั่งเต็มรอบจักรวาล เขาเหล่านั้นมี
ทิฏฐิต่างกัน คิดต่างกัน เพื่อทรงตัดความสงสัยของ
สัตว์เหล่านั้น พระองค์ผู้เป็นมุนี ผู้ฉลาดในข้ออุปมา

ทรงทราบจิตของสัตว์ทั้งปวง เมื่อได้ทรงแก้ปัญหาคือ
เดียวเท่านั้น ก็ตัดความสงสัยของสัตว์ทั้งหลายได้

แผ่นดินพึงเต็มด้วยคนเช่นกับจอกแหนในน้ำ
คนทั้งหมดนั้นประนมอัญชติสรรเสริญพระองค์
ผู้เป็นนายกของโลก หรือว่าคนเหล่านั้นสรรเสริญอยู่
ตลอดกัป พึงสรรเสริญพระคุณต่าง ๆ ก็ไม่ทำพระคุณ
ให้สิ้นสุดประมาณได้ พระตถาคตมีพระคุณหาประ-
มาณมิได้

ด้วยว่าพระพุทธเจ้า เป็นผู้อันเราสรรเสริญแล้ว
ตามกำลังของตนเท่านั้นฉันใด คนทั้งหลายก็ฉันนั้น
เมื่อสรรเสริญอยู่ถึงโกฏิกัป ก็พึงสรรเสริญอย่างนี้ ๆ

ก็ถ้าใคร ๆ จะเป็นเทพหรือมนุษย์ก็ตาม ผู้ศึกษา
มาดีแล้ว จะสรรเสริญคุณให้สุดประมาณได้

ผู้นั้นก็จะได้แต่ความลำบากเท่านั้น ข้าแต่พระ-
องค์ผู้สากยบุตร มีพระยศมาก ข้าพระองค์ดำรงอยู่ใน
ศาสนาของพระองค์ ถึงที่สุดแห่งปัญญาแล้ว เป็นผู้หา
อาสวะมิได้อยู่

ข้าพระองค์จะย้ายพวกเดียรฉีย์ ยังศาสนาของ

พระพุทธเจ้าให้เป็นไป จะเป็นธรรมเสนาบดีในศาสนา
ของพระศาकยบุตรในวันนี้ไป

กรรมที่ข้าพระองค์กระทำแล้ว ในกาลอันหา
ประมาณมิได้ แสดงผลแก่ข้าพระองค์ ณ ที่นี้ ข้าพระ-
องค์เผากิเลสแล้วดุจจุกศรอันหมดกำลังแล้ว

มนุษย์คนใดคนหนึ่งทุนของหนักไว้บนศีรษะ
ตลอดเวลา ต้องลำบากด้วยภาระ ฉันทิด อันภาระที่เรา
แบกอยู่ที่ฉันทันั้น เราถูกไฟ ๓ กองเผาอยู่ เป็นผู้แบก
ภาระคือภพ เหมือนถอนเขาสิเนรุวางไว้บนศีรษะ
ท่องเที่ยวไปในภพ

บัดนี้ เราปลงภาระแล้ว เพิกภพทั้งหลายเสียแล้ว
กิจที่ควรทำทุกอย่างในศาสนาของพระศาकยบุตร เรา
ทำเสร็จแล้ว

ในกำหนดพุทธเขต เว้นพระศาकยบุตร เราเป็น
เลิศด้วยปัญญา ไม่มีใครเหมือนเรา

เราเป็นผู้ฉลาดดีในสมาธิ ถึงที่สุดแห่งฤทธิ วันนี้
เราปรารถนาจะนิรมิตคนสักพันก็ได้

พระมหามุนีทรงเป็นผู้ชำนาญในอนุพุทธวิหาร-

ธรรม ตรัสคำสอนแก่เรา นิโรธเป็นที่อยู่ของเรา

ทิพยจักขุของเราหมดจด เราเป็นผู้ฉลาดใน
สมาธิ หมั่นประกอบในสัมมัปปธาน ยินดีในการเจริญ
โพชฌงค์

ก็กิจทุกอย่างที่สาวกจะพึงทำ เราทำเสร็จแล้ว
เว้นพระโลกนาถ ไม่มีใครเสมอเรา

เราเป็นผู้ฉลาดในสมาบัติ ได้ฉานและวิโมกข์
รวดเร็ว ยินดีในการเจริญโพชฌงค์ ถึงที่สุดแห่ง
สาวกคุณ

เราทั้งหลายเป็นผู้เคารพในบุรุษผู้สูงสุด ด้วยการ
สัมผัสสาวกคุณและด้วยปัญญาจิตของเราสงเคราะห์
เพื่อนพรหมจรรย์ด้วยศรัทธาทุกเมื่อ

เรามีความเยอหยิ่งด้วยมานะอันวางแล้ว คุง
ถูกถอนเงี้ยวและเหมือนโคเขาหักฉะนั้น เข้าไปหา
หมู่คณะด้วยความเคารพหนัก

ถ้าปัญญาของเราจะมีรูปร่างก็จะเสมอด้วยพระ-
เจ้าแผ่นดินทั้งหลาย นี่เป็นผลแห่งการชมเชยพระญาณ
ของพระผู้มีพระภาคเจ้าอโนมทัสสี

เราขอมยังพระธรรมจักร อันพระผู้มีพระภาค-
ศาकยบุตรคองที่ให้เป็นไปแล้ว ให้เป็นไปตามได้โดยชอบ
นี้เป็นผลแห่งการชมเชยพระญาณ

คนที่มีความปรารถนาชั่ว เกียจคร้าน ละความ
เพียร มีสุตะน้อย และความประพฤติไม่ดี อย่านได้
สมาคมกับเราในที่ไหน ๆ ในกาลไร ๆ

ส่วนคนผู้มีสุตะมาก มีปัญญา ตั้งมั่นดีแล้วใน
ศีล และเป็นผู้ประกอบด้วยความสงบใจ ของจงตั้งอยู่
บนกระหม่อมของเรา

ด้วยเหตุนี้ เราจึงขอบอกกล่าวท่านทั้งหลาย
ขอความเจริญจงมีแก่ท่านทั้งหลายผู้มาประชุมกันใน
สมาคมนี้

ขอท่านทั้งหลายจงมีความปรารถน่าน้อย สันโดษ
และให้ท่านทุกเมื่อ

เราเป็นผู้ปราศจากฐลี ปราศจากมลทิน เพราะได้
เห็นพระอัสสชิก่อน ท่านพระสาวกนามว่าอัสสชินั้น
เป็นอาจารย์ของเรา เป็นนักปราชญ์

เราเป็นสาวกของท่าน วันนี้เป็นธรรมเสนาบดี ถึง

ที่สุดในทุกแห่ง เป็นผู้ไม่มีอาสวะอยู่

ท่านพระสาวกนามว่าอัสสชิผู้เป็นอาจารย์ของเรา
อยู่ในทิศใด เราย่อมทำท่านไว้เหนือศีรษะในทิศนั้น

พระโคตมศาकยะผู้ประเสริฐ ทรงระลึกถึงกรรม
ของเราแล้ว ประทับนั่งอยู่ในหมุกกิกขุ ทรงตั้งเราไว้ใน
ตำแหน่งอันเลิศ

คุณวิเศษเหล่านี้คือ ปฏิสัมภिता ๔ วิโมกข์ ๘
และอภิญญา ๖ เราทำให้แจ้งแล้ว คำสอนของพระ-
พุทธเจ้าเราทำเสร็จแล้วจะนี้

พระสารีบุตรท่านได้กระทำบุญไว้แต่ปางก่อน ใน
ภายหลังท่านจึงได้เสวยผลสำเร็จทุกประการ

การสร้างกุศล ทำบุญ สังสมคุณความดีย่อมมี
ผลด้านบวกต่อชีวิตตลอดเวลา โดยเฉพาะเป็นที่พึงใน
โลกหน้าได้อย่างแน่นอน

พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

“บุญญานิ ปรโลกสมิ

ปติฏฐา โหนติ ปาณินิ

บุญเป็นที่พึงของสัตว์ในโลกหน้าได้”

๑๓

ผู้สร้างบุญ รักษาศีล และ ฟังธรรม

ในสมัยที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ มี
อุบาสกคนหนึ่งชื่อธรรมิก เป็นนักปฏิบัติธรรมที่ขยัน
ขันแข็ง จนมีชื่อเสียงเลื่องลือ

อุบาสกธรรมิกเป็นชาวเมืองสาวัตถี เป็นผู้นำ
ของชาวบ้าน เกี่ยวกับการบุญการกุศล ชอบชักชวน
ชาวบ้านให้ทำความดี รักษาศีล ฟังธรรมอยู่ตลอดเวลา

นายธรรมิกมีลูกชาย ๗ คน ลูกทั้ง ๑๔ คนเป็น
ผู้ตั้งอยู่ในศีล กินอยู่ในธรรม ขยันขันแข็งในการทำ

มาหากิน นำความปลื้มใจมาสู่พ่อแม่มาก

ลูกอย่างนี้เกิดมาเท่าไรก็ไม่ทำให้ยากจน เกิดมาเท่าไรก็ไม่เสียดวงศัตระกูล มีแต่จะนำความเจริญรุ่งเรืองมาให้

อุบาสกธรรมิก พร้อมภรรยาและลูกหญิงชาย ได้เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ยินดีในการให้ทาน เป็นอย่างนี้มาช้านาน จนได้ชื่อว่า เป็นตระกูลนักธรรมะประจำหมู่บ้าน

อยู่มาวันหนึ่ง มรณภัยก็เข้ามาคุกคามชีวิตของธรรมิกอุบาสก เพราะอายุสังขารได้เสื่อมสิ้นไปตามลำดับแล้ว เมื่อเสื่อมจนถึงที่สุด ก็จะต้องตายไป อันเป็นธรรมดาของสรรพสิ่ง

สรรพสิ่งเกิดแล้วต้องดับ มนุษย์เป็นสิ่งสิ่งหนึ่งในสรรพสิ่ง เพราะฉะนั้น มนุษย์เกิดแล้วต้องตายไป ไม่มีใครอาจฝืน

“ไปไม่กลับ

กลับไม่คืน

ฟื้นไม่มี

หนีไม่พ้น”

สุดท้ายของชีวิตเป็นอย่างนี้

อุบาสกธรรมิกแก่ชรามาแล้ว รู้ตัวดีว่าจะต้องตาย จึงสั่งให้ลูก ๆ ไปนิมนต์พระมา ให้กราบທူလဲးพระพุทธรองค์ว่า ให้สั่งพระมาสัก ๘ รูป หรือ ๑๖ รูป เพื่อสวดพระสูตรให้ฟัง

เมื่อพระไปถึงก็นั่งบนอาสนะล้อมเตียงอุบาสก

นายธรรมิกกราบนมัสการว่า

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ! โยมชรามาแล้ว ต่อไปคงจักไม่ได้เห็นพระผู้เป็นเจ้าอีก ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย จงสวดพระสูตรให้โยมฟังสักสูตรหนึ่งเถิดครับ”

“โยมอยากจะฟังพระสูตรไหน?” พระถาม

“สติปัญญาฐานสูตร ที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ไม่เคยละทิ้งนั้นไง พระผู้เป็นเจ้า” อุบาสกตอบ

พระภิกษุทั้งหลายจึงเริ่มสวดว่า

“เอกายโน อโย ภิกขเว มกุโค สตุตตานัน วิสุทฺธิยา ... (แปลเป็นไทยว่าภิกษุทั้งหลาย! หนทางนี้เป็นทางที่ไปอย่างเอก เพื่อธรรมบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์...)

พระท่านสวดเป็นภาษาบาลี ซึ่งคนอินเดียฟัง
รู้เรื่อง เพราะเป็นภาษาของเขา แต่ชาวพุทธไทยฟังไม่
รู้เรื่อง เพราะฉะนั้น ผมจึงขออนุญาตนำคำแปลเป็น
ภาษาไทยฉบับของท่านเจ้าคุณอาจารย์ พุทธทาสภิกขุ
มาลงไว้เพียงอย่างเดียว ดังต่อไปนี้

มหาสติปัฏฐานสูตร

โครงแห่งมหาสติปัฏฐาน

เพื่อกำหนดเนื้อความได้ชัดเจนแม่นยำควรทราบ
โครงของบาลีนี้เสียก่อนอย่างกว้างๆ ท่านแบ่งเป็นสี่
หัวข้อใหญ่ แล้วแบ่งย่อยออกไปอีกดังนี้

(๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

พิจารณากายโดยวิธีต่างๆคือ

๑. อานาปาน รู้กายคือลมหายใจ มี ๔ อย่าง
๒. อิริยาบถ รู้กายคืออิริยาบถ มี ๔ อย่าง
๓. สัมผัสสัญญา รู้กายคือการเคลื่อนไหว
มี ๗ อย่าง

๔. ปฏิกุล รั้งองไม่สะอาดในกาย
มี ๓๑ อย่าง
๕. ธาตุ รั้งกายประกอบด้วยธาตุ
มี ๔ อย่าง
๖. นวลีวลิกา รั้งกายเปรียบด้วยซากศพ
มี ๕ อย่าง

- (๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน
พิจารณาเวทนาทั้งสามโดยอาการต่างๆ
มีสุข มีทุกข์ มีเจืออามิส
หรือไม่เจืออามิส เป็นต้น มี ๕ อย่าง
- (๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน
พิจารณาจิตที่ภาวะต่างๆกัน
มีเจือด้วยกิเลสหรือไม่ เป็นต้น มี ๑๖ อย่าง
- (๔) ชัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน
พิจารณาธรรมทั้งหลายเป็นข้อ ๆ คือ
๑. ว่าด้วยนิรแรมณ์ มี ๕ อย่าง
 ๒. ว่าด้วยอุปาทานจันท์ มี ๕ อย่าง
 ๓. ว่าด้วยอายุตนะภายในภายนอก มี ๖ อย่าง

๔. ว่าด้วยโพชฌงค์ มี ๗ อย่าง

๕. ว่าด้วยอริยสัจจ์ มี ๔ อย่าง

คือ ก. ทุกข์ ๑๒ ชนิด

ข. สมุทัย ๑๐ หมวด

ค. นิโรธ ๑๐ หมวด

ง. มรรคมีองค์ ๘ องค์

ข้าพเจ้าฟังมาแล้วอย่างนี้ : ครั้งหนึ่ง พระผู้มี-
พระภาคประทับอยู่ใน (ดินแดนแห่ง)° หมู่ชนชาวกรุง
ทั้งหลาย. มีนิคมแห่งชาวกรุงชื่อนิคมกัมมาสัทัมมะ (เป็น

๑. คำในวงเล็บทุกแห่ง ขอให้อ่านติดกันอย่าขงัก เป็นคำเต็ม
เข้าเพื่อให้ได้ความชัดเจน สำหรับผู้ที่ยังไม่คุ้นเคยกับบาลี. การเติมไม่
ใช่เติมตามความเห็นอัตโนมัติ เติมตามแนวแห่งอัฐกถา. สำหรับผู้
เชี่ยวชาญคุ้นเคยอยู่กับบาลีย่อมรู้ได้เอง แต่สำหรับผู้ใหม่แล้วเป็น
การจำเป็นอย่างยิ่ง มิฉะนั้นจะเข้าใจความเหลวไป หรือเกิดความสงสัย.
ส่วนตัวเลขและอักษรตัวเชื่อมในวงเล็บกลมและเหลี่ยมนั้น ทำเพื่อ
ช่วยให้ผู้ศึกษากำหนดจำนวนแห่งใจความหรือหัวข้อได้ง่ายเข้า. พึง
ทราบว่า ในต้นฉบับภาษาบาลีไม่มีเลขบอกจำนวนเช่นนั้น แต่ผู้ที่ยังใหม่
ไม่ชำนาญอ่านจะพันเผื่อ จึงมีเลขหมายไว้ให้กำหนดได้ง่าย และคำว่า
ท. ให้อ่านว่า ทั้งหลาย เช่น ภิกขุ ท.! อ่านว่า ภิกขุทั้งหลาย! - ผู้แปล

ที่ภิกขาจารย์). ณ ที่นั่นเอง พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุ ท. (เพื่อให้เตรียมตัวฟัง ด้วยคำสำหรับทัก)ว่า
“ภิกษุ ท.!” ครั้นภิกษุ ท.ทูลขานว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้
เจริญ” ดังนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเนื้อความ (อัน
เป็นอุเทศคือหัวข้อแห่งมหาสติปัฏฐานสูตร) นี้ว่า:-

ภิกษุ ท.! หนทางนี้ เป็นหนทางเครื่องไปทาง
เดียว -เพื่อความบริสุทธิ์หมดจดของสัตว์ทั้งหลาย
-เพื่อการก้าวล่วงเสียซึ่งความโศกและความรำไร
รำพัน -เพื่อความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งทุกข์และโทมนัส
-เพื่อบรรลุธรรมอันสัตว์พึงรู้ -เพื่อทำพระนิพพาน
ให้แจ้ง. หนทางนี้คือ สติปัฏฐานสี่.๙ สติปัฏฐานทั้งสี่
คืออะไรเล่า ? ภิกษุ ท.! ภิกษุในศาสนานี้ (๑) เป็นผู้
มีปรกติเห็นกาย (ส่วนย่อย) ในกาย (ส่วนรวม) อยู่.
เธอมีความเพียรเครื่องเผาบาป มีความรู้สึกตัวทั่ว
พร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลก
ออกเสียได้, (เรียกว่ากายนุปลสสนาสติปัฏฐาน) (๒)
เป็นผู้มีปรกติเห็นเวทนาในเวทนา ท. อยู่. เธอมีความ
เพียรเครื่องเผาบาป มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำ

ความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้, (เรียกว่าเวทนานุปัสสนาสติปัญญา). (๓) เป็นผู้ที่มีปกติเห็นจิตในจิตอยู่. เธอมีความเพียรเครื่องเผาบาป มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้, (เรียกว่าจิตตานุปัสสนาสติปัญญา). (๔) เป็นผู้ที่มีปกติเห็นธรรมในธรรม ท. อยู่. เธอมีความเพียรเครื่องเผาบาป มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้, (เรียกว่าธัมมานุปัสสนาสติปัญญา).

[จบอุทเทสคือหัวข้อ ต่อไปนี้ เป็นนิทเทส
คือคำอธิบายของอุทเทส]

(๑. กายานุปัสสนาสติปัญญา)

[มี ๖ ข้อ]

ภิกษุ ท.! ภิกษุเป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่นั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

[กายา. - ข้อ ๑] ภิกษุ ท.! ภิกษุในศาสนานี้ ไปแล้วสู่ป่า หรือโคนไม้หรือเรือนว่าง^๑ ก็ตาม, ย่อมนั่งคู่ขาเข้ามาโดยรอบ (ขัดสมาธิ) ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า, เธอผู้มีสตินั้นเทียว หายใจออก มีสติหายใจเข้า. ๑. เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกยาว. เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้ายาว. ๑ ๒. เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกสั้น. เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้าสั้น. ๑ ๓. เธอย่อมทำในบทศึกษาว่า เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งกายทั้งปวง จักหายใจออก, เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งกายทั้งปวง จักหายใจเข้า. ๑ ๔. เธอย่อมทำในบทศึกษาว่า เราทำกายสังขาร (คือลมหายใจเข้าออก) ให้รำงับอยู่ จักหายใจออก. เราทำกายสังขารให้รำงับอยู่ จักหายใจเข้า. ๑ ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือนนายช่างกลึง หรือลูก-

๑. สุญญาคาร แปลว่า เรือนว่าง คือที่สวดสำหรับทำความเพียรนอกจากป่าหรือโคนไม้, ท่านรวม ท้องถ้ำ ภูเขา ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ้ง ลอมฟาง เข้าในเรือนว่างด้วย - ผู้แปล

มือของนายช่างกลึงผู้ชำนาญ เมื่อเขาชักเชือกกลึงยาว ก็รู้ชัดว่าเราชักเชือกกลึงยาว, เมื่อชักเชือกกลึงสั้น ก็รู้ชัดว่าชักเชือกกลึงสั้น. ฉันทใดก็ฉันทนั้น ภิกษุ ท.! ภิกษุ เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าหายใจออกยาว, หายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่าหายใจออกสั้น. หายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าหายใจเข้ายาว, หายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่าหายใจเข้าสั้น. เธอยอมทำในบทศึกษาว่า เราจักเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งกายทั้งปวง หายใจออก, หายใจเข้า. เราทำกายสังขารให้สงบอยู่ จักหายใจออก, หายใจเข้า.๑

ด้วยอาการอย่าง (กล่าวมา) นี้ ที่ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกาย ในกายอันเป็นภายใน (คือของตน) บ้าง ในกาย อันเป็นภายนอก (คือของผู้อื่น) บ้าง ในกายทั้งภายในและภายนอกบ้าง, และเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมอันเป็นเหตุให้เกิดขึ้นในกาย (นี้) บ้าง, เห็นธรรมเป็นเหตุเสื่อมไป ในกาย (นี้) บ้าง, เห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดขึ้นและเสื่อมไป ในกาย(นี้) บ้าง. ก็แหละ สติ (คือความระลึก) ว่า “กายมีอยู่” ดังนี้

ของเธอนั้น เป็นสติที่เธอดำรงไว้เพียงเพื่อความรู้^๑ เพียงเพื่ออาศัยระลึก, ที่แท้เธอเป็นผู้ที่ค้นหาและทฤษฎีอาศัยไม่ได้ เธอไม่ยึดมั่นอะไร ๆ ในโลกนี้.^๑ ภิกษุ ท.! แม้นี้ก็ชื่อว่าภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ (ประการหนึ่ง).

[ข้อ ๑ ว่าด้วยลมหายใจ มี ๔ อย่าง จบ].

[กายา. - ข้อ ๒] ภิกษุ ท.! อย่างอื่นยังมีอีก. ๑. ภิกษุ เมื่อเดินอยู่ย่อมรู้ชัดว่า “เราเดินอยู่”.^๒ ๒. เมื่อยืน ย่อมรู้ชัดว่า “เรายืนอยู่”. ๓. เมื่อนั่ง ย่อมรู้ชัดว่า “เรานั่งอยู่”. ๔. เมื่อนอน ย่อมรู้ชัดว่า “เรานอนอยู่”. เธอตั้งกายไว้ด้วยอาการอย่างใด ๆ ย่อมรู้ทั่วถึงกายนั้น ด้วยอาการอย่างนั้น ๆ.

๑. เพียงเพื่อความรู้ คือระลึกยึดเอากายขึ้นเป็นอารมณ์สำหรับพิจารณาหาความรู้, ไม่ได้เข้าใจหรือยึดมั่นว่ากายเป็นธรรมที่มีตัวตน อันจะเข้ายึดถือเป็นของตนได้. แม้ในเวทนา จิต ธรรม ก็เหมือนกัน.

๒. รู้ว่าเดินด้วยอนัตตานุบัญญัติญาณโดยปรมาตถ์ คือประมุขแห่งนามรูปเคลื่อนไหวไปมาอยู่ หาใช่สัตว์เดิน บุคคลเดิน เหมือนเสียงที่กล่าวกันไม่, นั่ง นอน ยืน ก็อย่างเดียวกัน.

ด้วยอาการอย่างนี้ ที่ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกาย ในกาย อันเป็นภายในบ้าง ในกาย อันเป็นภายนอกบ้าง, ฯลฯ... (คำที่ละไว้นี้ เหมือนทำข้อ ๑ ข้างต้นดูเต็มให้เต็มเอาเองก็ได้)...๑ ภิกษุ ท.! แม้อย่างนี้ก็ชื่อว่า ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกาย ในกาย อยู่ (อีกประการหนึ่ง). [ข้อ ๒ ว่าด้วยอิริยาบถ มี ๔ อย่าง จบ.]

[กथा.-ข้อ ๓] ภิกษุ ท.! อย่างอื่นยังมีอีก. ๑. ภิกษุย่อมเป็นผู้มีปรกติ^๑ ทำความรู้สึกรู้ตัวทั่วพร้อม ในการก้าวไปข้างหน้า ในการถอยกลับข้างหลัง. ๒. เป็นผู้มีปรกติทำความรู้สึกรู้ตัวทั่วพร้อม ในการแลดู ในการเหลียวดู. ๓. เป็นผู้มีปรกติทำความรู้สึกรู้ตัวทั่วพร้อม ในการคู้ ในการเหยียด (อวัยวะ). ๔. เป็นผู้มีปรกติทำความรู้สึกรู้ตัวทั่วพร้อม ในการทรงสังขมาฎิ บาตร

๑. คำว่ามีปรกติ คือมีอาการทำอย่างนั้นๆ เป็นประจำไม่มีขาดระยะ ได้แก่ทำเสมอ, คำนี้ท่านหมายความว่าหนักยิ่งกว่าทำงานจนทำงานแล้วอาจไม่ทำได้ ส่วนคำนี้เป็นการทำเรื่อย อย่างที่เรียกว่าติดสันดาน จนถึงดับลมหายใจ

จิวร.^๑ ๕. เป็นผู้มีปรกติทำความรู้สึกตัวทั่วพร้อม ในการกิน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม.^๒ ๖. เป็นผู้มีปรกติทำความรู้สึกตัวทั่วพร้อม ในการถ่ายอุจจาระปัสสาวะ. ๗. เป็นผู้มีปรกติทำความรู้สึกตัวทั่วพร้อมในการไป การหยุด การนั่ง การหลับ การตื่น การพูด การนิ่ง.

ด้วยอาการอย่างนี้ ที่ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกาย ในกาย อันเป็นภายในบ้าง ในกายอันเป็นภายนอกบ้าง, ฯลฯ...(คำต่อไปนี้ ก็เหมือนท้ายข้อ ๑ ข้างต้น)...๑ ภิกษุ ท.! แม้อย่างนี้ ก็ชื่อว่าภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ (อีกประการหนึ่ง). [ข้อ ๓ ว่าด้วยสัมปชัญญะ มี ๗ อย่าง จบ.]

[กายา.-ข้อ ๔] ภิกษุ ท.! อย่างอื่นยังมีอีก. ภิกษุพิจารณาเห็นกายนี้แล จากพื้นเท้าขึ้นไปสู่เบื้องบน

๑. ถ้าผู้ศึกษาเป็นคฤหัสถ์ เปลี่ยนเป็นการนุ่งห่มผ้าห่มห่ม และใช้สอยภาชนะอันใดก็ได้. ในข้ออื่นก็พึงรู้ความหมายอย่างเดียวกัน.

๒. กิน คือกินอาหารมือประจำวัน, เคี้ยว คือกินของเล่นจิบ. ดื่มน้ำกับลิ้มก็เช่นเดียวกัน.

จากปลายผมลงมาในเบื้องต่ำ อันมีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มไปด้วยของไม่สะอาดมีประการต่าง ๆ ว่า : ในกายนี้มีผม ท. ขน ท. เล็บ ท. ฟัน ท. หนังเนื้อ เอ็น ท. กระดูก ท. เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ สายรัดได้ อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร ดังนี้. ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือนไถ^๑ มีปากสองข้าง เต็มไปด้วยธัญชาติมีอย่างต่าง ๆ คือ ข้าวสาลี ข้าวเปลือก ถั่วเขียว ถั่วราชมาส งา ข้าวสาร. บุรุษผู้มีตาดี (ไม่บอด) แก่ได้ นั้นออกแล้วพิจารณาเห็นได้ว่า พวกนี้ข้าวสาลี พวกนี้ข้าวเปลือก พวกนี้ถั่วเขียว พวกนี้ถั่วราชมาส พวกนี้งา พวกนี้ข้าวสาร. ภิกษุ ท.! ฉันทกัฉันทันนั้น ภิกษุพิจารณากายนี้แล จากพื้นเท้าขึ้นไปในเบื้องบน จากปลายผมลงมาในเบื้องต่ำ มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มไปด้วยของไม่สะอาดมีประการต่าง ๆ ว่า : ในกายนี้มี

๑. อุชชนิดมีปากกรุดได้สองข้าง ไม่มีนิยมนว่ข้างไหนเป็นกันเป็นปาก.

ผม ท. ขน ท. เล็บ ท. ... ฯลฯ น้ำมูก ไชข้อ มูตร ดังนี้.

ด้วยอาการอย่างนี้ ที่ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกาย ในกาย อันเป็นภายในบ้าง, ในกาย อันเป็นภายนอกบ้าง, ฯลฯ...(คำต่อไป ก็เหมือนท้ายข้อ ๑ ข้างต้น)...๑ ภิกษุ ท.! แม้อย่างนี้ ก็ชื่อว่าภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ (อีกประการหนึ่ง).
[ข้อ ๔ ว่าด้วยของปฏิภูลในกาย ๓๑ อย่าง° จบ.]

[กายา.-ข้อ ๕] ภิกษุ ท.! อย่างอื่นยังมีอีก, ภิกษุย่อมพิจารณาภายในตั้งอยู่ ดำรงอยู่ ตามปรกตินี้แล โดยความเป็นธาตุว่า : ในกายนี้ มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ดังนี้. ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือนคนฆ่าโค หรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้ชำนาญ ฆ่าโคแล้วแบ่งออกเป็นส่วน ๆ ที่หนทางสี่แยก. ภิกษุ ท.! ฉันทิใดก็ฉันทันั้น ที่ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นภายในตั้งอยู่ ดำรง

๑. จำนวน ๓๒ อย่างนั้น เป็นการนับทำนองอัฐรูกฐา หรือปรกณฺ์รูลฺหลัง โดยท่านแยกให้มีเชื้อสมองกระดูก (มันสมอง) ต่อท้ายเข้าอีกอันหนึ่ง จึงเป็น ๓๒, ส่วนในบาลี นับเชื้อในสมองนี้รวมเข้าในเชื้อในกระดูกเสีย จึงมีเพียง ๓๑.

อยู่ ตามปรกตินี้แล โดยความเป็นธาตุว่า : ในกายนี้มี
ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ดังนี้.

ด้วยอาการอย่างนี้แล ที่ภิกษุเป็นผู้มีปรกติ
พิจารณาเห็นกาย ในกาย อันเป็นภายในบ้าง, ในกาย
อันเป็นภายนอกบ้าง, ฯลฯ... (คำต่อไปนี้ ก็เหมือนทำย
ข้อ ๑ ข้างต้น)...๑ ภิกษุ ท.! แม้อย่างนี้ ก็ชื่อว่าภิกษุ
เป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ (อีกประการ
หนึ่ง). [ข้อ ๕ ว่าด้วยธาตุ มี ๔ อย่าง จบ.]

[กथा.-ข้อ ๖] ภิกษุ ท.! อย่างอื่นยังมีอีก. (๑)
ภิกษุพึงเห็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้าที่ทิ้งศพ ตาย
แล้ววันหนึ่งบ้าง ตายแล้วสองวันบ้าง ตายแล้วสามวัน
บ้าง กำลังขึ้นพอง มีสีเขียวน่าเกลียด มีหนองไหล
น่าเกลียด จันใด, เธอพึงน้อมเข้าไปเปรียบกับกายนี้
จันนั้นว่า : แม้กายนี้แล ก็มีธรรมดาเป็นอย่างนี้ : มี
ภาวะเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนี้ไปได้
ดังนี้.๑ ด้วยอาการอย่างนี้ ที่ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณา
เห็นกาย ในกาย อันเป็นภายในบ้าง, ในกาย อันเป็น
ภายนอกบ้าง, ฯลฯ... (คำต่อไปนี้ ก็เหมือนทำยข้อ ๑

ข้างต้น)...๑ ภิกษุ ท.! แม้อย่างนี้ก็ชื่อว่า ภิกษุเป็นผู้มีปรกตพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ (อีกประการหนึ่ง).

ภิกษุ ท.! อย่างอื่นยังมีอีก. (๒) ภิกษุพึงเห็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้าเป็นที่ทิ้งศพ อันฝูงกาบ้าง เจาะกินอยู่, อันฝูงนกตะกรุมบ้าง จิกกินอยู่, อันฝูงแร้งบ้าง เจาะกินอยู่, อันฝูงสุนัขบ้าง กัดกินอยู่, อันฝูงสุนัขจิ้งจอกบ้าง กัดกินอยู่, อันหมู่นอนต่างชนิดบ้าง บ่อนกินอยู่ ฉันทิ, เธอก็พึงน้อมเข้าไปเปรียบกับกายนี้ ฉันทิว่า : แม่กายนี้แล ก็มีธรรมดาเป็นอย่างนี้มีภาวะเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังนี้.๑ ด้วยอาการอย่างนี้ ที่ภิกษุเป็นผู้มีปรกตพิจารณาเห็นกาย ในกาย อันเป็นภายในบ้าง, ในกาย อันเป็นภายนอกบ้าง, ฯลฯ...(คำต่อไปนี้ก็เหมือนท้ายข้อ ๑ ข้างต้น)...๑ ภิกษุ ท.! แม้อย่างนี้ก็ชื่อว่า ภิกษุเป็นผู้มีปรกตพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ (อีกประการหนึ่ง).

ภิกษุ ท.! อย่างอื่นยังมีอีก. (๓) ภิกษุพึงเห็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้าเป็นที่ทิ้งศพ เป็นร่างกระดูกมีเนื้อและเลือด ยังมีเอ็นเป็นเครื่องรัด ฉันทิ,

เธอพืงน้อมเข้าไปเปรียบกับกายนี้ ฉะนั้นว่า ; แม้กายนี้แล ก็มีธรรมดาเป็นอย่างนี้ มีภาวะเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงพ้นจากความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังนี้.๑ ด้วยอาการอย่างนี้ ที่ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกาย ในกาย อันเป็นภายในบ้าง, ในกาย อันเป็นภายนอกบ้าง ฯลฯ ... (คำต่อไปนี้ ก็เหมือนทำยข้อ ๑ ข้างต้น)...๑ ภิกษุ ท.! แม้อย่างนี้ก็ชื่อว่า ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ (อีกประการหนึ่ง).

ภิกษุ ท.! อย่างอื่นยังมีอีก. (๔) ภิกษุพืงเห็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้าเป็นที่ทิ้งศพ เป็นร่างกระดูกปราศจากเนื้อ แต่ยังมีน้ำเลือดเปื้อนอยู่ ยังมีเอ็นเป็นเครื่องรัด ฉนใด, เธอพืงน้อมเข้าไปเปรียบกับกายนี้ ฉะนั้นว่า : แม้กายนี้แลก็มีธรรมดาเป็นอย่างนี้ มีภาวะเป็นอย่างนี้ไม่ล่วงพ้นจากความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังนี้.๑ ด้วยอาการอย่างนี้ที่ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกาย ในกาย อันเป็นภายในบ้าง, ในกาย อันเป็นภายนอกบ้าง, ฯลฯ... (คำต่อไปนี้ ก็เหมือนทำยข้อ ๑ ข้างต้น)...๑ ภิกษุ ท.! แม้อย่างนี้ก็ชื่อว่า ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณา-

ณาเห็นกายในกายอยู่ (อีกประการหนึ่ง).

ภิกษุ ท.! อย่างอื่นยังมีอีก. (๕) ภิกษุพึงเห็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้าเป็นที่ทิ้งศพ เป็นร่างกระดูกปราศจากเนื้อและเลือด แต่ยังมีเอ็นรึงรัด ฉันทัด, เธอพึงน้อมเข้าไปเปรียบกับกายนี้ ฉันทันนั้นว่า : แม่กายนี้แลก็มีธรรมชาติเป็นอย่างนี้ มีภาวะเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงพ้นจากความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังนี้ ฯ ด้วยอาการอย่างนี้ที่ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกาย ในกาย อันเป็นภายในบ้าง, ในกาย อันเป็นภายนอกบ้าง, ฯลฯ... (คำต่อไปนี้ ก็เหมือนท้ายข้อ ๑ ข้างต้น)...ฯ ภิกษุ ท.! แม้อย่างนี้ก็ชื่อว่า ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ (อีกประการหนึ่ง).

ภิกษุ ท.! อย่างอื่นยังมีอีก. (๖) ภิกษุพึงเห็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้าเป็นที่ทิ้งศพ เป็นร่างกระดูกไม่มีเอ็นรึงรัดกระจัดกระจายไปในทิศต่าง ๆ กระดูกมือไปทาง กระดูกเท้าไปทาง กระดูกแข้งไปทาง กระดูกขาไปทาง กระดูกสะเอวไปทาง กระดูกหลังไป

ทาง° กระจกข้อสันหลังไปทาง° กระจกซี่โครงไปทาง
 กระจกหน้าอกไปทาง กระจกไหล่ไปทาง กระจกแขน
 ไปทาง^๒ กระจกคอไปทาง กระจกคางไปทาง กระจก
 ฟันไปทาง กระจกศีรษะไปทาง ฉันทิด, เธอพึงน้อม
 เข้าไปเปรียบกับกายนี้ฉันนั้นว่า : แม้กายนี้แลก็มี
 ธรรมดาเป็นอย่างนี้ มีภาวะเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงพ้นจาก
 ความเป็นอย่างนี้ไปได้.๑ ด้วยอาการอย่างนี้ ที่ภิกษุ
 เป็นผู้ปริกคิพิจารณาเห็นภายในกาย อันเป็นภายใน
 บ้าง, ในกาย อันเป็นภายนอกบ้าง, ฯลฯ... (คำต่อไปนี้
 เหมือนทำยข้อ ๑ ข้างต้น)...๑ ภิกษุ ท.! แม้อย่างนี้
 ก็ชื่อว่า ภิกษุเป็นผู้ปริกคิพิจารณาเห็นภายในกายอยู่
 (อีกประการหนึ่ง).

ภิกษุ ท.! อย่างอื่นยังมีอีก. (๗) ภิกษุพึงเห็น
 ซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้าเป็นที่ทิ้งศพ เป็นชิ้นกระดูก

๑. นี่เป็นการแยกคงไว้ตามฉบับพระไตรปิฎก. ส่วนสวดมนต์
 ฉบับหลวง และฉบับหลักสูตรนักธรรมเอก รวมเป็นศัพท์เดียวกัน
 แปลว่ากระดูกสันหลังเลย.

๒. ฉบับสวดมนต์ยกเอากระดูกแขนไปไว้หน้ากระดูกไหล่.

ทั้งหลาย มีสีขาวยเปรียบด้วยสีสังข์ฉันใด. เธอพึงน้อมเข้าไปเปรียบกับกายนี้ ฉะนั้นว่า : แม้กายนี้แล ก็มีธรรมดาเป็นอย่างนี้ มีภาวะเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงพ้นจากความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังนี้.๑ ด้วยอาการอย่างนี้ ที่ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกาย ในกาย อันเป็นภายในบ้าง, ในกาย อันเป็นภายนอกบ้าง, ฯลฯ... (คำต่อไปนี้ เหมือนท้ายข้อ ๑ ข้างต้น)...๑ ภิกษุ ท.! แม้อย่างนี้ก็ชื่อว่า ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกาย ในกายอยู่ (อีกประการหนึ่ง).

ภิกษุ ท.! อย่างอื่นยังมีอีก. (๘) ภิกษุพึงเห็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้าเป็นที่ทิ้งศพ เป็นชิ้นกระดูกทั้งหลายเป็นกอง ๆ เรี่ยรายอยู่นานเกินกว่าปีหนึ่ง ฉันใด, เธอพึงน้อมเข้าไปเปรียบกับกายนี้ ฉะนั้น ว่า : แม้กายนี้แล ก็มีธรรมดาเป็นอย่างนี้ มีภาวะเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงพ้นจากความเป็นอย่างนี้ไปได้ดังนี้ .๑ ด้วยอาการอย่างนี้ ที่ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกาย ในกาย อันเป็นภายในบ้าง, ในกาย อันเป็นภายนอกบ้าง, ฯลฯ...(คำต่อไปนี้ เหมือนท้ายข้อ ๑ ข้างต้น)...

๑ ภิคุ ท.! แม้อย่างนี้ก็เชื่อว่า ภิคุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ (อีกประการหนึ่ง).

ภิคุ ท.! อย่างอื่นยังมีอีก. (๕) ภิคุพึงเห็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้าเป็นที่ทิ้งศพ เป็นกระดูกทั้งหลาย เปื่อยเป็นผงละเอียดฉนใด, เธอพึงน้อมเข้าไปเปรียบกับกายนี้ ฉนนันว่า : แม้กายนี้อแล ก็มีธรรมดาเป็นอย่างนี้ มีภาวะเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงพ้นจากความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังนี้.

ด้วยอาการอย่างนี้ ที่ภิคุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกาย ในกาย อันเป็นภายในบ้าง, ในกาย อันเป็นภายนอกบ้าง, ในกายอันเป็นภายในและภายนอกบ้าง, และเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุให้เกิดขึ้นในกายนี้บ้าง, เห็นธรรมเป็นเหตุเสื่อมไปในกายนี้บ้าง, เห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดขึ้นและเสื่อมไปในกายนี้บ้าง, ก็แหละสติ (คือความระลึก) ว่า “กายมีอยู่” ดังนี้ของเธอนั้น เป็นสติที่เธอดำรงไว้เพียงเพื่อความรู้ เพียงเพื่ออาศัยระลึก. ที่แท้เธอเป็นผู้ที่ตัดหาและทิวฐิฐิอาศัยไม่ได้ และเธอไม่ยึดมั่นอะไร ๆ ในโลกนี้. ภิคุ ท.! แม้อย่างนี้ก็เชื่อว่าภิคุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกาย

ในกายอยู่ (ประการหนึ่ง). [ข้อ ๖ ว่าด้วยซากศพ มี ๕ อย่าง จบ.]

กายนุปัสสนาสติปัญฐานที่ ๑ จบ.

(๒ เวทนานุปัสสนาสติปัญฐาน)

[เห็นเวทนาโดยลักษณะ ๕ อย่าง]

ภิกษุ ท.! ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นเวทนา
ในเวทนา ท. อยู่ นั่น เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท.! ภิกษุในศาสนานี้:- ๑. เมื่อเสวยเวทนา
อันเป็นสุขก็ตาม ย่อมรู้ชัดว่า “เราเสวยเวทนาอันเป็น
สุข”. ๒. เมื่อเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์ก็ตาม ย่อม
รู้ชัดว่า “เราเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์”. ๓. เมื่อเสวย
เวทนาอันไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุขก็ตาม ย่อมรู้ชัดว่า “เรา
เสวยเวทนาอันไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุข”. ๔. เมื่อเสวยเวทนา
อันเป็นสุขเจืออามิส^๑ ก็ตาม ย่อมรู้ชัดว่า “เราเสวย

๑. เจืออามิส คือเนื่องหรือเกิดมาแต่กามคุณ ได้แก่รูป
เสียงกลิ่นรสสัมผัสที่กำหนดข้อมใจ. ไม่เจืออามิส คือไม่เกี่ยวเนื่องกับ
กามคุณนั้น ที่เป็นสุขคือสุขในฉาน, ทุกข์เช่นทุกข์เกิดแต่การทรมาน
ตนเพื่อละกิเลสเป็นต้น. ไม่ทุกข์ไม่สุข คือเฉย ๆ ในเมื่อกระทบกามคุณ
หรือกระทบสิ่งอันไม่ใช่กามคุณ.

สุขเวทนาเจืออามิส”. ๕. เมื่อเสวยเวทนาอันเป็นสุข ไม่เจืออามิสก็ตาม ย่อมรู้ชัดว่า “เราเสวยสุขเวทนาอันไม่เจืออามิส”. ๖. เมื่อเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์เจืออามิสก็ตาม ย่อมรู้ชัดว่า “เราเสวยทุกข์เวทนาเจืออามิส”. ๗. เมื่อเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์ไม่เจืออามิสก็ตาม ย่อมรู้ชัดว่า “เราเสวยทุกข์เวทนาอันไม่เจืออามิส”. ๘. เมื่อเสวยเวทนาอันไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุข อันเจืออามิสก็ตาม ย่อมรู้ชัดว่า “เราเสวยอทุกข์มสุขเวทนาเจืออามิส”. ๙. เมื่อเสวยเวทนาอันไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุข อันไม่เจืออามิสก็ตาม ย่อมรู้ชัดว่า “เราเสวยอทุกข์มสุขเวทนาไม่เจืออามิส”.

ด้วยอาการอย่างนี้ ที่ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา ท. อันเป็นภายในบ้าง, ในเวทนา ท.อันเป็นภายนอกบ้าง. ในเวทนา ท. ทั้งภายในและภายนอกบ้าง. และเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุให้เกิดขึ้นในเวทนาบ้าง, เห็นธรรมเป็นเหตุเสื่อมไปในเวทนาบ้าง, เห็นทั้งธรรมอันเป็นเหตุเกิดขึ้นและเสื่อมไปในเวทนาบ้าง. ก็แหละสติ (คือความระลึก)

ว่า “เวทนามีอยู่” ดังนี้ของเธอนั้น เป็นสติที่เธอดำรงไว้เพียงเพื่อความรู้ เพียงเพื่ออาศัยระลึก. ที่แท้ เธอเป็นผู้ที่ค้นหาและทิวฐิอาศัยไม่ได้ และเธอไม่ยึดมันอะไร ๆ ในโลกนี้. ภิกษุ ท.! อย่างนี้แล ชื่อว่า ภิกษุเป็นผู้มีปรกตพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา ท. อยู่.

เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานที่ ๒ จบ.

(จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน)

[เห็นจิตโดยลักษณะ ๑๖ อย่าง]

ภิกษุ ท.! ภิกษุเป็นผู้มีปรกตพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่นั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท.! ภิกษุในศาสนานี้ ๑. รู้จักจิตอันมีราคะ ก็ตาม ว่า “จิตมีราคะ”, ๒. รู้จักจิตอันปราศจากราคะ ก็ตาม ว่า “จิตปราศจากราคะ”, ๓. รู้จักจิตอันมีโทสะก็ ตาม ว่า “จิตมีโทสะ”, ๔. รู้จักจิตอันปราศจากโทสะ ก็ตาม ว่า “จิตปราศจากโทสะ”, ๕. รู้จักจิตอันมีโมหะ ก็ตาม ว่า “จิตมีโมหะ”, ๖. รู้จักจิตอันปราศจากโมหะก็ตาม ว่า “จิตปราศจากโมหะ”, ๗. รู้จักจิตอัน

หุดนุกีตาม ว่า “จิตหุดนุกี”, ๘. รู้จักจิตอันฟุ้งซ่านก็
ตาม ว่า “จิตฟุ้งซ่าน”, ๙. รู้จักจิตอันถึงความเป็นจิต
ใหญ่ก็ตาม ว่า “จิตถึงแล้วซึ่งความเป็นจิตใหญ่”,^๑
๑๐. รู้จักจิตอันไม่ถึงความเป็นจิตใหญ่ก็ตาม ว่า “จิต
ไม่ถึงความเป็นจิตใหญ่”, ๑๑. รู้จักจิตอันมีจิตอื่นยิ่ง
กว่าก็ตาม ว่า “จิตยังมีจิตอื่นยิ่งกว่า”, ๑๒. รู้จักจิต
อันไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่าก็ตาม ว่า “จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า”,
๑๓. รู้จักจิตอันตั้งมั่นก็ตาม ว่า “จิตตั้งมั่น”, ๑๔.
รู้จักจิตอันไม่ตั้งมั่นก็ตาม ว่า “จิตไม่ตั้งมั่น”, ๑๕. รู้จัก
จิตอันพ้นกิเลสแล้วก็ตาม ว่า “จิตพ้นกิเลสแล้ว”,
๑๖. รู้จักจิตอันไม่พ้นกิเลสก็ตาม ว่า “จิตยังไม่พ้น
กิเลส”.

ด้วยอาการอย่างนี้ ที่ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณา
เห็นจิต ในจิต อันเป็นภายในบ้าง, ในจิต อันเป็น
ภายนอกบ้าง ในจิตทั้งภายในภายนอกบ้าง. และเป็นผู้
มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุให้เกิดขึ้นในจิตบ้าง,

๑. จิตถึงความเป็นจิตใหญ่คือ จิตตั้งอยู่ในรูปฉานและรูปอฉาน
ที่ไม่ถึงความเป็นจิตใหญ่ ได้แก่จิตอันยังอยู่ในกาม.

เห็นธรรมเป็นเหตุเสื่อมไปในจิตบ้าง, เห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดขึ้นและเสื่อมไปในจิตบ้าง. ก็แหละสติ(คือ ความระลึก) ว่า “จิตมีอยู่” ดังนี้ ของเธอนั้น เป็นสติที่เธอดำรงไว้เพียงเพื่อความรู้ เพียงเพื่อความอาศัยระลึก. ที่แท้เธอเป็นผู้ที่ค้นหาและทิวฐิอาศัยไม่ได้ และเธอไม่ยึดมั่นอะไร ๆ ในโลกนี้. ภิกษุ ท.! อย่างนี้แลชื่อว่าภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่.

จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานที่ ๓ จบ.

(ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน)

[มี ๕ ข้อ]

ภิกษุ ท.! ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่นั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

[ธัมมา.-ข้อ ๑] ภิกษุ ท.! ภิกษุในศาสนานี้เป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ท. คือ นิเวรณ ๕ อย่าง. ภิกษุ ท.! ภิกษุมีปรกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ท. นั้น เป็นอย่างไรเล่า? (๑) ภิกษุ ท.! ภิกษุในศาสนานี้ย่อมรู้แจ้งชัดกามฉันทะ อันมีอยู่ภายในจิตก็

ตามว่า “กามฉันทะภายในจิตของเรามีอยู่”, รู้แจ้งชัด กามฉันทะอันไม่มีอยู่ภายในจิตก็ตาม ว่า “กามฉันทะภายในจิตของเรามีอยู่”. ก็แหละการบังเกิดแห่งกามฉันทะที่ยังไม่บังเกิด ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการบังเกิดขึ้นนั้นด้วย^๑ การละกามฉันทะที่บังเกิดขึ้นแล้ว ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการละนั้นด้วย, การไม่บังเกิดขึ้นอีกต่อไปแห่งกามฉันทะที่ละได้แล้ว ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการไม่บังเกิดอีกต่อไปนั้นด้วย. (๒) เธอย่อมรู้แจ้งชัดพยายาม อันมีอยู่ภายในจิตก็ตาม ว่า “พยายามภายในจิตของเรามีอยู่”, รู้แจ้งชัดพยายามอันไม่มีอยู่ภายในจิตก็ตาม ว่า “พยายามภายในจิตของเรามีอยู่”, และการบังเกิดแห่งพยายามที่ยังไม่บังเกิด ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการบังเกิดนั้นด้วย, การละพยายามที่บังเกิดขึ้นแล้ว

๑. ประโยคมีสำนวนเช่นนี้ เป็นการคงรูปไว้ตามสำนวนภาษาบาลี ถ้าเป็นสำนวนไทย ก็มีสั้นๆ “เธอรู้จักการบังเกิดแห่งกามฉันทะที่ยังไม่บังเกิดขึ้น”, เท่านั้น.

ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการละนั้นด้วย, การไม่บังเกิดขึ้นอีกต่อไปแห่งพยาบาลที่ละได้แล้วย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการไม่บังเกิดอีกต่อไปนั้นด้วย. (๓) เธอย่อมรู้แจ้งชัดถึงนิमितฺตํ (ความหดเหี่ยวและมึนชาแห่งจิต) อันมีอยู่ภายในจิตก็ตาม ว่า “ถึงนิमितฺตํในจิตของเรามีอยู่”, รู้แจ้งชัดถึงนิमितฺตํอันไม่มีอยู่ภายในจิตก็ตามว่า “ถึงนิमितฺตํภายในจิตของเราไม่มีอยู่”, และการบังเกิดแห่งนิमितฺตํที่ยังไม่บังเกิดย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการบังเกิดนั้นด้วย, การละถึงนิमितฺตํที่บังเกิดขึ้นแล้ว ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการละนั้นด้วย, การไม่บังเกิดอีกต่อไปแห่งนิमितฺตํที่ละได้แล้ว ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการไม่บังเกิดอีกต่อไปนั้นด้วย. (๔) เธอย่อมรู้แจ้งชัดอุทฺตจจะกุกุจจะ (ความฟุ้งซ่านและรำคาญ) อันมีอยู่ภายในจิตก็ตาม ว่า “อุทฺตจจะกุกุจจะภายในจิตของเรามีอยู่” รู้แจ้งชัดอุทฺตจจะกุกุจจะอันไม่มีอยู่ภายในจิตก็ตาม ว่า “อุทฺตจจะกุกุจจะภายใน

จิตของเราไม่มีอยู่”, และการบังเกิดแห่งอุทธรณ์จะถูก-
 กุจะที่ยังไม่บังเกิด ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้
 แจ่มชัดซึ่งการบังเกิดนั้นด้วย. การละอุทธรณ์จะถูกกุจะ
 ที่บังเกิดขึ้นแล้วย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ่ม
 ชัดซึ่งการละนั้นด้วย. การไม่บังเกิดขึ้นอีกต่อไปแห่ง
 อุทธรณ์จะถูกกุจะที่ละได้แล้ว ย่อมมีได้ด้วยอาการ
 อย่างไร เธอรู้แจ่มชัดซึ่งการไม่บังเกิดอีกต่อไปนั้นด้วย.
 (๕) เธอย่อมรู้แจ่มชัดวิจิติจณา (ความล่งเลสงสัย)
 อันมีอยู่ภายในจิตก็ตาม ว่า “วิจิติจณาภายในจิตของ
 เรามืออยู่”, รู้แจ่มชัดวิจิติจณาอันไม่มีอยู่ภายในจิตก็
 ตาม ว่า “วิจิติจณาภายในจิตของเราไม่มีอยู่”. และการ
 บังเกิดแห่งวิจิติจณาที่ยังไม่บังเกิด ย่อมมีได้ด้วยอาการ
 อย่างไร เธอรู้แจ่มชัดซึ่งการบังเกิดนั้นด้วย, การละ
 วิจิติจณาที่บังเกิดขึ้นแล้ว ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร
 เธอรู้แจ่มชัดซึ่งการละนั้นด้วย, การไม่บังเกิดขึ้นอีก
 ต่อไปแห่งวิจิติจณาที่ละได้แล้ว ย่อมมีได้ด้วยอาการ
 อย่างไร เธอรู้แจ่มชัดซึ่งการไม่บังเกิดอีกต่อไปนั้นด้วย.
 ด้วยอาการอย่างนี้ ที่ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณา

เห็นธรรมในธรรม ท. อันเป็นภายในบ้าง, ในธรรม ท. อันเป็นภายนอกบ้าง, ในธรรม ท. อันเป็นทั้งภายในและภายนอกบ้าง. และเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุให้เกิดขึ้นในธรรมบ้าง, เห็นธรรมเป็นเหตุเสื่อมไปในธรรมบ้าง, เห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดขึ้นและเสื่อมไปในธรรมบ้าง, ก็แหละสติ (คือความระลึก) ว่า “ธรรมมีอยู่” ดังนี้ของเธอนั้น เป็นสติที่เธอดำรงไว้เพียงเพื่อความรู้เพียงเพื่ออาศัยระลึก, ที่แท้เธอเป็นผู้ที่ค้นหาและทวิฏฐิอาศัยไม่ได้และเธอไม่ยึดมั่นอะไรในโลกนี้. ภิกษุ ท.! อย่างนี้แลชื่อว่าภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ท. คือนิรวรณ ๕ อย่างอยู่ [ข้อ ๑ ว่าด้วยนิรวรณ มี ๕ อย่าง จบ.]

[ธัมมา.-ข้อ๒] ภิกษุ ท.! อย่างอื่นยังมีอีก. ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ท. คือ อุปาทานขันธ ๕ อย่าง, ภิกษุ ท.! ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรม ท. คืออุปาทานขันธ ๕ อย่างนั้นเป็นอย่างไรเล่า ? ภิกษุ ท.! ภิกษุในศาสนานี้ (ย่อมพิจารณาเห็น) ว่า ๑. รูป เป็นอย่างนี้, เหตุให้เกิด

แห่งรูปเป็นอย่างนี้, ความสลายของรูปเป็นอย่างนี้, ๒. เวทนา เป็นอย่างนี้, เหตุให้เกิดเวทนาเป็นอย่างนี้, ความสลายแห่งเวทนาเป็นอย่างนี้, ๓. สัญญา เป็นอย่างนี้, เหตุให้เกิดแห่งสัญญาเป็นอย่างนี้, ความสลายแห่งสัญญาเป็นอย่างนี้, ๔. สังขาร ท. เป็นอย่างนี้, เหตุให้เกิดแห่งสังขาร ท. เป็นอย่างนี้, ความสลายแห่งสังขาร ท. เป็นอย่างนี้, ๕. วิญญาณ เป็นอย่างนี้, เหตุให้เกิดแห่งวิญญาณเป็นอย่างนี้, ความสลายแห่งวิญญาณเป็นอย่างนี้, ดังนี้.

ด้วยอาการอย่างนี้ ที่ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ท. อันเป็นภายในบ้าง, ในธรรม ท. อันเป็นภายนอกบ้าง, ในธรรม ท. อันเป็นทั้งภายในและภายนอกบ้าง, และเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุให้เกิดขึ้นในธรรมบ้าง, เห็นธรรมเป็นเหตุเสื่อมไปในธรรมบ้าง, เห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดขึ้นและเสื่อมไปในธรรมบ้าง. ก็แหละสติ (คือความระลึก) ว่า “ธรรมมีอยู่” ดังนี้ของเธอนั้น เป็นสติที่เธอดำรงไว้เพียงเพื่อความรู้ เพียงเพื่ออาศัยระลึก, ที่แท้เธอเป็นผู้

ที่ค้นหาและทิวฐิอุอาศัยไม่ได้และเธอไม่ขี้ดมันอะไร ๆ ในโลกนี้. ภิกษุ ท.! อย่างนี้แล ชื่อว่าภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ท. คืออุปาทานจันท์ทั้ง ๕ อยู่.

[ข้อ ๒ ว่าด้วยอุปาทานจันท์มี ๕ อย่าง จบ.]

[ธัมมา.-ข้อ ๓] ภิกษุ ท.! อย่างอื่นยังมีอีก. ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ท. คืออายตนะภายในและภายนอก ๖ อย่าง. ภิกษุ ท.! ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ท. คืออายตนะภายในและภายนอก ๖ อย่างนั้น เป็นอย่างไรเล่า ? ภิกษุ ท.! ภิกษุในศาสนานี้ (๑) รู้แจ้งชัดซึ่งตาด้วย, รู้แจ้งชัดซึ่งรูปทั้งหลายด้วย, รู้แจ้งชัดซึ่งสัญญา-โณชนัน (คือกิเลสเป็นเครื่องผูก) อันอาศัยตาและรูปทั้งสองอย่างแล้วบังเกิดขึ้นด้วย, การบังเกิดแห่งสัญญา-โณชนันที่ยังไม่บังเกิดย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการบังเกิดนั้นด้วย, การละสัญญา-โณชนันที่บังเกิดขึ้นแล้ว ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการละนั้นด้วย, การไม่บังเกิดอีกต่อไปแห่งสัญญา-โณชนัน

ที่ละได้แล้ว ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัด
 ซึ่งการไม่บังเกิดอีกนั้นด้วย. (๒) รู้แจ้งชัดซึ่งเหตุด้วย,
 รู้แจ้งชัดซึ่งเสียงทั้งหลายด้วย, รู้แจ้งชัดซึ่งสัญญาโยชน์
 อันอาศัยหูและเสียงทั้งสองอย่างแล้วบังเกิดขึ้นด้วย,
 การบังเกิดแห่งสัญญาโยชน์ที่ยังไม่บังเกิด ย่อมมีได้ด้วย
 อาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการบังเกิดขึ้นนั้นด้วย,
 การละสัญญาโยชน์ที่บังเกิดขึ้นแล้ว ย่อมมีได้ด้วยอาการ
 อย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการละนั้นด้วย การไม่บังเกิด
 ขึ้นอีกต่อไปแห่งสัญญาโยชน์ที่ละได้แล้ว ย่อมมีได้ด้วย
 อาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการไม่บังเกิดอีกนั้น
 ด้วย, (๓) รู้แจ้งชัดซึ่งจุมุกด้วย, รู้แจ้งชัดซึ่งกลิ่น
 ทั้งหลายด้วย, รู้แจ้งชัดซึ่งสัญญาโยชน์อันอาศัยจุมุกและ
 กลิ่นทั้งสองอย่างแล้วบังเกิดขึ้นด้วย, การบังเกิดแห่ง
 สัญญาโยชน์ที่ยังไม่บังเกิด ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร
 เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการบังเกิดนั้นด้วย, การละสัญญาโยชน์ที่
 บังเกิดขึ้นแล้ว ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้
 แจ้งชัดซึ่งการละนั้นด้วย, การไม่บังเกิดอีกต่อไปแห่ง
 สัญญาโยชน์ที่ละได้แล้ว ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร

เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการไม่บังเกิดขึ้นอีกนั้นด้วย. (๔) รู้แจ้งชัดซึ่งลึนด้วย, รู้แจ้งชัดซึ่งรสทั้งหลายด้วย, รู้แจ้งชัดซึ่งสัญญาอันอาศัยลึนและรสทั้งสองอย่างแล้วบังเกิดขึ้นด้วย, การบังเกิดแห่งสัญญาที่ยังไม่บังเกิดขึ้นด้วย, การละสัญญาที่ยังไม่บังเกิดขึ้นแล้ว, ข่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการบังเกิดนั้นด้วย, การละสัญญาที่ยังไม่บังเกิดขึ้นแล้ว, ข่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการละนั้นด้วย, การไม่บังเกิดอีกต่อไปแห่งสัญญาที่ละได้แล้ว, ข่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการไม่บังเกิดอีกนั้นด้วย. (๕) รู้แจ้งชัดซึ่งกายด้วย, รู้แจ้งชัดซึ่งสัมผัสทั้งหลายด้วย, รู้แจ้งชัดซึ่งสัญญาอันอาศัยกายและสัมผัสทั้งสองอย่างแล้วจึงบังเกิดขึ้นด้วย, การบังเกิดแห่งสัญญาที่ยังไม่บังเกิด, ข่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร, เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการบังเกิดนั้นด้วย, การละสัญญาที่ยังไม่บังเกิดขึ้นแล้ว, ข่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งอาการนั้นด้วย, การไม่บังเกิดอีกต่อไปแห่งสัญญาที่ละได้แล้ว, ข่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการไม่บังเกิดอีกนั้นด้วย. (๖) รู้แจ้งชัดซึ่ง

ใจด้วย รู้แจ้งชัดซึ่งกรรมทั้งหลายด้วย, รู้แจ้งชัดซึ่ง
 สัตกัญญา อันทักข์ใจและกรรมทั้งสองอย่างนั้นแล้ว
 จึงบังเกิดขึ้นด้วย, การบังเกิดแห่งสัตกัญญาที่ยังไม่
 บังเกิด ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่ง
 การบังเกิดนั้นด้วย, การละสัตกัญญาที่เกิดแล้ว ย่อมมี
 ได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการละนั้นด้วย,
 การไม่บังเกิดอีกต่อไป แห่งสัตกัญญาที่ได้แล้ว ย่อม
 มีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการไม่บังเกิด
 อีกต่อไปนั้นด้วย.

ด้วยอาการอย่างนี้ ที่ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณา
 เห็นกรรมในกรรม ท. อันเป็นภายในบ้าง, ในกรรม ท.
 อันเป็นภายนอกบ้าง, ในกรรม ท. อันเป็นภายในและ
 ภายนอกบ้าง, และเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นกรรม
 อันเป็นเหตุให้เกิดขึ้นในกรรมบ้าง, เห็นกรรมเป็นเหตุ
 เสื่อมไปในกรรมบ้าง, เห็นทั้งกรรมเป็นเหตุเกิดขึ้นและ
 เสื่อมไปในกรรมบ้าง. ก็แหละสติ (คือความระลึก) ว่า
 “กรรมมีอยู่” ดังนี้ของเธอนั้น เป็นสติที่เธอดำรงไว้

เพียงเพื่อความรู้ เพียงเพื่ออาศัยระลึก. ที่แท้เธอเป็นผู้
ที่ค้นหาและทิวฐิอาศัยไม่ได้ และเธอไม่ยึดมั่นอะไร ๆ
ในโลกนี้. ภิกษุ ท.! อย่างนี้แล ชื่อว่าภิกษุเป็นผู้มีปรกต
พิจารณาเห็นธรรมในธรรม ท. คืออายตนะภายในภายใน
นอก ๖ อย่างอยู่.

[ข้อ ๓ ว่าด้วยอายตนะภายในและภายนอก
มี ๖ อย่าง จบ.]

[ธัมมา.- ข้อ ๔] ภิกษุ ท.! อย่างอื่นยังมีอีก.
ภิกษุเป็นผู้มีปรกตพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ท. คือ
โพชฌงค์ ๗ อย่าง. ภิกษุ ท.! ภิกษุมีปรกตพิจารณา
เห็นธรรมในธรรม ท. คือโพชฌงค์ ๗ อย่างนั้น เป็น
อย่างไรเล่า ? ภิกษุ ท.! ภิกษุในศาสนา. (๑) ข้อม
รู้ชัด สติสัมโพชฌงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ได้-
แก่สติ) อันมีอยู่ภายในตนก็ตาม ว่า “สติสัมโพชฌงค์
ในภายในของเรามีอยู่”, รู้แจ้งชัดสติสัมโพชฌงค์อัน
ไม่มีอยู่ในตนก็ตาม ว่า “สติสัมโพชฌงค์ในภายในของ
เราไม่มี”, และการบังเกิดแห่งสติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่
บังเกิด ข้อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่ง

การบังเกิดนั้นด้วย, การเจริญบริบูรณ์แห่งสติสัมโพช-
 ฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้ง
 ชัดซึ่งการเจริญบริบูรณ์นั้นด้วย. (๒) ย่อมรู้แจ้งชัด
 ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้
 ได้แก่การเลือกเฟ้นธรรม) อันมีอยู่ภายในตนก็ตามว่า
 “ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ในภายในของเรามีอยู่”, รู้แจ้ง
 ชัด ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์อันไม่มีอยู่ภายในตนก็ตาม
 ว่า “ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ในภายในของเราไม่มีอยู่”
 และการบังเกิดแห่งธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่บังเกิด
 ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการบังเกิด
 นั้นด้วย, การเจริญบริบูรณ์แห่งธรรมวิจยสัมโพช-
 ฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้ง
 ชัดซึ่งการเจริญบริบูรณ์นั้นด้วย. (๓) ย่อมรู้แจ้งชัด
 วิริยสัมโพชฌงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ได้แก่
 ความเพียร) อันมีอยู่ภายในตนก็ตาม ว่า “วิริยสัม-
 โพชฌงค์ในภายในของเรามีอยู่”, รู้แจ้งชัดวิริยสัมโพช-
 ฌงค์อันไม่มีอยู่ในภายในตนก็ตาม ว่า “วิริยสัมโพช-
 ฌงค์ในภายในของเราไม่มีอยู่”, และการบังเกิดแห่ง

วิจารณ์โพฆณคฺที่ยังไม่บังเกิด ย่อมมิได้ด้วยอาการ
 อย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการบังเกิดนั้นด้วย, การเจริญ
 บริบูรณ์แห่งวิจารณ์โพฆณคฺที่บังเกิดแล้ว ย่อมมิได้
 ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการเจริญบริบูรณ์นั้น
 ด้วย. (๔) ย่อมรู้แจ้งชัด ปิตีสัมโพฆณคฺ (องค์แห่ง
 ปัญญาเครื่องตรัสรู้ได้แก่ปิติ) อันมีอยู่ภายในตนก็ตาม
 ว่า “ปิตีสัมโพฆณคฺในภายในของเรามีอยู่”, รู้แจ้งชัด
 ปิตีสัมโพฆณคฺอันไม่มีอยู่ภายในตนก็ตาม ว่า “ปิติ-
 สัมโพฆณคฺในภายในแห่งเราไม่มีอยู่”, และการบังเกิด
 แห่งปิตีสัมโพฆณคฺที่ยังไม่บังเกิด ย่อมมิได้ด้วย
 อาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการบังเกิดนั้นด้วย, การ
 เจริญบริบูรณ์แห่งปิตีสัมโพฆณคฺที่บังเกิดแล้ว ย่อมมิ
 ได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการเจริญบริบูรณ์
 นั้นด้วย. (๕) ย่อมรู้แจ้งชัด ปัสสัทธิสัมโพฆณคฺ
 (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ได้แก่ความรำงับ) อันมี
 อยู่ภายในตนก็ตาม ว่า “ปัสสัทธิสัมโพฆณคฺในภายใน
 ของเรามีอยู่” รู้แจ้งชัดปัสสัทธิสัมโพฆณคฺอันไม่มี
 อยู่ภายในตนก็ตาม ว่า “ปัสสัทธิสัมโพฆณคฺในภายใน

ในของเราไม่มีอยู่”, และการบังเกิดแห่งปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่บังเกิด ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการบังเกิดนั้นด้วย, การเจริญบริบูรณ์แห่งปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ที่บังเกิดแล้ว ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการเจริญบริบูรณ์นั้นด้วย. (๖) ย่อมรู้แจ้งชัด สมာธิสัมโพชฌงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ได้แก่สมาธิ) อันมีอยู่ภายในตนก็ตามว่า “สมาธิสัมโพชฌงค์ในภายในของเรามีอยู่”, รู้แจ้งชัดสมาธิสัมโพชฌงค์อันไม่มีอยู่ภายในตนก็ตามว่า “สมาธิสัมโพชฌงค์ในภายในแห่งเราไม่มีอยู่”, และการบังเกิดแห่งสมาธิสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่บังเกิด ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการบังเกิดนั้นด้วย, การเจริญบริบูรณ์แห่งสมาธิสัมโพชฌงค์ที่บังเกิดแล้ว ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการเจริญบริบูรณ์นั้นด้วย (๗) ย่อมรู้แจ้งชัด อุเบกขาสัมโพชฌงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ได้แก่ความวางเฉย) อันมีอยู่ภายในตนก็ตามว่า “อุเบกขาสัมโพชฌงค์ในภายในแห่งเรามีอยู่”, รู้แจ้งชัดอุเบกขา

สัมผัสโชนงค์อันไม่มีอยู่ภายในตนก็ตาม ว่า “อุเบกขา-สัมผัสโชนงค์ในภายในแห่งเราไม่มีอยู่”, และการบังเกิดแห่งอุเบกขาสัมผัสโชนงค์ที่ยังไม่บังเกิด ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการบังเกิดนั้นด้วย. การเจริญบริบูรณ์แห่งอุเบกขาสัมผัสโชนงค์ที่บังเกิดแล้ว ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างไร เธอรู้แจ้งชัดซึ่งการเจริญบริบูรณ์นั้นด้วย.

ด้วยอาการอย่างนี้ ที่ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ท. อันเป็นภายในบ้าง, ในธรรม ท. อันเป็นภายนอกบ้าง, ในธรรม ท. อันเป็นทั้งภายในและภายนอกบ้าง. และเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุให้เกิดขึ้นในธรรมบ้าง, เห็นธรรมเป็นเหตุเสื่อมไปในธรรมบ้าง, เห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดขึ้นและเสื่อมไปในธรรมบ้าง ก็แหละสติ (คือความระลึก) ว่า “ธรรมมีอยู่” ดังนี้ ของเธอนั้น เป็นสติที่เธอดำรงไว้เพียงเพื่อความรู้เพียงเพื่ออาศัยระลึก ที่แท้เธอเป็นผู้ที่ค้นหาและทิวฏฐิอาศัยไม่ได้ และเธอไม่ยึดมั่นอะไร ๆ ในโลกนี้. ภิกษุ ท.! อย่างนี้แล ชื่อว่าภิกษุเป็นผู้มี

ปรกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ท. คือโพชฌงค์ ๗
 อย่างอยู่. [ข้อ ๔ ว่าด้วยโพชฌงค์ มี ๗ อย่าง จบ.]

[ضمมา.- ข้อ ๕] ภิกษุ ท.! อย่างอื่นยังมีอีก.
 ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ท. คือ
 อริยสัจจ์ ๔ อย่าง ภิกษุ ท.! ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณา
 เห็นธรรมในธรรม ท. คืออริยสัจจ์ ๔ อย่างนั้น เป็น
 อย่างไรเล่า ? ภิกษุ ท.! ภิกษุในศาสนานี้ ย่อมรู้แจ้งชัด
 ตามเป็นจริงว่า “นี่คือทุกข์”, ย่อมรู้แจ้งชัดตามเป็นจริง
 ว่า “นี่คือเหตุให้เกิดทุกข์”, ย่อมรู้แจ้งชัดตามเป็นจริง
 ว่า “นี่คือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์”, ย่อมรู้แจ้งชัด
 ตามเป็นจริงว่า “นี่คือหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับ
 ไม่เหลือแห่งทุกข์”.๑

[๑] ภิกษุ ท.! ก็ อริยสัจจ์คือทุกข์ นั้น เป็น
 อย่างไรเล่า? ความเกิดก็เป็นทุกข์, ความแก่ก็เป็น
 ทุกข์, ความตายก็เป็นทุกข์, ความโศก ความร่ำไร-
 ร่ำพัน ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ ความคับใจ ก็
 เป็นทุกข์, ความระคนด้วยสิ่งไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์,
 ความพรากจากสิ่งเป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์, ความที่ตน

ปรารถนาแล้วไม่ได้สิ่งนั้นสมหวัง ก็เป็นทุกข์, โดยย่อ ๆ ชั้นอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือทั้ง ๕ เป็นทุกข์.

ภิกษุ ท.! ๑. ความเกิด เป็นอย่างไรเล่า ? ภิกษุ ท.! การเกิด การกำเนิด การกำวลง. (สูครรภ) การบังเกิด การบังเกิดโดยยิ่ง ภาวะแห่งความปรากฏของชั้นทั้งหลาย การที่สัตว์ได้อายตนะทั้งหลาย ในจำพวกสัตว์นั้น ๆ ของสัตว์เหล่านั้น ๆ นี้เราเรียกว่าการเกิด. ๒. ภิกษุ ท.! ความแก่ เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! ความแก่ ภาวะแห่งความแก่ ภาวะที่สัตว์มีฟันหลุด ภาวะที่สัตว์มีผมหงอก ภาวะที่สัตว์มีหนังเหี่ยว ความสิ้นไปแห่งอายุ ความแก่ห่อหมแห่งอินทรีย์ ท. ในจำพวกสัตว์นั้น ๆ, นี้เราเรียกว่าความแก่. ๓. ภิกษุ ท.! ความตาย เป็นอย่างไรเล่า ! ภิกษุ ท.! การเคลื่อน (จตุติ) ภาวะแห่งการเคลื่อน การแตก การหายไป การวายชีพ การตาย การทำกาละ การแตกแห่งชั้น ท. การทอดทิ้งร่าง การเข้าไปตัดซึ่งอินทรีย์ คือชีวิตจากจำพวกสัตว์นั้น ๆ ของสัตว์เหล่านั้น, นี้เราเรียกว่าความตาย. ๔. ภิกษุ ท.! ความโศก เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท.! ความโศก การโศก ภาวะแห่งการโศก ความโศกในภายใน ความโศกทั่วในภายใน ของบุคคลผู้ประกอบแล้วด้วยความฉิบหายอันใดอันหนึ่ง หรือของบุคคลผู้อันความทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว, นี้เราเรียกว่าความโศก.๑ ๕. ภิกษุ ท.! ความรำไร รำพัน เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! ความคร่ำครวญ ความรำไรรำพัน การคร่ำครวญ การรำไรรำพัน ภาวะแห่งผู้คร่ำครวญ ภาวะแห่งผู้รำไรรำพัน ของบุคคลผู้ประกอบแล้วด้วยความฉิบหายอันใดอันหนึ่ง หรือของบุคคลผู้อันความทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว, นี้เราเรียกว่า ความรำไรรำพัน.๑ ๖. ภิกษุ ท.! ความทุกข์กาย เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! การทนได้ยากที่จะเป็นไปทางกาย การไม่ดี (คือไม่สบายเป็นปรกติ) ที่เป็นไปทางกาย การทนยากที่เกิดแต่ความกระทบทางกาย ความรู้สึกที่ไม่ดีที่เกิดแต่การกระทบทางกาย ใด ๆ นี้เราเรียกว่าความทุกข์กาย.๑ ๗. ภิกษุ ท.! ความทุกข์ใจเป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! การทนยากที่เป็นไปทางใจ การไม่ดี (คือไม่สบายเป็นปรกติ) ที่เป็นไป

ทางใจ การทนยากที่เกิดแต่ความกระทบทางใจ ความรู้สึกที่ไม่ดีอันเกิดแต่ความกระทบทางใจใดๆ. นี้เราเรียกว่าความทุกข์ใจ.๑ ๘. ภิกษุ ท.! ความคับใจ เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! ความกลุ้มใจ ความคับใจ ภาวะแห่งผู้กลุ้มใจ ภาวะแห่งผู้คับใจ ของบุคคลผู้ประกอบแล้วด้วยความนิบาหยาอันใดอันหนึ่ง หรือของบุคคลผู้อันทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว. นี้เราเรียกว่า ความคับใจ.๑ ๙. ภิกษุ ท.! ความระคนด้วยสิ่งไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! ในโลกนี้ อารมณ์ คือรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสเหล่านั้น อันเป็นที่ไม่ปรารถนา ไม่รักใคร่ ไม่พอใจแก่ผู้ใดหรือว่าชนเหล่าใดเป็นผู้ไม่หวังประโยชน์ ไม่หวังความเกื้อกูล ไม่หวังความผาสุก ไม่หวังความเกษมจากเครื่องผูกมัดต่อเขา, การที่ไปด้วยกัน การมาด้วยกัน การหยุดอยู่รวมกัน ความปะปนกันด้วยอารมณ์หรือบุคคลเหล่านั้น นี้เราเรียกว่า ความระคนด้วยสิ่งไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์.๑ ๑๐. ภิกษุ ท.! ความพรากจากสิ่งที่รักเป็นทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! ในโลกนี้

อารมณ์คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสเหล่านั้นอันเป็นที่ปรารถนา ที่รักใคร่ ที่พอใจของผู้ใด หรือชนเหล่าใด เป็นผู้หวังประโยชน์ หวังความเกื้อกูล หวังความผาสุก หวังความเกษมจากเครื่องผูกมัดต่อเขาคือมารดา บิดา พี่น้องชายพี่น้องหญิง มิตร อมาตย์ ญาติสาโลหิต ก็ตาม, การที่ไม่ได้ไปร่วม การที่ไม่ได้มาร่วม การไม่ได้หยุดอยู่ร่วม ไม่ได้ปะปนกันด้วยอารมณ์หรือบุคคล เหล่านั้น นี้เราเรียกว่าความพรากจากสิ่งที่เป็นที่รัก เป็นทุกข์. ๑ ๑๑. ภิกษุ ท.! ความที่สัตว์ปรารถนาแล้ว ไม่ได้สิ่งนั้นสมหวังเป็นทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! ความปรารถนาเกิดขึ้นแก่สัตว์ผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา อย่างนี้ว่า “โอหนอ! ขอเราไม่เพียงมีความเกิดเป็นธรรมดา และความเกิดไม่เพียงมาถึงเรา ท. หนอ”. ก็ข้อนี้ไม่ใช่สัตว์จะบรรลุได้ด้วยความปรารถนา.° แม้นี้ก็ชื่อว่า ปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่ได้สิ่งนั้นเป็นทุกข์. ภิกษุ ท.! ความปรารถนาเกิดขึ้นแก่สัตว์ผู้มีความแก่เป็น

๑. ไม่ใช่ด้วยความปรารถนา ก็ต้องได้ด้วยมรรคภาวนา. สุมัง. ๒, ๕๓๐.

ธรรมดา อย่างนี้ว่า “โอหนอ! ขอเราไม่พึงเป็นผู้มี
 ความแก่เป็นธรรมดา และความแก่ไม่พึงมาถึงเรา ท.
 หนอ”, ก็ข้อนี้ไม่ใช่สัตว์จะบรรลุได้ด้วยความปรารถนา.
 แม้นี้ก็ชื่อว่า ปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่ได้สิ่งนั้นเป็นทุกข์.
 ภิกษุ ท.! ความปรารถนาเกิดขึ้นแก่หมู่สัตว์ผู้มีความ
 เจ็บป่วยเป็นธรรมดา...มีความตายเป็นธรรมดา...มี
 ความโศก ความรำไรรำพัน ความทุกข์กาย ความทุกข์
 ใจ ความคับใจเป็นธรรมดา...(ความทำนองเดียวกัน
 กับข้างต้น)...ก็ข้อนี้ไม่ใช่สัตว์จะบรรลุได้ด้วยความ
 ปรารถนา. แม้นี้ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่ได้สิ่งนั้น
 เป็นทุกข์. ๑๒. ภิกษุ ท.! โดยย่อ ๆ ชั้นธัมมเป็นที่ตั้ง
 แห่งความยึดถือทั้ง ๕ เป็นทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ?
 นี้คือ : ชั้นที่ตั้งแห่งความยึดถือได้แก่รูป, ชั้นเป็น
 ที่ตั้งแห่งความยึดถือได้แก่เวทนา, ชั้นเป็นที่ตั้งแห่ง
 ความยึดถือได้แก่สัญญา ชั้นเป็นที่ตั้งแห่งความ
 ยึดถือได้แก่สังขาร, ชั้นเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ
 ได้แก่วิญญาณ. ภิกษุ ท.! เหล่านี้เราเรียกโดยย่อ ๆ
 ชั้นเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือเป็นทุกข์. ภิกษุ ท.! นี้

เราเรียกว่าอริยสังข์ คือ ทุกข์.๑

[๒] ภิกษุ ท.! ก็ อริยสังข์คือเหตุให้เกิดทุกข์ นั้นเป็นอย่างไรเล่า? ตัณหาอันใดนี้ ทำความเกิดใหม่ เป็นปรกติเป็นไปกับด้วยความกำหนดเพราะความเพลิน มักเพลินยิ่งในอารมณ์นั้นๆ นี่คือ กามตัณหา ภว- ตัณหา วิภวตัณหา.๑

ภิกษุ ท.! ก็ตัณหานั้น เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่ ไหน? เมื่อจะตั้งมั่น^๒ ย่อมตั้งมั่นที่ไหน? สิ่งใดในโลก มีสถานะเป็นที่รักมีสถานะเป็นที่ยินดี^๓ ตัณหานั้น เมื่อ เกิด ย่อมเกิดในที่นั้น เมื่อจะตั้งมั่น ย่อมตั้งมั่นในที่ นั้น. ก็อะไรเล่ามีสถานะเป็นที่รัก มีสถานะเป็นที่ยินดี ในโลก? ๑. ตา...หู...จมูก...ลิ้น...กาย...ใจ...(แต่ละ

๑. กามตัณหา-ตัณหาในกาม คืออารมณ์ที่สัตว์ใคร่.ภวตัณหา- ตัณหาในความมี ความเป็น. วิภวตัณหา-ตัณหาในความไม่มีไม่เป็น

๒. ศัพท์นี้น่าจะแปลว่า “เข้าอาศัย” ให้คล้ายรูปพยัญชนะที่เข้า ไปโดยไม่เหลือ แต่แปลกันมาว่าตั้งมั่นทั้งนั้น ตามอรรถกถา.

๓. ปิยรูป สาตรูป แปลตามอรรถกถา ว่า มีสถานะเป็นที่รัก มี สถานะเป็นที่ยินดี. จะแปลว่า เป็นที่รักที่ยินดี ตามที่แปลกันโดยมากก็ ได้, แต่ในที่นี้เพื่อรักษาพยัญชนะไว้

อย่างทุกอย่าง)... มีสภาวะเป็นที่รัก มีสภาวะเป็นที่
 ยินดีในโลก, ตัณหานี้เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นั้น เมื่อ
 จะตั้งมั่น ย่อมตั้งมั่นในที่นั้น. ๒. รูป ท...เสียง ท...
 กลิ่น ท... รส ท... โผฏฐัพพะ ท... ธรรมารมณ์ ท...
 (แต่ละอย่างทุกอย่าง) มีสภาวะเป็นที่รัก มีสภาวะเป็นที่
 ยินดีในโลก, ตัณหานี้เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นั้น,
 เมื่อจะตั้งมั่น ย่อมตั้งมั่นในที่นั้น. ๓. ความรู้แจ้งทาง
 ตา... ความรู้แจ้งทางหู... ความรู้แจ้งทางจมูก... ความ
 รู้แจ้งทางลิ้น... ความรู้แจ้งทางกาย... ความรู้แจ้งทางใจ...
 (แต่ละอย่างทุกอย่าง) มีสภาวะเป็นที่รัก มีสภาวะเป็นที่
 ยินดีในโลก, ตัณหานี้เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นั้น
 เมื่อจะตั้งมั่น ย่อมตั้งมั่นในที่นั้น. ๔. การกระทบ
 ทางตา... การกระทบทางหู... การกระทบทางจมูก... การ
 กระทบทางลิ้น... การกระทบทางกาย... การกระทบทาง
 ใจ... (แต่ละอย่างทุกอย่าง) มีสภาวะเป็นที่รัก มี
 สภาวะเป็นที่ยินดีในโลก ตัณหานี้เมื่อจะเกิด ย่อมเกิด
 ในที่นั้น. เมื่อจะตั้งมั่น ย่อมตั้งมั่นในที่นั้น. ๕. ความ
 รู้สึกเกิดแต่กระทบทางตา... ความรู้สึกเกิดแต่การ

กระทบทางหู... ความรู้สึกเกิดแต่การกระทบทางจมูก...
 ความรู้สึกเกิดแต่การกระทบทางลิ้น... ความรู้สึกเกิด
 แต่การกระทบทางกาย... ความรู้สึกเกิดแต่การกระทบ
 ทางใจ... (แต่ละอย่างทุกอย่าง) มีสภาวะเป็นที่รัก มี
 สภาวะเป็นที่ยินดีในโลก, ตัณหานี้เมื่อจะเกิด ย่อม
 เกิดในที่นั้น, เมื่อจะตั้งมั่น ย่อมตั้งมั่นในที่นั้น. ๖. ความจำหมายในรูป... ความจำหมายในเสียง... ความ
 จำหมายในกลิ่น... ความจำหมายในรส... ความจำหมาย
 ในโผฏฐัพพะ... ความจำหมายในธรรมารมณ... (แต่ละ
 อย่างทุกอย่าง) มีสภาวะเป็นที่รัก มีสภาวะเป็นที่ยินดี
 ในโลก, ตัณหานี้เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นั้น เมื่อจะ
 ตั้งมั่น ย่อมตั้งมั่นในที่นั้น. ๗. ความนึกถึงรูป...
 ความนึกถึงเสียง... ความนึกถึงกลิ่น... ความนึกถึงรส...
 ความนึกถึงโผฏฐัพพะ... ความนึกถึงธรรมารมณ...
 (แต่ละอย่างทุกอย่าง) มีสภาวะเป็นที่รัก มีสภาวะเป็น
 ที่ยินดีในโลก ตัณหานี้เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นั้น,
 เมื่อจะตั้งมั่น ย่อมตั้งมั่นในที่นั้น. ๘. ความอยาก
 ในรูป... ความอยากในเสียง... ความอยากในกลิ่น...

ความอยากในรส... ความอยากในโณภูฏัพพะ... ความอยากในธรรมารมณ... (แต่ละอย่างทุกอย่าง) มีสภาวะเป็นที่รัก มีสภาวะเป็นที่ยินดีในโลก, ตัณหานี้เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นั้น, เมื่อจะตั้งมั่น ย่อมตั้งมั่นในที่นั้น. ๙ ๘. ความตริหารูป... ความตริหาเสียง ... ความตริหากลิ่น... ความตริหารส... ความตริหาโณภูฏัพพะ... ความตริหาธรรมารมณ... (แต่ละอย่างทุกอย่าง) มีสภาวะเป็นที่รัก มีสภาวะเป็นที่ยินดีในโลก ตัณหานั้นเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นั้น, เมื่อจะตั้งมั่น ย่อมตั้งมั่นในที่นั้น. ๙ ๑๐. ความไตร่ตรองต่อรูป (ที่ตริหาได้แล้ว.. ความไตร่ตรองต่อเสียง... ความไตร่ตรองต่อกลิ่น... ความไตร่ตรองต่อรส... ความไตร่ตรองต่อโณภูฏัพพะ... ความไตร่ตรองต่อธรรมารมณ... (แต่ละอย่างทุกอย่าง) มีสภาวะเป็นที่รัก มีสภาวะเป็นที่ยินดีในโลก, ตัณหานั้นเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นั้น, เมื่อจะตั้งมั่น ย่อมตั้งมั่นในที่นั้น. ๙

ภิกษุ ท.! นี้เราเรียกว่า อริยสังข์ คือเหตุให้เกิดทุกข์. ๙

[๓] ภิคุ ท.! ก็ อริยสัจจ์ คือความดับไม่เหลือ
แห่งทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า? คือความคลายคืนโดยไม่มี
เหลือ และความดับไม่เหลือ ความลวง ความสละคืน
ความผ่านพ้น ความไม่อาลัย ซึ่งตัณหานั้นนั่นเทียว,

ภิคุ ท.! ก็ตัณหานี้เมื่อบุคคลจะละได้ ย่อมละ
ได้ในที่ไหน ? เมื่อจะดับ ย่อมดับได้ในที่ไหน ? สิ่งใด
มีสภาวะเป็นที่รัก มีสภาวะเป็นที่ยินดีในโลก ตัณหานี้
เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละได้ในที่นั้น, เมื่อจะดับ ย่อม
ดับได้ในที่นั้น. ก็อะไรเล่ามีสภาวะเป็นที่รัก มีสภาวะ
เป็นที่ยินดีในโลก? ๑. ตา...หู...จมูก...ลิ้น...กาย...ใจ...
(แต่ละอย่างทุกอย่าง)... มีสภาวะเป็นที่รัก มีสภาวะ
เป็นที่ยินดีในโลก, ตัณหานี้เมื่อจะละ ย่อมละได้ใน
ที่นั้น เมื่อจะดับ ย่อมดับได้ในที่นั้น.๑ ๒. รูป ท...
เสียง ท...กลิ่น ท... รส ท... โผฏฐัพพะ ท... ธรรมารมณ์
ท... (แต่ละอย่างทุกอย่าง) มีสภาวะเป็นที่รัก มี
สภาวะเป็นที่ยินดีในโลก, ตัณหานี้เมื่อจะละ ย่อมละ
ได้ในที่นั้น, เมื่อจะดับ ย่อมดับได้ในที่นั้น.๑ ๓. ความ
รู้แจ้งทางตา... ความรู้แจ้งทางหู... ความรู้แจ้งทาง

จมูก... ความรู้แจ้งทางลิ้น... ความรู้แจ้งทางกาย...
 ความรู้แจ้งทางใจ... (แต่ละอย่างทุกอย่าง) มีสภาวะ
 เป็นที่รัก มีสภาวะเป็นที่ยินดีในโลก, ตัณหานี้เมื่อจะ
 ละ ย่อมละได้ในที่นั้น เมื่อจะดับ ย่อมดับได้ในที่นั้น.๑
 ๔. การกระทบทางตา... การกระทบทางหู... การกระทบ
 ทางจมูก... การกระทบทางลิ้น... การกระทบทาง
 กาย... การกระทบทางใจ... (แต่ละอย่างทุกอย่าง) มี
 สภาวะเป็นที่รัก มีสภาวะเป็นที่ยินดีในโลก, ตัณหานี้
 เมื่อจะละ ย่อมละได้ในที่นั้น. เมื่อจะดับ ย่อมดับได้ใน
 ที่นั้น.๑ ๕. ความรู้สึกเกิดแต่การกระทบทางตา...
 ความรู้สึกเกิดแต่การกระทบทางหู... ความรู้สึกเกิดแต่
 การกระทบทางจมูก... ความรู้สึกเกิดแต่การกระทบ
 ทางลิ้น... ความรู้สึกเกิดแต่การกระทบทางกาย... ความ
 รู้สึกเกิดแต่การกระทบทางใจ... (แต่ละอย่างทุกอย่าง)
 มีสภาวะเป็นที่รัก มีสภาวะเป็นที่ยินดีในโลก, ตัณหานี้
 เมื่อจะละ ย่อมละได้ในที่นั้น, เมื่อจะดับ ย่อมดับได้ใน
 ที่นั้น.๑ ๖. ความจำหมายในรูป... ความจำหมายใน
 เสียง... ความจำหมายในกลิ่น... ความจำหมายในรส...

ความจำหมายในโณฏฐัพพะ... ความจำหมายในธรรม-
 มารมณ... (แต่ละอย่างทุกอย่าง) มีสภาวะเป็นที่รัก มี
 สภาวะเป็นที่ยินดีในโลก, ตัณหานี้เมื่อจะละ ย่อมละ
 ได้ในที่นั้น เมื่อจะดับ ย่อมดับได้ในที่นั้น. ๑ ๗. ความ
 นึกถึงรูป... ความนึกถึงเสียง... ความนึกถึงกลิ่น...
 ความนึกถึงรส... ความนึกถึงโณฏฐัพพะ... ความนึกถึง
 ธรรมารมณ... (แต่ละอย่างทุกอย่าง) มีสภาวะเป็นที่รัก
 มีสภาวะเป็นที่ยินดีในโลก, ตัณหานี้เมื่อจะละ ย่อมละ
 ได้ในที่นั้น, เมื่อจะดับ ย่อมดับได้ในที่นั้น. ๑ ๘. ความ
 ออยากในรูป... ความอยากในเสียง... ความอยากในกลิ่น...
 ความอยากในรส... ความอยากในโณฏฐัพพะ... ความ
 ออยากในธรรมารมณ... (แต่ละอย่างทุกอย่าง) มีสภาวะ
 เป็นที่รัก มีสภาวะเป็นที่ยินดีในโลก, ตัณหานี้เมื่อจะ
 ละ ย่อมละได้ในที่นั้น, เมื่อจะดับ ย่อมดับได้ในที่นั้น. ๑
 ๙. ความตริหารูป... ความตริหาเสียง... ความตริหา
 กลิ่น... ความตริหารส... ความตริหาโณฏฐัพพะ... ความ
 ตริหาธรรมารมณ... (แต่ละอย่างทุกอย่าง) มีสภาวะ
 เป็นที่รัก มีสภาวะเป็นที่ยินดีในโลก ตัณหานี้เมื่อจะ

ละ ย่อมละได้ในที่นั้น, เมื่อจะดับ ย่อมดับได้ในที่นั้น. ๗
 ๑๐. ความไตร่ตรองต่อรูป (ที่ตรึงหาได้แล้ว)... ความ
 ไตร่ตรองต่อเสียง... ความไตร่ตรองต่อกลิ่น... ความ
 ไตร่ตรองต่อรส... ความไตร่ตรองต่อโผฏฐัพพะ...
 ความไตร่ตรองต่อธรรมารมณ์...(แต่ละอย่างทุกอย่าง)
 มีสภาวะเป็นที่รัก มีสภาวะเป็นที่ยินดีในโลก, ตัณหา
 นี้ เมื่อจะละ ย่อมละได้ในที่นั้น, เมื่อจะดับ ย่อมดับได้
 ในที่นั้น.

ภิกษุ ท.! นี้เราเรียกว่า อริยสังข์ คือความดับไม่
 เหลือแห่งทุกข์. ๗

[๘] ภิกษุ ท.! ก็ อริยสังข์ คือหนทางเป็น
 เครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างไร
 เล่า? คือหนทางอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ
 นี้เอง. องค์แปดคือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ
 วาจาชอบ การงานชอบ อาชีวะชอบ ความเพียรชอบ
 ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

๑. ภิกษุ ท.! ความเห็นชอบ เป็นอย่างไร? ภิกษุ
 ท.! ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในเหตุให้เกิดทุกข์ ความรู้

ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ความรู้ในหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ อันใด, นี้เราเรียกว่า ความเห็นชอบ. ๑ ๒. ภิกษุ ท.! ความดำริชอบเป็นอย่างไร? ภิกษุ ท.! ความดำริในการออก (จาก กาม) ความดำริในการไม่พยายาม ความดำริในการไม่เบียดเบียน นี้เราเรียกว่า ความดำริชอบ. ๑ ๓. ภิกษุ ท.! วาจาชอบเป็นอย่างไร? ภิกษุ ท.! การเว้นจากการพูดเท็จ การเว้นจากการพูดยุให้แตกกัน การเว้นจากการพูดหยาบ การเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ, นี้เราเรียกว่า วาจาชอบ. ๑ ๔. ภิกษุ ท.! การงานชอบ เป็นอย่างไร ? ภิกษุ ท.! การเว้นจากการฆ่าสัตว์ การเว้นจากการลักทรัพย์ การเว้นจากการประพฤตินอกในกาม. นี้เราเรียกว่า การงานชอบ. ๑ ๕. ภิกษุ ท.! อาชีวะชอบเป็นอย่างไร ? ภิกษุ ท.! อริยสาวกในศาสนา นี้ ละการเลี้ยงชีพที่ผิดเสีย สำเร็จความเป็นอยู่ด้วยการหาเลี้ยงชีพที่ชอบ, นี้เราเรียกว่า อาชีวะชอบ. ๑ ๖. ภิกษุ ท.! ความเพียรชอบ เป็นอย่างไร ? ภิกษุ ท.! ภิกษุในศาสนา นี้ ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อม

ปรารถนาเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความ
 ไม่บังเกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรม ท. อันลามกที่ยังไม่ได้
 บังเกิด. ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อม
 ปรารถนาเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อการละ
 เสี่ยซึ่งอกุศลธรรม ท. อันลามกที่เกิดขึ้นแล้ว. ย่อม
 ปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารถนาเพียร ย่อม
 ประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อการบังเกิดขึ้นแห่งกุศล-
 ธรรม ท. ที่ยังไม่เคยบังเกิด. ย่อมปลุกความพอใจ
 ย่อมพยายาม ย่อมปรารถนาเพียร ย่อมประคองจิต ย่อม
 ตั้งจิตไว้ เพื่อความยั่งยืน ความไม่เลอะเลือน ความ
 งอกงามยิ่งขึ้น ความไพบูรณ์ ความเจริญ ความเต็ม
 รอบแห่งกุศลธรรม ท. ที่บังเกิดขึ้นแล้ว. ภิกษุ ท.!
 นี้เราเรียกว่า ความเพียรชอบ.๑ ๘. ภิกษุ ท.! ความ
 ระลึกชอบ เป็นอย่างไร? ภิกษุ ท.! ภิกษุในศาสนานี้
 เป็นผู้มีการพิจารณาเห็นกายในกายอยู่, มีความ
 เพียรเครื่องเผาบาป มีความรู้สึกตัวพร้อม มีสติ นำ
 ความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้, เป็น
 ผู้มีการพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา ท. อยู่, มี

ความเพียรเครื่องเผาบาป มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้. เป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่, มีความเพียรเครื่องเผาบาป มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้. เป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ท. อยู่ มีความเพียรเครื่องเผาบาป มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้. ภิกษุ ท.! นี้เราเรียกว่า สัมมาสติ. ๑ ๘. ภิกษุ ท.! ความตั้งใจมันชอบ เป็นอย่างไร ? ภิกษุ ท.! ภิกษุในศาสนา นี้ เพราะสังัดจากกาม ท. เพราะสังัดจาก อกุศลธรรม ท. ย่อมเข้าถึงฌานที่หนึ่งอันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกแล้วแลอยู่, เพราะวิตกวิจารณ์รำบับลง, เธอเข้าถึงฌานที่สอง อันเป็นเครื่องผ่องใสแห่งใจในภายใน ให้สมาธิเป็นธรรมอันเอกผุดขึ้นไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิแล้วแลอยู่. เพราะปีติจางหายไป, เธอเป็นผู้เพ่งเฉยอยู่ได้ มีสติ มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม และได้เสวยสุขด้วยนามกาย

ข้อมเข้าถึงฌานที่สาม อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายกล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุว่า “เป็นผู้เฉยอยู่ได้ มีสติ มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม” แล้วแลอยู่. เพราะละสุขและทุกข์เสียได้ และเพราะความดับหายแห่งโสมนัสและโทมนัสในกาลก่อน เขย้อมเข้าถึงฌานที่สี่ อันไม่ทุกข์และไม่สุข มีแต่สติอันบริสุทธิ์เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่. ภิกษุ ท.! นี้เราเรียกว่า สัมมาสมาธิ. ๙

ภิกษุ ท.! นี้เราเรียกว่า อริยสังข์ คือหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.๙

ด้วยอาการอย่างนี้ ที่ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ท. อันเป็นภายในบ้าง, ในธรรม ท. อันเป็นภายนอกบ้าง, ในธรรม ท. ทั้งภายในและภายนอกบ้าง, และเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุให้เกิดขึ้นในธรรมบ้าง เห็นธรรมเป็นเหตุเสื่อมไปในธรรมบ้าง. เห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดขึ้นและเสื่อมไปในธรรมบ้าง. ก็แหละสติ(คือความระลึก)ว่า “ธรรม ท. มีอยู่” ดังนี้ของเธอนั้น เป็นสติที่เธอดำรงไว้เพียงเพื่อ

ความรู้ เพียงเพื่ออาศัยระลึก ที่แท้เธอเป็นผู้ที่ค้นหา และทวิภูริอาศัยไม่ได้ และเธอไม่ยึดมั่นอะไร ๆ ในโลกนี้.๑ ภิกษุ ท.! อย่างนี้แล ชื่อว่า ภิกษุเป็นผู้มีปรกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ท. คืออริยสัจจ์สี่อยู่. ๑

[ข้อ ๕ ว่าด้วยอริยสัจจ์ มี ๔ อย่าง จบ.]

ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ที่ ๔ จบ

ภิกษุ ท.! ก็ผู้หนึ่งผู้ใด^๑ เจริญสติปัฏฐานสี่อย่างนี้ ด้วยอาการอย่างนี้ ตลอด ๗ ปี เขาพึงหวังผลอย่างใดอย่างหนึ่งได้ ในบรรดาผลทั้งสอง คือ ซึ่ง พระอรหัตผลหรือความเป็นพระอนาคามี ในขณะที่นามและรูปอันเรียกว่าอุปาทิเสสยังมิได้อยู่ ในอัตตภาพอันตนเห็นประจักษ์นี้ - (คือชาติ).

๑. คำว่าผู้หนึ่งผู้ใด อรรถกถาแห่งบาลีนี้ (สมัง.๒,๕๓๕) แก้วไว้ว่า เป็นภิกษุก็ตาม หรือภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาก็ตาม, เป็นอันว่าพระบาลีนี้ เป็นทางปฏิบัติทั่วไปแก่บริษัททั้ง ๔. ที่ตรัสว่า “ภิกษุในศาสนา...” เป็นเพียงโวหารสำหรับตรัสกลางๆเท่านั้น แม้หลักธรรมปฏิบัติอื่น ๆ ก็เหมือนกัน ต่อเมื่อเป็นข้อปฏิบัติของคฤหัสถ์พวกเดียวจึงตรัสว่า อริยสาวกในศาสนา.

ภิกษุ ท.! ๗ ปียกไว้ก็ได้. ก็ผู้ใดเจริญสติปัฏฐานสี่อย่างนี้ด้วยอาการอย่างนี้ ตลอด ๖ ปี ๕ ปี ๔ ปี ๓ ปี ๒ ปี ๑ ปี เขาพึงหวังผลอย่างใดอย่างหนึ่งได้ในบรรดาผลทั้งสอง คือ ซึ่ง พระอรหัตตผลหรือความเป็นพระอนาคามี ในเมื่อนามและรูปอันเรียกว่าอุปาทิเสสะ ยังมีอยู่ ในอัตตภาพอันตนเห็นประจักษ์นี้.

ภิกษุ ท.! ๑ ปียกไว้ก็ได้. ภิกษุ ท.! ก็ผู้หนึ่งผู้ใดเจริญสติปัฏฐานสี่อย่างนี้ ด้วยอาการอย่างนี้ ตลอดเจ็ดเดือน เขาพึงหวังผลอย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดาผลทั้งสอง คือ ซึ่ง พระอรหัตตผลหรือความเป็นพระอนาคามี ในเมื่อนามและรูปอันเรียกว่าอุปาทิเสสะยังมีอยู่ ในอัตตภาพอันตนเห็นประจักษ์นี้.

ภิกษุ ท.! ๗ เดือนยกไว้ก็ได้. ก็ผู้ใดเจริญสติปัฏฐานสี่อย่างนี้ด้วยอาการอย่างนี้ ตลอด ๖ เดือน...๕ เดือน... ๔ เดือน... ๓ เดือน... ๒ เดือน... ๑ เดือน... กึ่งเดือน. เขาพึงหวังผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ในบรรดาผลทั้งสอง คือ ซึ่ง พระอรหัตตผลหรือความเป็นพระอนาคามี ในเมื่อนามและรูปอันเรียกว่าอุปาทิเสสะยัง

มืออยู่ในอัตรภาพอันตนเห็นประจักษ์นี้.

ภิกษุ ท.! กิ่งเดือนยกไว้ก็ได้. ก็ผู้หนึ่งผู้ใด
เจริญสติปัญญาอันสื่อนี้ ด้วยอาการอย่างนี้ ตลอด ๗
วัน,^๑ เขาพึงหวังผลอย่างใดอย่างหนึ่งได้ในบรรดาผล

๑. อรรถกถาสูตเรื่องนี้ (สมังค. ๒๕๔๑) มีกล่าวถึงว่าจำนวน ๗ ปี ๖ ปี จนถึง ๗ วันนั้น ทรงหมายเอาเวเนยยสัตว์ฟอปานกลาง. ส่วนคำว่า “สอนข้างเข้าจกบรรลุดอนเย็น สอนตอนเย็นจกบรรลุดอนเช้า” นั้น ทรงหมายเอาเวเนยยสัตว์ที่มีปัญญากล้าแข็งๆ แต่ในบาลีพระไตรปิฎกฉบับไทยเรามีเพียง ๗ วัน เป็นอย่างต่ำเท่านั้น หามีมาถึง ๗-๖-๕-๔-๓-๒-๑ วัน และเข้าบรรลุดอนเย็น เย็นบรรลุดอนเช้าดังนี้ไม่ลงจะมีในพระไตรปิฎกฉบับที่พระอรรถกถาจารย์ใช้เป็นหลักในการแต่งอรรถกถานี้. ข้าพเจ้าเคยพบจำนวนอย่างเต็มที่คือ ๗ ปี ลงมาถึงเข้าช่วงเย็นในบาลีสูตอื่นคือ โขธราชกุมารสูตร แห่งราชวรรค มัชฌิมนิกาย แห่งพระไตรปิฎกของเรา สังเกตเห็นว่าข้อปฏิบัติในสูตรนั้น ก็ไม่กล้าแข็งไปกว่าในมหาสติปัญญาสูตรนี้ จึงทำให้เข้าใจว่าในมหาสติปัญญาสูตรนี้ ก็คงมีอย่างนั้นเหมือนกัน แต่จะคัดตกเสียเมื่อครั้งใดครั้งหนึ่ง หรือมีเวลานั้นก็เฉพาะพระไตรปิฎกของบางประเทศหรือสมัย จะว่าเป็นความเปลอของพระอรรถกถาจารย์ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะถ้าเปลอต้องเปลอขาด นี่เป็นการอธิบายถึงคำที่ต้องมีอยู่เป็นแท้ เพราะหลักเกณฑ์อันนั้นก็พบได้ในโขธราชกุมารสูตรดังกล่าวแล้วของท่านผู้สนใจลองพิจารณาด้วย ข้าพเจ้าเชื่อว่า มหาสติปัญญาสูตรนี้ บาลีก็มีว่าสอนเข้าบรรลุดอนเย็นเหมือนกัน -ผู้แปล.

ทั้งสอง คือ ซึ่ง พระอรหันต์ผลหรือความเป็นพระ
อนาคามี ในเมื่อนามและรูปอันเรียกว่าอุปาทิเสสยังมีย
อยู่ในอรรถภาพอันตนเห็นประจักษ์นี้ . ๑

ภิกษุ ท.! หนทางนี้ เป็นหนทางเครื่องไปอัน
เอกทางเดียว - เพื่อความบริสุทธิ์หมดจดของสัตว์
ทั้งหลาย - เพื่อการก้าวล่วงเสียซึ่งความโศกและ
ความรำไรรำพัน - เพื่อความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งทุกข์
และโทมนัส - เพื่อบรรลुरुธรรมอันสัตว์พึงรู้ - เพื่อทำ
พระนิพพานให้แจ้ง, หนทางนี้คือสติปัฏฐานทั้งสี่ ๑.
คำที่เรากล่าวมาแล้วนี้ เราอาศัยสติปัฏฐานทั้งสี่นั้น
กล่าวแล้ว ๑.

พระผู้มีพระภาคตรัสพระสูตรนี้จบแล้ว, ภิกษุ
ทั้งหลายเหล่านั้นมีใจยินดีเปลิดเปลินภายในของพระ-
ผู้มีพระภาคเจ้าด้วยประการฉะนี้แล ๑.

มหาสติปัฏฐานสูตร ที่ ๕ (แห่งสี่ชั้นชวรกรก ที.)

บันทึกความรู้สึกรู้สึก
อันเกี่ยวกับพระบาลีมหาสติปัฏฐานสูตร
ของผู้แปล

ภิกษุ ท.! หนทางนี้เป็นหนทางเป็นเครื่องไปทางเดียว - เพื่อความบริสุทธิ์หมดจดของสัตว์ทั้งหลาย - เพื่อการก้าวล่วงเสียซึ่งความโศกและความรำไรรำพัน - เพื่อความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งทุกข์และโทมนัส - เพื่อบรรลุธรรมอันสัตว์ควรรู้ - เพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง, หนทางนี้ คือสติปัฏฐานสี่...

ข้างบนนี้ เป็นบาลีพระพุทธรักษาเริ่มต้นแห่งมหาสติปัฏฐานสูตร อันแสดงให้เห็นว่า ประกอบด้วยคุณค่าพิเศษ เป็นของควรศึกษาของทุกๆ คนเพียงไร. เป็นมรดกที่ทรงประทานไว้ให้พุทธบริษัททั้งหลาย ด้วยพระทัยอันหวังว่าพุทธบริษัทจะพึงรับเอาด้วยการดำเนินตาม เพื่อรักษาไว้ให้บริสุทธิ์ และยังคงเป็นประโยชน์แก่โลกสืบกาลนาน. บัดนี้เราทั้งหลายได้เข้าเกี่ยวข้องกับรัตนอันวิเศษดวงนี้ ด้วยอาการอย่างที่ตรงกับพระพุทธรูปประสงค์หรือไม่, เป็นของนำคิดเพราะเกี่ยวกับพวกเราและความสุขของพวกเราชาว

โลกทั้งสิ้นโดยตรง. ขอให้ท่านช่วยกันหยิบขึ้นมาคิด.

คนที่กำลังสุขสบายเพลิดเพลินอยู่ด้วยโลกียสุข ย่อมเป็นการยากที่จะยอมฟังเสียงของใครที่มากล่าวว่า ชีวิตนี้เป็นทุกข์ธรรมดา, แต่ในเวลาหนึ่งแห่งชีวิต ข้างหน้า เขาจะต้องพบแก่นของความจริงซึ่งมีอยู่ว่า “ชีวิตเป็นทุกข์ สิ่งทั้งหลายไม่ใช่ตนหรือของตน” เมื่อนั้นแหละเขาจะรำพึงหาความดับทุกข์ และมักจะเป็น ต่อเมื่อสายเกินกาลเสียแล้วโดยมาก, เพราะฉะนั้น ตามธรรมดาผู้ที่รู้สึก่วาชีวิตยังอยู่ในห้วงแห่งทุกข์ต้องแสวงหาความรอดพ้นที่สูงขึ้นไปอีก จึงมีน้อย. แม้ผู้ที่รู้สึกแล้วว่าชีวิตเป็นทุกข์จนบ่นอยู่ติดปาก ก็ยังมีน้อย คนที่จะเชื่อความสามารถของตนเองว่า จะทำความรอดพ้นจากทุกข์ให้แก่ตัวได้ ส่วนมากยอมทอดอาลัยว่าขอจมอยู่ในกองทุกข์เช่นเดียวกับหมูที่สมัครนอนอยู่ในปลักอันสกปรกด้วยความเต็มอกเต็มใจของมัน จึงทำให้เห็นได้ว่า ผู้ที่จะมานะพยายามเพื่อจะถอนตนให้หลุดพ้นจากทุกข์ ยังมีน้อยตัวขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง. เพราะเหตุไร ? เพราะยังไม่ได้รับรสที่แท้จริงของพระธรรมอันเป็นพุทธวจนะ ซึ่งแสดงว่าทุกคนมีหวังใน

การรอดพ้นเสมอ ขอแต่ให้มีความเชื่อและกล้าหาญ
ในอันที่จะคิดและทำตามที่คิดจนเห็นจริงแล้วเท่านั้น.

ท่านที่อิมเอบไปด้วยโลกียสุข ไม่ควรจะตกลง
ใจเร็วเกินไปว่า ไม่จำเป็นที่มนุษย์เช่นท่านจะต้องขวน-
ขวายหาทางหลุดพ้นให้สูงไปกว่าที่กำลังได้รับอยู่เดี๋ยวนี้
แท้จริง หน้าที่ของท่านยังไม่ได้ทำให้ถึงที่สุด ความ
มัวเมาทำให้สำคัญผิดไป. สักวันหนึ่งข้างหน้าจะรู้สึก
คับแค้นใจรู้สึกชีวิตของท่านอ่อนแอ แวดล้อมไป
ด้วยความไม่พอใจนานาประการ ดูจะเดียวกับเพื่อน
ร่วมโลกที่น่าสงสารทั้งหลาย ความทะนงจะหมดไป
ต่อเมื่อแก้ไขไม่ทันเสียแล้ว. การรู้สึกตัวตั้งแต่ต้นเป็น
การฉลาด สำหรับท่านทุกคน. ไซ้ว่าท่านเรียนพุทธวจ-
นะภายในหลังว่าชีวิตเป็นทุกข์แล้ว ท่านจะหมดสนุก
ในโลกนี้เอาทีเดียว ต้องครองชีพอยู่เคร่งขรึมอย่างมูนิ
ก็หาไม่.

ความครีไม่ไซ้ความฉลาด ความฉลาดก็เป็นอัน
ว่าไม่ไซ้ความครี. การรู้เท่าทันในการควบคุมชีวิตให้
เป็นสุขราบรื่นเยือกเย็น จะเป็นความฉลาดหรือความ
ครี ย่อมแล้วแต่ท่านจะเห็น. มันต้องเป็นอย่างใดอย่าง

หนึ่งแน่นอน สุดแต่ท่านจะมองมันด้วยดวงตาอันหนา
ไปด้วยฝ้า หรือใสสะอาดปราศจากฝ้าเท่านั้น ทั้งเป็น
การเห็นเฉพาะตัว ผลดีหรือผลร้ายจะมีขึ้นก็เพราะ
ท่านผู้เดียวบันดาลให้แก่ตน. จะเป็นการนำละอายสัก
เพียงไหนหากว่าท่านซึ่งกำลังอยู่ในข่ายของความทุกข์
กลับสำคัญว่ามีสุขและเยาะเย้ยผู้ที่ปรียากับท่านว่า
ชีวิตยังเป็นทุกข์อยู่นั้น

ชีวิตของใครบ้างในโลกนี้ที่ว่างเปล่าจากความรัก
ความโกรธ ความพอใจ ความไม่พอใจ ความกลัว
ความหวั่นไหววิตก ความหึง ความอาลัย ฯลฯ รวมทั้ง
ความเกิดแก่เจ็บตาย, และเมื่อประจวบกับของรักของ
พอใจหรือพรากจากของรัก เช่น พ่อรัก แม่รัก เป็นต้น
หัวใจใครบ้างที่คงที่อยู่ได้. ใครที่บัดนี้ไม่อยู่ได้อ่านาจ
ค้นหา คือความอยากซึ่งเป็นเหมือนแม่น้ำ อันไม่รู้จัก
เต็มและทำให้หิวกระหายอยู่เป็นนิจ. นั่นแหละ คือไฟ
ที่สุ่มให้ชีวิตระอุอยู่เสมอ ทำไมพวกเราจึงรู้สึกว่
ความรักที่ไฝ่ฝันจึงถึงพองามแม้งามอันร้อนระอุเป็น
คว้นกัลมอยู่ในอกนั้น เป็นความสุขหรือสิ่งที่เราพอใจ,
ขณะที่เลือดกำลังร้อนจัดซาบซ่านไปด้วยความปฏิพัทธ์

คำกฤษณาภายในอ้อมแขนแห่งคนรักเป็นความสุข, การร้องไห้ประชดในเมื่อไม่ได้สมใจรักกันอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้นาน ๆ เป็นความสุข. การมีแก้วแหวนเงินทองเป็นความสุข, การเมียนตีบ่าวไพร่อย่างสนุก ๆ มีอ ก็เป็นความสุข การได้คำทอหรือได้ร้องไห้เมื่ออยากจะด่า จะร้องเป็นของชอบใจ, ที่แท้ไม่ใช่ฝ่าหนาที่ทำให้เรา หลงเพิ่มทุกข์ใหม่ให้แก่ชีวิต ซึ่งเพียบไปด้วยทุกข์อยู่ละ หรือ. เกิดแก่เจ็บตายไม่ใช่ทุกข์ประจำชีพดอกหรือ.

พระพุทธองค์ตรัสว่า ทุกข์คือโลก โลกคือทุกข์. มีก็คนที่ได้มองเห็นและเชื่อด้วยใจที่ได้คิดจนเห็นจริง ตามนั้น นอกจากเชื่อแต่ปากหรือเชื่อเพราะยึดถือมัน ดายไป ซึ่งพระองค์ไม่ต้องการให้สาวกของพระองค์ เป็นเช่นนั้น. ถ้าศาสนาที่เต็มไปด้วยความฉลาด กลับ ทำให้คนต้องเชื่อเพราะยึดมันแล้ว ขณะนั้นอย่าหวังว่า จะได้รับผลจากศาสนาเลย เพียงแต่จะรู้จักตัวศาสนา ที่แท้จริงก็ยากนัก. เมื่อไม่รู้จักจะถือเอาได้อย่างไร, ขอให้เราเข้าใจศาสนาของเรา ที่พระองค์ทรงประทานให้ โดยอาการที่ตรงตามเป็นจริง จะได้รับผลอันเยือกเย็น ซึ่งเป็นผลอันแท้ของศาสนา.

ขอให้เราเริ่มต้นด้วยการคิดจนเห็นว่า ชีวิตเต็มไปด้วยทุกข์อย่างไรตามที่เป็นอยู่จริงเสียก่อน แล้วพบอุบายสำหรับข่มทุกข์ รื้อทุกข์ ทำลายทุกข์ ดับทุกข์ นั้นๆ เป็นลำดับไป จะได้ชื่อว่าอยู่ในโลกพระพุทธรศาสนาอันแสนสุข. โลกที่เคยเป็นทุกข์ จะกลายเป็นสุข เพราะเราเองเป็นผู้ทำด้วยการปรับปรุงตัวเองให้เหมาะสมตามสภาพเดิมของมัน. การปรับปรุงตัวเองให้เหมาะสม จะทำได้ด้วยวิธีฝึกใจให้รู้จักโลกตามเป็นจริง น้อมนำสภาพนั้นมาคิดนึกหาความจริงอยู่เสมอ เรียกในวัชรศาสนาว่า สติปัญญาฐาน, ในที่สุดทำให้กลายเป็นใจที่สะอาดหมดจด. ความยึดมั่นในสิ่งทั้งปวง อันเป็นเหตุของทุกข์จะหมดไปจากใจ ไม่ติดอยู่ในใจได้เหมือนหยดน้ำที่โบบับเมื่อลมพัด เป็นใจที่ปลอดโปร่งอยู่เสมอและยิ่งขึ้นทุกที ในที่สุดดับไม่เหลือทั้งกายและใจ ไม่ต้องมาเผชิญหน้ากับความทุกข์ประจำโลก ซึ่งเราต้องคอยปรับปรุงให้เหมาะสมกับมันเสมอ. วิธีการอันนี้ เป็นความฉลาด เกษม จากความวุ่นวายไม่มีอะไรยิ่งไปกว่า.

สภาพที่เป็นอยู่เองตามธรรมดาอันใดอันหนึ่ง ก็

ได้ในโลกนี้ที่เกี่ยวเนื่องกับมนุษย์ผู้อาศัยโลกอยู่ทุกอย่าง ๆ อาจนำมาใช้เป็นอารมณ์ คือวัตถุดิบสำหรับเพ่งคิดหาความจริงแห่งยถาสภาวะได้ทั้งนั้น แต่ควรเลือกเอาให้ ถูกลำดับ จากง่ายไปหายาก และเป็นคู่ปรับโดยตรงกับความโง่อันสิ่งใจของเราอยู่ทุกเมื่อก็แล้วกัน ทั้งไม่ จำเป็นต้องตรงกันทุกคนด้วย. ตามหลักในมหาสติ- บัญฐานสูตร ได้ทรงวางไว้อย่างเรียบร้อยที่สุดแล้ว มี ๕ ประเภท คือ ๑. ร่างกาย, ๒. เวทนาคือความรู้สึก เสวยผล อันเกิดจากอารมณ์ต่างชนิด, ๓. จิตคือ นามธรรม อันสิ่งอยู่ในกาย กลับกลอก แปรปรวน อยู่เสมอ และ ๔. ธรรม คือสภาพอันเป็นอยู่เอง ตามธรรมดาในโลกอันมีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ กัน ที่สูงสุด ก็คือ กฎของความจริง อันมีอยู่อย่างแน่นอนว่า อย่างนั้นแล้วต้องเป็นไปเพื่อทุกข์ อย่างนั้นเพื่อสุข และอย่างนั้นเป็นการก้าวจากทุกข์ไปหาสุข ตั้งแต่ อย่างต่ำจนถึงอย่างสูงสุดคือนิพพาน. เป็นหน้าที่ของ พุทธบริษัททั้งหลายทั้งสิ้นโดยตรง, และโดยเฉพาะ สำหรับบรรพชิต จะต้องทำให้เป็นตัวอย่างแก่พุทธ- บริษัทที่เป็นฆราวาสด้วย.

แต่ทำไมในบัดนี้ พวกเราพุทธบริษัทส่วนมาก แม้ที่สุดถึงบรรพชิต จึงเห็นห่างต่อการครองชีพอยู่ตามแบบมหาสติปัฏฐานในส่วนใจ เพราะเป็นหน้าที่ของผู้มีทุกข์ทุกคนจะต้องทำโดยตรง และเราก็เต็มไปด้วยทุกข์. น่าจะเป็นความสำคัญผิดก็เป็นได้ เนื่องจากใคร ๆ ก็อยากสุขทั้งนั้น . พวกเราสำคัญว่า หน้าที่ที่จำเป็น มีเพียงการเรียนปริยัติอันนำมาซึ่งเกียรติอันใหญ่ยิ่ง หรือเมื่อโลกเขานิยมอย่างไร ก็จักทำคามนิยมนั้นเท่านั้น. ความตั้งใจในเสนาสนะอันงดงามเต็มไปด้วยเครื่องประดับราคาสูงเป็นฝาปิดบัง พระบาลีตอนที่ว่า “ภิกษุในศาสนานี้ ไปแล้วสู่ป่า หรือโคนไม้หรือเรือนว่าง นั่งกายตรงดำรงสติ พิจารณา...” เสีย ถึงอย่างนั้นก็ยกไว้ เพราะเราพิจารณาที่ไหนก็ได้, แต่ที่นี้เราไม่พิจารณา เพราะถ้าจะมัวฝึกกายและใจตามแบบที่ทรงวางไว้ ก็เป็นสิ่งที่โลกเขาไม่นิยม จะไม่มีโอกาสเผยแผ่ชื่อเสียงตามนัยที่โลกเขานิยมกันอยู่ ถ้าหากจะพิจารณากายโดยความเป็นของปฏิภูล หรือสิ่งของต่าง ๆ โดยความเป็นธาตุก็ดี จะทำให้ชีวิตจิตใจ โลกนี้ไม่ตึกคักยั่ววน อาหารบิณฑบาตที่แม่ครัว

ฝีมือเลิศจำและมีมาก ๆ จะมีค่าเท่ากับข้าวเปล่า ๆ หรือข้าวเลว ๆ และฉันเพียงเป็นยาปนมัดดีไม่สนใจรักไปเสีย เพราะเราชอบปลูกเพาะความอยาก แทนที่จะดับความอยากกันเป็นส่วนมาก. เหล่านี้เป็นต้นเหตุที่ทำให้บาปวิญญูติอันเป็นแก่นของพระพุทธศาสนากลายเป็นหมันไป เกิดพิธีต่างๆชนิดที่ข้อมใจให้ชุ่มด้วยความสนุกเพลิดเพลินขึ้นแทน เมื่อพิธีนั้นเกี่ยวกับพุทธศาสนาบ้างแล้ว ก็สอนให้นิยมว่านั่นแหละเป็นตัวพุทธศาสนาแท้ แม้ไม่ออกปากสอนก็สอนเอาด้วยอาการที่ทำ สอนหรือทำตัวอย่างในการสละเวลา-เงิน-แรง ทุ่มเทเข้าจัดทำให้ครึกครื้น จนเด็กที่เพิ่งจะลืมตาขึ้นมาเห็นการกระทำนั้นๆ เข้าใจว่านั่นแหละคือพุทธศาสนา, ส่วนการฝึกกายฝึกใจให้หลุดพ้นเห็นเป็นอัตตกิลมถานุโยค หรือคร่ำครึเพราะเต็มไปด้วยความสลดเกี่ยวกับศพด้วยการตาย ควรทำแต่พอเป็นพิธีนิดหน่อยเท่านั้น. เครื่องดึงดูดเหล่านี้ทำให้เราทั้งทุกข์สัด และบรรพชิตเห็นห่างต่อวิชาอันประเสริฐของพระองค์คือสติปัญญา และเห็นเป็นของกีดขวางไม่เข้าเรื่อง, เมื่อคนชั้นสูงหรือคนมีเงินว่า

ครีโลกก็ต้องว่าครี. แม้พระธรรมจะยังคงเป็นพระธรรม ก็ถูกเหมาว่าครี ส่วนความจริงหาไม่มีใครสามารถเปลี่ยนแปลงพระธรรมให้เป็นของครีไปได้ไม่. มันครีเฉพาะต่อดวงตาอันเต็มไปด้วยไฟฟ้า และใจอันชุ่มช่อมไปด้วยความกำหนดและเพลिनจนลืมหืมตัวเท่านั้น.

บางพวกที่ตีขึ้นไปกว่านั้น มีศรัทธาเต็มเปี่ยมว่า พระพุทธวณะ เช่น มหาสติปัฏฐานนี้ อาจให้ผลถึงนิพพานได้จริง ดับทุกข์ได้หมดจริง เราเชื่อ, แต่เราไม่เชื่อว่า สามารถเจริญสติปัฏฐานนั้น หรือควรเจริญสติปัฏฐานนั้น เพราะอะไรก็ตามที. เรามีศรัทธาอย่างหนึ่ง แต่กลับขาดศรัทธาอีกอย่างหนึ่งเหมือนกัน เพียงการรักยศนิดเดียว อาจทำให้ขาดศรัทธาชนิดที่ต้องการอย่างจำเป็นก็ได้แล้ว เป็นการนำละอายต่อการปฏิญาณตนว่าเป็นพุทธบริษัท หรือศิษย์พระตถาคตอยู่มาก ๆ และจะนำละอายยิ่งไปกว่า ก็ต่อเมื่อจะพูดว่า ทำไมพวกเราจึงไม่ค่อยมีใครบรรลุมรรคผล ทั้งที่เรายังไม่เข้าใจว่ามรรคผลนั้นคืออะไรเลย.

ขอให้เราหยุดลืมหืมตัว คิดให้ลึกซึ่งลงไปอีก จนเกิดการสะละโลกียสุข ซึ่งเราติดแน่นกันเกินไปเสียบ้าง

จะเป็นการเปิดโอกาสให้พระธรรมของเราทั้งหลายผ่านเข้ามาสู่ดวงใจเรา มามีประโยชน์แก่เรา มาดับทุกข์ในใจเราได้อย่างเต็มที่. เราจะเป็นสุขแท้จริงยิ่งขึ้น ไม่ใช่อย่างครีที่คอยขยิบตากัน. เราจะมีจิตใจเต็มไปด้วยความหมจดจ่อ อันเป็นขั้นที่พุทธศาสนาเรามีกรรมสิทธิ์อยู่อย่างเต็มที่ มีดวงใจเต็มไปด้วยภาวะอันหนึ่งซึ่งต่างจากใจของผู้ที่ไม่ได้นับถือพุทธศาสนา หรือนับถือแต่ปาก. โลกแห่งจิตใจของพุทธศาสนิกชน ต้องต่างกับศาสนิกแห่งพหิรศาสนา เพราะนิพพานของศาสนาเรามีความหมายต่างจากพหิรศาสนานั้นๆ. เราจะก้าวขึ้นสู่ภาวะนั้นๆ ได้ ก็เพราะการปฏิบัติให้ ตรง ตามคำสอนของพระองค์ โดยไม่เหยียดเป็นของครีดังกล่าว

ขอพวกเรา จงเริ่มเอาใจใส่กับพุทธภษิต อันสอนให้ดับทุกข์ทางใจ กล่าวคือสติปัญญา อันเป็นพระธรรมที่ทำให้ใครพิสูจนีได้อยู่ทุกเมื่อ, ตั้งต้นไปใหม่ หรือให้ยิ่งกว่าเก่า ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปเทอญ. ๑

บันทึกในนามคณะธรรมทาน
สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๗

พระสูตรเต็ม ๆ เป็นอย่างนี้ แต่การสวดในคราว
นั้น สวดไม่จบนะครับ เพราะพระท่านเข้าใจผิด คิดว่า
อุบาสกบอกให้หยุด เรื่องมีอยู่ว่า

ขณะที่พระกำลังสวดอยู่ และอุบาสกก็ฟังอย่าง
ตั้งใจ ระหว่างนั้นอุบาสกเกิดนิมิต เห็นภาพรถทิพย์มา
จากสวรรค์ ๖ ชั้น คือชั้น ๑ จาตุมหาราชิกา ชั้น ๒
ดาวดึงส์ ชั้น ๓ ยามา ชั้น ๔ ดุสิต ชั้น ๕ นิมมานรดี
ชั้น ๖ ปรมิหมิตวสวัตตี เห็นเทวดาทั้ง ๖ ชั้นนี้มาเชิญ
ให้ขึ้นรถทิพย์

นิมิตนี้เป็นนิมิตฝ่ายดี ก่อนตายใครเห็นแบบนี้ก็
แสดงว่าจะได้ไปสวรรค์ร้อยเปอร์เซ็นต์

วันนั้น ไม่มีใครมองเห็นภาพนิมิตนี้ มีอุบาสก
คนเดียวเท่านั้นที่มองเห็น

เทวดาแต่ละองค์ ต่างร้องเชื้อเชิญให้ขึ้นรถของ
ตนว่า

“ขอให้ท่านไปเกิดบนสวรรค์ของเราเถิด เราจะ
พาไปสวรรค์ชั้นของเรา ขอให้ท่านไปเกิดบนสวรรค์
ของเราเถิด เราจะพาไปสวรรค์ชั้นของเรา อย่าอยู่เป็น

มนุษย์เลยมันเป็นทุกข์ เป็นเทวดาสุขกว่ากันเป็นไหนๆ การเกิดเป็นเทวดานั้น ดีกว่าเกิดเป็นมนุษย์เหมือนคนทำลายภาชนะดิน แล้วได้ภาชนะทองคำยังไฉยั้งนี้”

เทวดาอยากได้คนดีไปเกิดบนสวรรค์ของตน จึงแย่งกันใหญ่ เพราะถ้าบนสวรรค์ไม่มีเทวดาดี ๆ อยู่เลย มันก็ยุ่งเหมือนกัน

อุบาสกธรรมิก กำลังตั้งใจฟังพระสูตรอย่างเป็นสุข อยากจะฟังให้จบ ไม่อยากให้การฟังธรรมเสียผลไปชีวิตเหลืออีกไม่กี่อึดใจแล้ว จึงร้องบอกเทวดาให้หยุดก่อน

“พวกท่าน จงหยุดก่อน รออีกสักประเดี๋ยว พวกท่านจงหยุดก่อน รออีกสักประเดี๋ยว”

พระสวดสติปัฏฐานสูตรเพลिन ๆ อยู่ เข้าใจว่าอุบาสกบอกให้หยุดจึงเลิกสวด

ลูก ๆ ร้องให้กันใหญ่ พร้อมกับกล่าวว่า

“เมื่อก่อนพ่อเลื่อมใสพระมาก ฟังธรรมไม่เคยเบื่อ แต่เมื่อใกล้จะตายกลับมาห้ามพระสวดเสียนี้ มัน-

เพราะอะไร”

ฝ่ายพระภิกษุปรึกษากันว่า ตอนนีถ้าเราจะนั่งอยู่ต่อไป คงไม่เหมาะ กลับวัดไปก่อนดีกว่า จึงลาญาติโยมกลับไป

อุบาสกธรรมิก พอดั่งสติได้ เห็นลูก ๆ ร้องไห้ น้ำตาอาบแก้มจึงถามว่า

“พวกเจ้าร้องไห้กันทำไม?”

ลูก ๆ กล่าวว่า “ก็พ่อให้นิมนต์พระมาสวดมนต์ให้ฟัง ขณะนั่งฟังอยู่ ๆ ก็บอกให้พระเลิกสวด พวกเราคิดกันว่า พ่อกลัวตาย ซึ่งมันไม่น่าเลย จึงเสียใจร้องไห้กัน”

“แล้วพระท่านไปไหนหมดแล้วนี่”

“ท่านกลับไปวัดหมดแล้ว พ่อ”

“โอ้ ลูกเอ๋ย! ที่พ่อบอกให้หยุดตะกั๊วนี้ พ่อมิได้พูดกับพระ พ่อพูดกับเทวดา มีเทวดาลงมาจากสวรรค์ ๖ ชั้น เอรารถิพย์มารับพ่อ ท่านร้องเชื่อเชิญให้พ่อไปด้วย พ่ออยากจะฟังธรรมให้จบก่อนจึงร้องบอกให้เทวดาหยุด รออีกสักประเดี๋ยว”

“ไม่เห็นมีเทวดา หรือรถอะไรที่ไหนเลยพ่อ”

“แล้วมีพวงมาลัยให้พ่อสักพวงไหมล่ะ?”

“มี”

“ลูก ๆ ว่าพ่อควรไปสวรรค์ชั้นไหนดี?”

“ชั้นดุสิตซิพ่อ ชั้นนี้รื่นรมย์ดี พระโพธิสัตว์ก็อยู่ในชั้นนี้ พระพุทธมารดา พระพุทธบิดา อยู่ในชั้นนี้ทั้งนั้น”

“พวกเจ้าจงตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้พวงมาลัย ไปคล้องรถที่มาจากชั้นดุสิต แล้วเหวี่ยงพวงมาลัยไป”

เมื่อลูกเหวี่ยงพวงมาลัยไป

ปรากฏว่าพวงมาลัยได้คล้องที่นั่งอนรถที่มาจากชั้นดุสิต

ทุกคนที่อยู่ในที่นั้น เห็นแต่พวงมาลัย ไม่มีใครเห็นรถ เพราะรถเป็นของทิพย์ สำหรับผู้จะไปสวรรค์เท่านั้นจึงมองเห็น

“พวกเจ้าเห็นพวงมาลัยนั้นไหม?”

“เห็นครับ เห็นจ๊ะ”

“พวงมาลัยนั้น ห้อยอยู่ที่รถชั้นดุสิต พ่อจะไปสู่สวรรค์ชั้นนี้ พวกเจ้าไม่ต้องวิตกกังวล ถ้าอยากไปเกิด

อยู่กับพ่อ ก็จงทำบุญสร้างกุศล ฟังธรรมให้มาก ๆ เหมือนอย่างที่คุณเคยทำมาแล้ว”

นี่เป็นวาทะครั้งสุดท้ายของธรรมิกอุบาสก กล่าวเท่านั้น แล้วอุบาสกก็หมดลมหายใจ ไปนั่งอยู่บนรถที่มาจากชั้นดูลิต

ฝ่ายพระภิกษุทั้งหลายที่กลับไปวัด ได้ถูกพระพุทธรองค์ตรีศตามว่า

“ภิกษุทั้งหลาย! อุบาสกได้ฟังธรรมเทศนาแล้วหรือ?”

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า

“ฟังแล้วพระเจ้าข้า แต่ยังไม่ทันจบ อุบาสกก็บอกให้หยุดเสียก่อน พวกข้าพระองค์จึงต้องชวนกันกลับวัด”

“ที่จริง อุบาสกไม่ได้ห้ามพวกเธอหรอก เขาห้ามเทวดาที่มาจากสวรรค์ทั้ง ๖ ที่มารอรับอุบาสกให้ไปเกิดในสวรรค์ของตน ๆ ต่างหาก อุบาสกยังไม่อยากจะไป อยากจะฟังธรรมให้จบก่อน พวกเธอเข้าใจผิดกันไปเอง”

“อย่างนั้นหรือ พระเจ้าข้า?”

“อย่างนั้นซิ”

“ตอนนี้อุบาสกไปเกิดที่ไหน?”

“สวรรค์ชั้นดุสิต”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! อุบาสกธรรมิกออยู่ใน
โลกมนุษย์กี่รื่นรมย์ ตายไปแล้วก็ยังรื่นรมย์อีก”

“ภิกษุทั้งหลาย! คนที่ไม่ประมาท จะเป็นคฤหัสถ์
หรือบรรพชิตก็ตาม ย่อมบันเทิงใจในที่ทุกสถาน”

พระพุทธองค์ตรัสพระคาถาในที่สุดว่า

“อิทธ โมทติ เปจจ โมทติ

กตปฺปญฺญโณ อุกยตฺถ โมทติ

โส โมทติ โส ปโมทติ

ทิสฺวา กมฺมวิสุทฺธิมตฺตโน

คนที่ทำบุญไว้ย่อมบันเทิงใจในโลกนี้

ตายไปแล้วก็ยังบันเทิงใจ

เขาย่อมบันเทิงใจในโลกทั้งสอง

ได้มองเห็นความดีของตน

ย่อมบันเทิงรื่นเริงใจยิ่งนัก”

๑๔

ประพฤติธรรม และ ไม่ประพฤติธรรม

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย! สัตว์บางพวก
ในโลกนี้ เข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต และนรก เบื้องหน้า
แต่ตายเพราะกายแตก เพราะเหตุประพฤติไม่เรียบร้อย
คือ ไม่ประพฤติธรรม

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย! สัตว์บางพวกใน
โลกนี้ เข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะ
กายแตก เพราะเหตุประพฤติเรียบร้อย คือประพฤติ
ธรรม

อกุศลกรรมบท ๑๐

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย! ความประพฤตินี้
ไม่เรียกร้อย คือ ความไม่ประพฤติธรรม ทางกายมี ๓
อย่าง ทางวาจามี ๔ อย่าง ทางใจมี ๓ อย่าง

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย! ความประพฤตินี้
ไม่เรียกร้อย คือความไม่ประพฤติธรรมทางกาย ๓
อย่าง เป็นไหน? บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฆ่าสัตว์
คือ เป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด พอใจในการ
ประหารและการฆ่า ไม่มีความละอาย ไม่มีความปราณี
ในสัตว์ทั้งปวง

เป็นผู้ถือเอาทรัพย์ที่เขามิได้ให้ คือลักทรัพย์เป็น
อุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของบุคคลอื่นที่อยู่ในบ้าน หรือที่
อยู่ในป่า ที่เจ้าของมิได้ให้ ซึ่งนับว่าเป็นขโมย

เป็นผู้ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย คือสมสู่กับ
พวกหญิงที่มารดาร์กษา ที่บิดาร์กษา ที่มารดาและ
บิดาร์กษา ที่พี่ชายรักษา ที่พี่สาวรักษา ที่ญาติรักษา
ที่โคตรรักษา ที่ธรรมรักษา ที่มีสามี ที่ผู้มีอำนาจหวง-
ห้าม ที่สุดแม้หญิงที่เขาหมั้นไว้

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย! ความประพฤติ
ไม่เรียบร้อย คือ ความไม่ประพฤติธรรมทางกาย ๓
อย่าง เป็นอย่างนี้แล

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย! ความประพฤติ
ไม่เรียบร้อย คือ ความไม่ประพฤติธรรมทางวาจา ๔
อย่าง เป็นไฉน? บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กล่าว
เท็จ คือไปในที่ประชุม หรือไปในหมู่ชน หรือไปใน
ท่ามกลางญาติหรือไปในท่ามกลางขุนนาง หรือไปใน
ท่ามกลางราชสกุล หรือถูกนำไปเป็นพยาน ถูกถามว่า
แนะนำบุรุษผู้เจริญ เจริญเถิด ท่านรู้เรื่องใด ก็จงบอกเรื่อง
นั้น เขาเมื่อไม่รู้ก็บอกว่า รู้บ้าง เมื่อรู้ บอกว่าไม่รู้บ้าง
เมื่อไม่เห็น ก็บอกว่าเห็นบ้าง เมื่อเห็นก็บอกว่า ไม่เห็น
บ้าง เป็นผู้กล่าวคำเท็จทั้งรู้อยู่ เพราะเหตุตนบ้าง
เพราะเหตุผู้อื่นบ้าง เพราะเหตุเห็นแก่สิ่งเล็กน้อยบ้าง

เป็นผู้ส่อเสียด คือ ได้ฟังข้างนี้แล้ว นำไปบอก
ข้างโน้น เพื่อทำลายพวกข้างนี้บ้าง หรือฟังข้างโน้น
แล้ว นำไปบอกข้างนี้ เพื่อทำลายพวกข้างโน้นบ้าง
ยุพวาทที่พร้อมเพรียงกันให้แตกกันไปบ้าง ส่งเสริม

พวกที่แตกกันบ้าง ส่งเสริมพวกที่แตกกันแล้วบ้าง
 ชอบใจในคนที่แตกกันเป็นพวก ยินดีในความแตกกัน
 เป็นพวก ชื่นชมในพวกที่แตกกัน และกล่าววาจาที่ทำให้
 ให้แตกกันเป็นพวก

เป็นผู้มีวาจาหยาบ คือกล่าววาจาที่เป็นโทษหยาบ
 อันเผ็ดร้อนแก่ผู้อื่น ขัดใจผู้อื่น ซึ่งใกล้ต่อความโกรธ
 ไม่เป็นไปเพื่อความสงบจิต

เป็นผู้กล่าวคำเพ้อเจ้อ คือ พูดในเวลาไม่ควรพูด
 พูดเรื่องที่ไม่เป็นจริง พูดไม่เป็นประโยชน์ พูดไม่เป็น
 ธรรม พูดไม่เป็นวินัย กล่าววาจาไม่มีหลักฐาน ไม่มีที่
 อ้าง ไม่มีที่สุด ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลไม่
 สมควร

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย! ความประพฤติก
 ไม่เรียบร้อย คือความไม่ประพฤติธรรมทางวาจา ๔
 อย่าง เป็นอย่างนี้แล

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย! ก็ความประพฤติก
 ไม่เรียบร้อยคือ ความไม่ประพฤติธรรมทางใจ ๓ อย่าง
 เป็นไฉน? บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีความโลภ

มาก คือ เฟื่องเล็งทรัพย์ของผู้อื่นว่า ขอของผู้อื่นจงเป็น
ของเรา

เป็นผู้มีจิตพยาบาท คือมีความดำริในใจอันชั่วช้า
ว่า ขอสัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่าบ้าง จงถูกทำลายบ้าง จง
ขาดสูญบ้าง อย่าได้มีแล้วบ้าง

เป็นผู้มีความเห็นผิด คือ มีความเห็นวิปริตว่า
ผลแห่งทานที่ให้แล้วไม่มี ผลแห่งการบูชาไม่มี ผล
แห่งการเช่นสรวงไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และ
ทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี บิดา
ไม่มี สัตว์ทั้งหลายที่เป็นโอปปาติกะไม่มี สมณะและ
พราหมณ์ทั้งหลายผู้ดำเนินชอบปฏิบัติชอบ ผู้ทำโลก
นี้และโลกหน้าให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้ว
สั่งสอนให้ผู้อื่นรู้ ไม่มีอยู่ในโลกนี้

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย! ความประพฤติ
ไม่เรียบร้อย คือ ความไม่ประพฤติธรรมทางใจ ๓ อย่าง
เป็นอย่างนี้แล

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย! สัตว์บ้างพวกใน
โลกนี้ เข้าถึงอบายทุกคติ วินิบาต และนรกเบื้องหน้า

แต่ตายเพราะกายแตก เพราะเหตุประพฤตินี้ไม่เรียบร้อย
คือไม่ประพฤติกกรรมอย่างนี้แล

กุศลกรรมบท ๑๐

พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย! ความประพฤติ
เรียบร้อย คือความประพฤติกกรรมทางกายมี ๓ อย่าง
ทางวาจามี ๔ อย่าง ทางใจมี ๓ อย่าง

พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย! ก็ความประพฤติ
เรียบร้อย คือความประพฤติกกรรมทางกาย ๓ อย่าง
เป็นไหน? บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการฆ่าสัตว์ เว้น
ขาดการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ วางศัสตราเสียแล้ว มี
ความละอาย มีความเอ็นดู มีกรุณาหวังประโยชน์
เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่

ละการถือเอาทรัพย์ที่เขาไม่ได้ให้ เว้นขาดจาก
การลักทรัพย์ ไม่ลักทรัพย์เป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจ
ของผู้อื่น ที่อยู่ในบ้าน หรือที่อยู่ในป่า ที่เจ้าของมิได้
ให้ ซึ่งนับว่าเป็นขโมย

ละการประพฤตินิन्दในกามทั้งหลาย เว้นขาดจาก
การประพฤตินิन्दในกามทั้งหลาย คือ ไม่ถึงสมสู่กับ

พวกหญิง ที่มารดารักษา ที่บิดารักษา ที่มารดาและ
บิดารักษา ที่พี่ชายรักษา ที่พี่สาวรักษา ที่ญาติรักษา ที่
มีสามี ที่อิสรชนหวงห้าม ที่สุดแม่หญิงที่เขาหมั้นไว้

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย! ความประพฤดิ
เรียบร้อย คือ ความประพฤดิธรรมทางกาย ๓ อย่าง
เป็นอย่างนี้แล

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย! ก็ความประพฤดิ
เรียบร้อย คือความประพฤดิธรรมทางวาจา ๔ อย่าง
เป็นไฉน? บุคคลบางคนในโลกนี้ ละการพูดเท็จ เว้น
ขาดจากการพูดเท็จ ไปในที่ประชุมหรือไปในหมู่ชน
หรือไปในท่ามกลางญาติ หรือไปในท่ามกลางขุนนาง
หรือไปในท่ามกลางราชสกุล หรือถูกนำไปเป็นพยาน
ถูกถามว่า บุรุษผู้เจริญ เขยิบเถิดท่านรู้เรื่องใดก็จงบอก
เรื่องนั้น เขาเมื่อไม่รู้ก็บอกว่า ไม่รู้ หรือเมื่อรู้ก็บอกว่ารู้
เมื่อไม่เห็นก็บอกว่าไม่เห็น หรือเมื่อเห็นก็บอกว่า เห็น
ไม่กล่าวเท็จทั้งรู้อยู่ เพราะเหตุตนบ้าง เพราะเหตุผู้อื่น
บ้าง เพราะเหตุเห็นแก่สิ่งของเด็กน้อยบ้าง

ละวาจาอันส่อเสียด เว้นขาดจากวาจาส่อเสียด

คือได้ฟังข้างนี้แล้วไม่นำไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลายพวกข้างนี้ หรือได้ฟังข้างโน้นแล้ว ไม่นำมาบอกข้างนี้ เพื่อทำลายพวกข้างโน้น สมานพวกที่แตกกันให้ดีขึ้นบ้าง ส่งเสริมพวกที่ดีกันให้สนิทสนมบ้าง ชอบใจพวกที่พร้อมเพรียงกัน ยินดีแล้วในพวกที่พร้อมเพรียงกัน ชื่นชมในพวกที่พร้อมเพรียงกัน และกล่าววาจาอันทำให้พร้อมเพรียงกัน

ละวาจาหยาบ เว้นขาดจากวาจาหยาบ กล่าววาจาที่ไม่มีโทษ เพราะเหตุ ชวนให้รัก จับใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ ชอบใจ

ละการพูดเพื่อเจ้า เว้นขาดจากการพูดเพื่อเจ้า พูดในเวลาที่เหมาะสมพูดตามความจริง พูดเรื่องที่เป็นประโยชน์ พูดเรื่องที่เป็นธรรม พูดเรื่องที่เป็นวินัยและกล่าววาจาที่มีหลักฐาน มีที่อ้างได้ มีที่สุด ประกอบด้วยประโยชน์โดยกาลอันควร

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย! ความประพฤติเรียบร้อย คือ ความประพฤติธรรมทางใจ ๓ อย่าง เป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มีความโลก

มาก ไม่เพ่งเล็งทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า ขอบของผู้อื่นพึงเป็นของเราเถิด

เป็นผู้มีจิตไม่พยายาบท มีความดำริในใจไม่ซั่วซำว่า ขอสัตว์เหล่านี้จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนกัน ไม่มีทุกข์ มีแต่สุข รักษาตนเถิด ดังนี้

เป็นผู้มีความเห็นชอบ คือ มีความเห็นไม่วิปริตว่า ผลแห่งทานที่ให้แล้วมีอยู่ ผลแห่งการบูชามีอยู่ ผลแห่งการเช่นสรวงมีอยู่ ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วมีอยู่ โลกนี้มีอยู่ โลกหน้ามีอยู่ มารดามีอยู่ บิดามีอยู่ สัตว์ทั้งหลายที่เป็นโอปปาติกะมีอยู่ สมณะและพราหมณ์ทั้งหลายผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ผู้ทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสอนให้ผู้อื่นรู้ได้มีอยู่ในโลกนี้

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย! ความประพฤติเรียบร้อยคือความประพฤติธรรมทางใจ ๓ อย่างเป็นอย่างนี้แล

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย! สัตว์ทั้งหลาย บางพวกในโลกนี้ เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่

ตายเพราะกายแตก เพราะเหตุประพตติเรียบร้อย คือ
ประพตติธรรมอย่างนี้แล

พระบาลีสถิตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสกั
สาเลยยกสูตร เล่มที่ ๑๒

๑๕

ดื่ บ ก ร ร ม

“ภิกษุทั้งหลาย! เธอทั้งหลายพึงทราบกรรม
เหตุเกิดแห่งกรรมความต่างแห่งกรรม วิบากแห่งกรรม
ความดับแห่งกรรม และปฏิบัติที่ทำให้ถึงความดับ
แห่งกรรม

ภิกษุทั้งหลาย! เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม
บุคคลคิดแล้วจึงกระทำความกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วย
ใจ

ภิกษุทั้งหลาย! ก็เหตุเกิดแห่งกรรมเป็นไฉน คือ

ผัสสะเป็นเหตุเกิดแห่งกรรม

ภิกษุทั้งหลาย! ก็ความต่างแห่งกรรมเป็นไฉน คือกรรมที่ให้วิบากในนรกก็มี ที่ให้วิบากในกำเนิด สัตว์เดรัจฉานก็มี ที่ให้วิบากในเปรตวิสัยก็มี ที่ให้ วิบากในมนุษย์โลกก็มี ที่ให้วิบากในเทวโลกก็มี นี้ เรียกว่าความต่างแห่งกรรม

ภิกษุทั้งหลาย! ก็วิบากแห่งกรรมเป็นไฉน คือเรา ย่อมกล่าววิบากแห่งกรรมว่า มี ๓ ประการ คือกรรมที่ ให้ผลในปัจจุบัน ๑ กรรมที่ให้ผลในภพที่เกิด ๑ กรรม ที่ให้ผลในภพต่อ ๆ ไป ๑ นี้เรียกว่าวิบากแห่งกรรม

ภิกษุทั้งหลาย! ความดับแห่งกรรมเป็นไฉน คือ ความดับแห่งกรรมย่อมเกิดขึ้นเพราะความดับแห่ง ผัสสะ (ปรินิพพาน)

ภิกษุทั้งหลาย! ปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งกรรม เป็นไฉน อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้ แล คือความรู้ชอบ ความตั้งใจชอบ การพูดจาชอบ การกระทำชอบ การเลี้ยงชีพชอบ การปรารถนาความ เพียรชอบ การมีสติชอบ การทำให้มันคงชอบ

ภิกษุทั้งหลาย! ก็เมื่อใดอริยสาวกย่อมทราบชัด
กรรม เหตุเกิดแห่งกรรม ความต่างแห่งกรรม วิบาก
แห่งกรรม ความดับแห่งกรรม ปฏิบัติทำให้ถึงความ
ดับแห่งกรรม เมื่อนั้น อริยสาวกนั้นย่อมทราบชัด
พรหมจรรย์ (ความหมดจด)”

พระบาลีสวดตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย
นิพเพธิกสูตร เล่มที่ ๓๔

๑๖

ผลแห่งความพอใจธรรม

พระธัมมรุจิเถระ เล่าอดีตชาติของตน

ในเวลาที่พระพุทธเจ้าผู้พิชิตมารพระนามว่า
ทีปังกร ทรงพยากรณ์สุเมธดาบสว่า ในกัปจากกัปนี้ไป
นับไม่ถ้วน ดาบสนี้จักเป็นพระพุทธเจ้า

พระมารดาบังเกิดเกล้าของดาบสนี้ จักทรงพระ-
นามว่ามายา พระบิดาจักทรงพระนามว่าสุทฺธโรทณะ
ดาบสนี้จักชื่อว่า โคดม

ดาบสนี้จักเริ่มตั้งความเพียรทำทุกกรกิริยาแล้ว

จักเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้มีวัยศใหญ่ ตรัสรู้ที่ควง
ไม้อัสสัตตพุกฤษ์

พระอุปติสสะและพระโกณฑิยะ จักเป็นพระอัคร-
สาวก ภิกษุอุปัฐฐากชื่อว่าอานนท์ จักบำรุงดาบสนี้ ผู้
เป็นพระพิชิตมาร

นางภิกษุณีชื่อว่าเขมาและอุบลวรรณา จักเป็น
อัครสาวิกา จิตตคฤหบดีและเศรษฐีชาวเมืองอาพวิ
จักเป็นอัครอุบาสก

นางขุชชุตตราและนางนันทมาตา จักเป็นอัคร-
อุบาสิกา ไม้โพธิของนักปราชญ์ผู้นี้เรียกว่า อัสสัตต-
พุกฤษ์

มนุษย์และเทวดาได้สดับพระดำรัสของพระพุทธ-
เจ้าผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ซึ่งจะหาใครเสมอเหมือน
มิได้ ต่างก็เป็นผู้เบิกบานประนมอัญชลีถวายนมัสการ
เวลานั้น เราเป็นมาณพชื่อเมฆะ เป็นนักศึกษา
ได้สดับคำพยากรณ์อันประเสริฐซึ่งสุเมธดาบสของ
พระมหามุนี

เราเป็นผู้คุ้นเคยในสุเมธดาบส ผู้เป็นที่อยู่แห่ง

กรุณา และได้บวชตามสุเมธดาบส ผู้เป็นวีรบุรุษนั้น ผู้
ออกบวชอยู่

เป็นผู้สำรวมในพระปาติโมกข์และอินทรีย์ ๕
เป็นผู้มีอาชีวะหมดจด มีสติ เป็นนักปราชญ์ กระทำ
ตามคำสอนของพระพิชิตมาร

เราเป็นผู้อยู่เช่นนี้ ถูกบาปมิตรบางคนชักชวนใน
อนาจาร ถูกกำจัดจากหนทางอันชอบ

เป็นผู้ตกอยู่ในอำนาจแห่งวิตก จึงได้หลีกไปจาก
พระศาสนา ภายหลังถูกมิตรอันน่าเกลียดนั้น ชักชวน
ให้ฆ่ามารดา

เรามีใจอันชั่วช้าได้ทำอนันตริยกรรมฆ่ามารดา
เราจูดิจจากอัฐภาพนั้นแล้วเกิดในอเวจีมหานรกอันแสน
ทารุณ

เราไปสู่วินิบาตถึงความลำบากทอ้งเที่ยวไปนาน
ไม่ได้เห็นสุเมธดาบส ผู้เป็นนักปราชญ์ ผู้ประเสริฐกว่า
นระอื่น

ในกัปนี้ เราเกิดเป็นปลาติมิงคละอยู่ในมหา-
สมุทร เราเห็นเรือในสาครเข้าจึงเข้าไปเพื่อจะกิน

พวกพ่อค้าเห็นเราก็ก้าว ระลึกถึงพระพุทธเจ้าผู้
ประเสริฐสุด เราได้ขินเสียงก็ยก้องว่าโคตโม ที่พ่อค้า
เหล่านั้นเปล่งขึ้น

จึงนึกถึงสัญญาเก่าขึ้นมาได้ ต่อจากนั้น ได้ทำ
กาลกิริยาเกิดในสัญชาติพราหมณ์ ในสกุลอันมั่งคั่ง ณ
พระนครสาวัตถี

เราชื่อว่าธัมมรุจิ เป็นคนเกลียดบาปกรรมทุก
อย่าง พออายุได้ ๗ ขวบ ก็ได้พบพระพุทธองค์ผู้ส่อง
โลกให้ชาติช่วง

จึงได้ไปยังพระมหาวิหารเชตวัน แล้วบวชเป็น
บรรพชิต เราเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ๓ ครั้งต่อคืนหนึ่ง
กับวันหนึ่ง

ครั้งนั้น พระองค์ผู้เป็นพระมหามุนีทอดพระ-
เนตรเห็นเราเข้า จึงได้ตรัสว่า ดูก่อนธัมมรุจิ ท่านจง
ระลึกถึงเรา ลำดับนั้น เรากราบทูลบุรพกรรมอย่าง
แจ่มแจ้งกะพระพุทธเจ้าว่า

เพราะปัจจัยแห่งความบริสุทธิ์ในปางก่อน ข้า-
พระองค์จึงมิได้พบพระองค์ ผู้ทรงพระลักษณะแห่ง

บุญตั้งร้อยเสียนาน วันนี้ ข้าพระองค์ได้เห็นแล้วหนอ
ข้าพระองค์เห็นพระสรีระของพระองค์ อันหาสิ่งอะไร
เปรียบมิได้

ข้าพระองค์ตามหาพระองค์มานานนักแล้ว ตัณ-
หานี้ข้าพระองค์ทำให้เหือดแห้งไปโดยไม่มีเหลือด้วย
อินทรีย์สิ้นกาลนาน ข้าพระองค์ชำระนิพพานให้หมด
มลทินได้ โดยกาลนาน ข้าแต่พระมหามุนี นัยน์ตาอัน
สำเร็จด้วยญาณ

ถึงความพร้อมเพรียงกับพระองค์ได้ก็สิ้นเวลา
นานนัก ข้าพระองค์พินาศไปเสียในระหว่างอีกเป็น
เวลานาน วันนี้ ได้สมาคมกับพระองค์อีก ข้าแต่พระ
โคดม กรรมที่ข้าพระองค์ทำไว้จะไม่พินาศไปเลย

เราเผากิเลสทั้งหลายแล้ว ถอนภพขึ้นได้ทั้งหมด
แล้ว ตัดกิเลสเครื่องผูกดั่งช้างตัดเชือกแล้ว เป็นผู้ไม่มี
อาสวะอยู่ พระพุทธศาสนาเราได้ทำเสร็จแล้ว

พระบาลีสุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน
(ทศยภาค) พุทธวงศ์ จริยาปิฎก ธรรมรูดิเถราปทาน
เล่มที่ ๓๓

• การอยู่เหนือกรรม

เรียบเรียงจากคำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุ
กฎแห่งกรรมจากพระไตรปิฎกเรื่องกรรมดำ กรรมขาว และคัมภีร์กรรม
รวบรวมและเรียบเรียงโดย ปรภคยธรรม

ISBN : 974-453-803-1

จำนวนพิมพ์ : ๔,๐๐๐ เล่ม

ธรรมสภาจัดพิมพ์เผยแพร่

ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณท่านพระเถระผู้ทรงคุณอันประเสริฐ ผู้
รวบรวมและเรียบเรียงเป็นอย่างสูง บุญกุศลอันบังเกิดจากการกระทำในครั้งนี้ ขอ
น้อมถวายแด่พระเถระผู้ทรงคุณ ผู้เปี่ยมด้วยพระเมตตาธรรมแก่ชาวโลกทั้งหลาย
การพิมพ์หนังสือธรรมะเป็นอนุสรณ์และที่ระลึก นอกจากเป็นการจัดทำ
สิ่งที่เป็นประโยชน์ที่คงอยู่ยืนนานแล้ว ยังเป็นการบำเพ็ญธรรมทาน คือ การให้
ธรรมะที่พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญว่าเป็นทานอันยอดเยี่ยมอีกด้วย ผู้ปฏิบัติเช่นนี้
จึงได้ชื่อว่ามีส่วนร่วมในการเผยแพร่ธรรม อันจะอำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่
ประชาชนตราบนานเท่านาน

ท่านที่ประสงค์จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน โปรดติดต่อที่...

ธรรมสภา : ๑/๔-๕ ถนนบรมราชชนนี เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๗๐

โทรศัพท์ : ๐-๒๔๔๑-๑๕๓๕, ๐-๒๘๘๘-๗๕๔๐ โทรสาร : ๐-๒๔๔๑-๑๕๘๘

ข้อแรกที่สุดที่เราจะต้องศึกษา ก็คือว่า เราพิจารณาดูให้ดี ๆ ว่า
กรรมดีก็ตาม กรรมชั่วก็ตาม ที่มันให้ผลขึ้นมาแล้วมันเป็นความคับทุกข์
หรือไม่มีทุกข์โดยแท้จริงหรือเปล่า ข้อนี้เราจะต้องเอาเรื่องประจำวันมา
เป็นตัวอย่างสำหรับพิจารณา ถ้าจะให้เราต้องนั่งร้องไห้ทั้งวันเพราะเสวย
ผลของกรรมชั่ว เราจะทนได้ไหม ขอให้ลองคิดดู กรรมดีชนิดไหนก็ตาม
ได้เงินก็ตาม ได้ชื่อเสียงก็ตาม ได้วัตถุแห่งกามคุณอย่างเต็มเปี่ยมก็ตาม
แล้วให้หนึ่งยิ้มกริ่มสุขใจเสวยสุขเวทนานั้นอยู่ทั้งวันทั้งคืนตลอดไป เราจะ
ทนไหวไหม ในที่สุดเราจะพบว่า ทั้งสองฝ่ายนั้นมันเป็นการทำให้เกิด
ความหนักหรือความทนทรมานเท่ากัน

●
หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ

จิต พิม ฬ์ เฝ ย ฬร์

กราบอนุโมทนาแต่ท่านที่สนับสนุนและร่วมอุปถัมภ์ค่าจัดพิมพ์ในราคา ๑๐๐ บาท
การให้ธรรมะย่อมชนะการให้ทั้งปวงและการรับธรรมะแล้วนำไปปฏิบัติย่อมชนะการรับทั้งปวงเช่นกัน

ISBN : 974-453-803-1

9 789744 538031